

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2006: 80
ISSN 1404-0891

“Det kanske är lite meningen att man ska vidga sina vyer”

En undersökning om yrkesförarens inställning
till läsning och användning av vägkrogsbibliotek

ANNICA ANDERSSON
ANNIKA HJERTSTRÖM

HÖGSKOLAN I BORÅS

© **Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel	“Det kanske är lite meningen att man ska vidga sina vyer” En undersökning om yrkesförarens inställning till läsning och användning av väggkrogsbibliotek
Engelsk titel	”Maybe the purpose is to broaden one’s horizons” A study about truck-driver and their attitudes about reading and their use of libraries situated along the highways in Sweden.
Författare	Annica Andersson, Annika Hjertström
Färdigställt	2006
Handledare	Inga Laloo, Kollegium 3
Abstract	<p>This Master’s thesis is a study of the truck-driver profession and their use of libraries located in gas-stations and restaurants along the highways in Sweden. The reason for this interest is the positive trend that has occurred concerning men without any university education and their reading-habits, that is due to their increased interest in listening to audio books. This challenges the general opinion that this group is not particularly interested in reading literature. Questions posed in this study are: How do the truck-drivers relate to the activity of reading literature, what part does the road-libraries play, and how can the services that the road-libraries offer be improved according to the truck-drivers. The method used in the study is interviews made by telephone. The perspective in the study is mainly the user’s perspective, but the intention is also to study the occupational group of truck-drivers from a cultural perspective with special focus on gender and masculinity, in order to raise the discussion to a higher level.</p> <p>The result of the examination shows that the truck-drivers have various reading-habits. Somewhat of an “underdog identity” appeared among some of the truckers when talking of literature. Most liked listening to detective stories, books dealing with historic events, and non-fiction books. The reason given for listening to audio books was education, relaxation and entertainment. The road-libraries and their services have contributed to new connections among the drivers, and can also be said to have helped in the creation of new self-images for the drives. It has also improved the working environment for the drivers.</p>
Nyckelord	yrkesförare, väggkrogsbibliotek, ljudböcker, maskulinitet, arbetsplatsbibliotek , genus, truckerkultur, användare

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Avgränsning	3
1.4 Disposition	3
2. METOD FÖR INSAMLING AV MATERIAL	3
2.1 Kvalitativa telefonintervjuer.....	4
2.2 Diskussion om alternativa metoder	5
2.3 Urval av informanter	5
2.4 Praktiskt genomförande	6
2.5 Genusperspektiv på kvalitativa intervjuer.....	7
2.6 Litteratursökning	8
3. METOD FÖR BEARBETNING OCH ANALYS AV MATERIAL.....	10
3.1 Mansforskning och maskulinitetsteorier.....	10
3.2 Det stereotypa genuskontraktet.....	13
4. TIDIGARE FORSKNING OM LÄSNING.....	14
4.1 Varför läser man?.....	15
4.2 Pojkar och läsning	16
4.3 Män och läsning.....	17
4.4 Kritik av läsvanestudier	19
4.5 Att ”läsa” ljudböcker	20
4.6 Ljudboken i medierna	20
5. UPPSÖKANDE BIBLIOTEKSVERKSAMHET	22
5.1 Arbetsplatsbibliotek.....	22
5.2 Sjömansbiblioteket.....	25
5.3 Läsförfrämjande åtgärder på fackligt initiativ	26
5.4 Läsförfrämjande projekt idag.....	27
6. PRESENTATION VÄGKROGSBIBLIOTEK.....	29
6.1 Bakgrund och syfte.....	29
6.2 Så fungerar det.....	30
6.3 Kort internationell utblick	30
7. YRKESFÖRARNAS SOCIALA OCH KULTURELLA VILLKOR.....	30
7.1 En historisk tillbakablick	31
7.2 Dagens yrkesroll	31
7.3 Yrkesidentitet och ”truckerkultur”	32

8. PRESENTATION AV INFORMANTER	36
9. REDOVISNING, ANALYS OCH TOLKNING AV VÅRT MATERIAL.....	39
9.1 Yrkesförarnas förhållningssätt till läsning	39
9.1.1 Läsbakgrund	39
9.1.2 Läsvanor.....	40
9.1.3 Det man föredrar att lyssna på.....	42
9.1.4 Skäl till att läsa eller lyssna	44
9.2 Om vägkrogsbiblioteken.....	45
9.2.1 Användning av vägkrogsbibliotek	45
9.2.2 Relation till det kommunala biblioteket.....	46
9.2.3 Vägkrogsbibliotekens funktion	47
9.2.4 Förslag på förbättringar av verksamheten.....	49
9.3 Vår empiri genomlyst av genus- och klassteorier	51
9.3.1 ”Underdog”-position	51
9.3.2 Genusstruktur i familj och yrkesliv	52
9.3.3 Att distansera sig från det kvinnliga	53
10. DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	54
10.1 Förslag på vidare forskning	57
11. SAMMANFATTNING.....	57
12. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	60

1. Inledning

Som studenter på Bibliotekshögskolan, och med tidigare erfarenheter från genus- och litteraturvetenskapliga studier, har vi under årens lopp stött på åtskilliga avhandlingar och undersökningar som visar att män, i synnerhet lågutbildade sådana, läser litteratur i mindre utsträckning än vad kvinnor gör. Det har också visat sig att de inte heller besöker biblioteken lika ofta som kvinnorna tenderar att göra.¹ Detta är något som föranlett ett antal olika läsfrämjande projekt som riktat sig gentemot just denna till synes obildade grupp av män. Ett projekt som verkar ha lyckats med att väcka ett läsintresse hos dessa män är det relativt nystartade fenomenet väggkrogsbiblioteket², som den senaste tiden rönt stor uppmärksamhet i medierna. I kultur- och samhällstidningen *Ordfront Magasin* kunde man till exempel läsa i notisen ”Ljudböcker gör succé” (12/2005) att: ”Tusentals långtradarchaufförer och industriarbetare har blivit bokslukare som lyssnar och språkkursar sig igenom monotona arbetspass. Till slut kan de bli lika belästa som den värste akademiker.”³ Vid ungefär samma tid gjorde SVT:s kulturprogram *Sverige!* ett inslag om hur uppskattade väggkrogsbiblioteken är hos chaufförerna. Sveriges Radio har också uppmärksammat den här gruppen av män och deras läsning, och i programmet *Tendens* ger man företelesen stort utrymme och intervjuar lastbilsförarna på ett av väggkrogsbiblioteken. Att ljudböckerna har fått en stor genomslagskraft hos lastbilschaufförerna är det ingen tvekan om. ”- Jag är väl ingen bokmal precis. Men det har vart mycket snack om ljudböcker bland chaufförerna”, säger chauffören Anders ”Snowman” Ekmark i *Göteborgs-Posten* (2006-02-26).⁴

Detta visar förutom att ämnet är synnerligen aktuellt, också att ljudböckerna och väggkrogsbiblioteken, har blivit alltmer populära bland yrkeschaufförerna. En yrkesgrupp som många förmodligen inte skulle beskriva som särskilt ”beläst”. Vår uppfattning skiljer sig antagligen inte heller nämnvärt från den stereotypa bild av lastbilsförare som vanligen förmedlas via olika medier. När det gäller film är det extra lätt att låta tankarna falla på den sexistiske lastbilschauffören i *Thelma och Louise*, eller den ensamma och hårdföre truckföraren som Kris Kristofferson gestaltar i sjuttiofem filmen *Convoj*. Vidare tror vi att lastbilsyrket tillhör en traditionellt manligt präglad kultur, där läsning inte är en sysselsättning som premieras eller prioriteras, och därför väcker ämnet givetvis vår nyfikenhet. Samtidigt vill vi understryka att ingen av oss tidigare har haft någon egentlig kontakt med yrkeskåren. Med den här uppsatsen hoppas vi istället få en mer nyanserad bild av åkerinäringen och de individer som verkar inom den.

---

¹ Uppgiften om biblioteksbesök understöds bland annat av SOM-undersökningen av Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Ju mer vi är tillsammans: Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*, 2003, som visar att arbetare och lågutbildade män besöker biblioteken mer sällan än kvinnor och högutbildade. s. 299 och 314.

² Dessa brukar också omnämnas som ”väggbibliotek” (främst av dagspress och bibliotekspress) men för enkelhetens skull kommer vi fortsättningsvis att använda benämningen väggkrogsbibliotek eftersom vi anser det mer beskrivande för vilken typ av verksamhet det handlar om.

³ David Ericsson, 2005, ”Ljudböcker gör succé”. *Ordfront Magasin*, nr. 12/2005. s. 54f.

⁴ Kerstin Sjärdén, 2006, ”Ljudböckerna är här för att stanna”, i *Göteborgs-Posten*, 2006-02-26. s. 69.

1.1 Problemformulering

I denna uppsats har vi valt att rikta blicken på en företeelse som bryter mot den allmänt rådande uppfattningen om att män, och i synnerhet lågutbildade män, inte intresserar sig för läsning. Av den anledningen kommer vi att studera vägkrogsbiblioteken och en form av läsning som faktiskt sker i en övervägande manlig miljö – nämligen utefter vägarna och i lastbilsförarnas hytter. En förhoppning vi har med uppsatsen är att vi bidra till en mer nyanserad bild av gruppen yrkesförare och deras läsvanor.

Ur ett Biblioteks- och informationsvetenskapligt perspektiv finner vi detta fenomen extra intressant att granska. Vägkrogsbiblioteken visar prov på en uppsökande biblioteksverksamhet som verkar fungera bra, väldigt bra till och med, om vi ska tro medierna. Samtidigt drivs dessa bibliotek helt i facklig regi, och ligger därmed också utanför det traditionella kommunbibliotekets kontroll. Detta gör oss extra nyfikna på att skapa mer kunskap om fenomenet. Vägkrogsbiblioteken har dessutom lyckats nå en grupp som annars brukar beskrivas som ”läsovana”, och som inte heller är några storbesökare på folkbiblioteket. Denna svärfångade grupp består naturligtvis inte bara av yrkesförare. Vi ser det även fullt möjligt att dra paralleller till andra mansdominerade yrkesgrupper: exempelvis brandmän, verkstadsarbetare eller lantbrukare. Som exempel kan nämnas att den projektansvarige för vägkrogsbiblioteken på Svenska Transportarbetareförbundet jämför gruppen med industriarbetare i radioprogrammet *Tendens*: ”en yrkesgrupp som arbetar i ensamhet med hörlurar som enda sällskap”.⁵ Genom möjligheten att dra paralleller till andra yrkesgrupper anser vi att relevansen med studien också ökar. Vår förhoppning är att det resultat och slutsatser som presenteras i den här uppsatsen, också kan komma till nytta för de som arbetar med läsfrämjande åtgärder riktade till andra mansdominerade yrkesgrupper.

1.2 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med den här studien är att öka kunskapen och förståelsen kring en manligt dominerad yrkesgrupp som bryter mot den gängse föreställningen att de inte ägnar sig åt läsning – detta gör vi genom att granska ett antal yrkesförare⁶ och deras användning av vägkrogsbibliotek.

De frågeställningar vi kommer att arbeta utifrån är:

- Vilket förhållningssätt har yrkesförarna till läsning?
- Vilken funktion fyller vägkrogsbiblioteken för dessa yrkesförare?
- På vilket sätt kan verksamheten förbättras enligt dem?

Ambitionen med uppsatsen är att därutöver vidga perspektivet från ett renodlat individplan och placera yrkesgruppen i ett större sociokulturellt sammanhang. Studien avslutas därför med en genomlysning av vårt empiriska material med ett par utvalda genus- och klassteorier.

---

⁵ Radioprogrammet *Tendens*, ”Läs en bok i bilen”, sändes 2006-03-23 på Sveriges Radio P1.

⁶ För att variera språket kommer vi att använda begreppet ”yrkesförare” lite flytande i uppsatsen. Andra benämningar vi använder är bland annat: lastbilsförare eller lastbilschaufförer. Betydelsen är dock genomgående densamma i uppsatsen.

Uppsatsen har således två utgångspunkter. Först koncentrerar vi oss på användaren, dennes inställning till läsning och förslag på förbättringar av vägkrogsbiblioteken – det som vårt empiriska material utgörs av. Därefter fokuserar vi på yrkesgruppen och dennes kontext på ett mer övergripande samhällsplan, där syftet främst ligger i att skapa ökad förståelse och kunskap om yrkesgruppen. Med detta hoppas vi kunna erbjuda de som arbetar med denna form av biblioteksverksamhet och läsförmedling ett bättre redskap för att förstå sina användare.

1.3 Avgränsning

Vägkrogsbibliotekens målgrupp är både Svenska Transportarbetareförbundet och Hotell- och Restaurangfackets, HRF:s, medlemmar, det vill säga både yrkesförare och restauranganställda. I den här uppsatsen kommer vi dock att endast fokusera på den grupp som Svenska Transportarbetareförbundets medlemmar företräder: lastbilsförarna. De vägkrogsbibliotek som ingår i undersökningen är de vägkrogsbibliotek som under tiden för uppsatsarbetet var verksamma inom Sverige. Det vill säga vägkrogsbiblioteken i Tönnebro söder om Söderhamn, Smålandsrasta strax utanför Jönköping, och Brändåsen utanför Hallsberg.

1.4 Disposition

I nästa kapitel redogör vi för vår metod och hur vår insamling av det empiriska materialet har gått till, samt att vi för en diskussion om alternativa tillvägagångssätt. Vi visar även hur vi gått tillväga vid vår litteratursökning i det kapitlet. Därefter presenterar vi vår metod för bearbetning och analys av det empiriska materialet, samt redogör för vilka teoretiska utgångspunkter studien består av. I kapitlet om tidigare forskning visar vi aktuell forskning om läsning inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet, samt redogör lite kort om själva ljudboken och dess popularitet. Därefter visar vi några exempel på uppsökande biblioteksverksamhet, och läsfrämjande projekt. I samma kapitel visar vi hur arbetsplatsbiblioteken har växt fram och vilka problem de brottats med under de senaste decennierna.

I kapitel sex visar vi hur vägkrogsbiblioteken fungerar, och vilken dess bakgrund och syfte är. Efter detta följer ett kapitel om yrkesförarnas sociala och kulturella villkor. Vi visar hur yrket har sett ut historiskt, hur dagens yrkesroll ser ut och vilka uttryck yrkesidentiteten tar sig för lastbilsförarna. I kapitel åtta ger vi en kort presentation av alla informanter. Därefter redovisar och tolkar vi vårt material under fyra rubriker: yrkesförarnas förhållningssätt till läsning, om vägkrogsbiblioteken, vår empiri genomlyst av valda genusteorier och kapitlet avslutas med att vi redogör för informanternas förslag på förbättringar av vägkrogsbiblioteken. Avslutningsvis diskuterar vi några punkter vi funnit extra intressanta att utveckla. I samma kapitel ger vi även förslag på vidare forskning.

2. Metod för insamling av material

För att granska yrkesförarnas inställning till läsning och vägkrogsbibliotek har vi valt att använda oss av kvalitativa intervjuer. Genom att tala med ett antal yrkesförare hoppas vi på att få ta del av deras tankar och åsikter gällande läsning och användning

av vägkrogsbibliotek. Steinar Kvale framhåller i *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997) att fördelarna med detta tillvägagångssätt bland annat är att man genom det får ta del av personliga åsikter och förväntningar, och hur människor uppfattar saker och ting i största allmänhet. Genom att intervjua ett antal yrkesförare hoppas vi komma åt det som Kvale lyfter fram som den kvalitativa forskningsintervjuns intention: att förstå världen ur de intervjuades synvinkel och utveckla innebörden av människors erfarenheter. Vår avsikt med metoden är att ta del av yrkesförarnas perspektiv. Det är de tillfrågades personliga åsikter, upplevelser, värderingar och tolkningar som är föremål för vårt intresse. Därefter kommer vi att genomlysa det empiriska materialet med klass- och genusteorier för att placera yrkesförarna i ett större sammanhang. Detta tycker vi tangerar med Kvales precisering av syftet med forskningsintervjun, att genom den erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld, i avsikt att tolka de beskrivna fenomenens mening.⁷

Vidare menar Kvale att den kvalitativa forskningsintervjun inte har som mål att komma fram till entydiga och kvantifierbara uppfattningar gällande de teman som ställs i fokus utan att det viktiga är att så exakt som möjligt beskriva de mångtydiga och sinsemellan motsägelsefulla uppfattningar som den intervjuade ger uttryck för.⁸ Vår ambition med uppsatsen är inte heller att ge några exakta svar utan snarare att skapa en ökad förståelse för användargruppen.

2.1 Kvalitativa telefonintervjuer

Vi har valt att genomföra de kvalitativa intervjuerna via telefon med yrkesförarna. Den främsta anledningen till att det tillvägagångssättet passade oss bäst, var att vi ville ha representanter av användare från alla tre vägkrogsbibliotek och en tillfredsställande geografisk bredd på materialet. Det optimala hade möjligen varit att träffa chaufförerna personligen. Detta förfarande tedde sig dock alltför osäkert. Risken fanns att vi endast skulle komma i kontakt med ett fåtal yrkesförare, nämligen de som råkade passera vägkrogsbiblioteket just den dagen/de dagar vi befann oss på platsen. Det skulle till och med kunna vara så att vi inte kom i kontakt med några informanter alls, eller att de som fanns där inte hade tid för oss. Att riskera att göra resan helt i onödan, var något som vi med våra knappa resurser, såväl ekonomiskt som tidsmässigt, inte ansåg oss ha råd med. Med tanke på yrkesförarnas pressade scheman vid rastplatserna tror vi också att samtalet kunde riskera att bli alltför stressat och kortfattat, vilket förstås inte skulle ge något bra material till studien.

Vid närmare eftertanke fann vi att telefonintervjuerna hade flera fördelar. Många yrkesförare är vana att prata i telefon under sina arbetspass, och det bidrar givetvis till att de känner sig bekväma med det kommunikationssättet. Det kan också vara så att den sorts ”anonymitet” som upprätthålls vid telefonkontakt faktiskt upplevs som något positivt för informanterna. Kanske är det till och med så att det ibland känns mindre pressande för informanten om han eller hon inte blir ”uttittad” av den som ställer frågorna. En självklar nackdel med metoden är att man går miste om den personliga kontakten som uppstår vid möten ”öga mot öga”. Den intima stämning som förhoppningsvis uppstår vid samtalet mellan intervjuare och informant riskerar också att utebli vid en telefonintervju som blir mer anonym.

---

⁷ Steinar Kvale, 1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, s. 9 ff.

⁸ Steinar Kvale, 1997, s. 38.

I *Som man frågar får man svar: En introduktion i intervju- och enkätteknik* lyfter Bengt-Erik Andersson, professor i utvecklingspsykologi, fram telefonintervjun som användbar om det handlar om en relativt begränsad intervju med okomplicerade frågor.⁹ De frågor vi ville diskutera med yrkesförarna bedömde vi vara av såpass "enkel" karaktär att intervjuerna faktiskt skulle kunna genomföras via telefon, utan att kräva ett personligt möte med yrkesförarna på plats. Dock var det viktigt för oss att tänka på att vi genom att använda oss av telefonintervjuer också gick miste om yrkesförarnas kroppsspråk, något som Steinar Kvale menar att intervjuaren måste vara observant på vid en intervjusituation. För att kompensera detta lade vi stor vikt vid informanternas tonfall, svängningar i samtalet, tvekingar och tystnader. Viktig information som kanske skulle riskera att "försvinna" i massan av intryck vid en intervjusituation öga mot öga.

2.2 Diskussion om alternativa metoder

Vi funderade på andra tillvägagångssätt att genomföra studien på än genom kvalitativa intervjuer. Ett alternativt förfarande hade varit att utforma en enkät med frågor till chaufförerna, dock tror vi inte att detta skulle ha varit lämpligt för vårt syfte. Då vår avsikt är att ta del av yrkesförarnas erfarenheter skulle vi genom att använda oss av enkäter tappa möjligheten att ställa följdfrågor. Vår förhoppning är även att vi ska få en del spontana uttalanden vid intervjuerna som en enkät kan ha svårt att fånga upp. Ett annat alternativ vi övervägde var att genomföra gruppintervjuer. Denna intervjuteknik är inte lika vanligt förekommande som de individuella intervjuerna. Dock framhåller Steinar Kvale att gruppintervjuer i vissa fall kan frambringa en livfull dynamik mellan människorna och demonstrera det sociala samspel som leder fram till intervjuuttalandena.¹⁰ Att samla ihop ett antal yrkeschaufförer för en gruppintervju hade således kunnat ge information om yrkesgruppens sammansättning och värderingar, vilket sedan exempelvis kunde kontrasteras mot deras individuella uttalanden. Vi fick dock bordlägga dessa planer, dels på grund av tidsbrist, men även då det varit svårt att samla en så spridd grupp till en och samma plats.

Det ideala hade förstås varit att följa med yrkesförarna på fältstudie i deras fordon och därigenom få en god inblick i deras vardag och kunna ta del av deras personliga åsikter. Efter en tids funderingar och överväganden kom vi fram till att denna intervjuform inte riktigt var den bästa lösningen för en undersökning på den nivå som en magisteruppsats innebär. Dels skulle det vara svårt för oss att hitta lämpliga informanter inom en geografisk räckvidd, som dessutom ville ha med oss i bilen. Dels så ansåg vi att detta förfarande också skulle ta för mycket tid i anspråk.

2.3 Urval av informanter

Urvalsförfarandet har gått till så att informanterna själva har fått visa sitt intresse att delta i undersökningen genom att skriva upp sig på en anmälningslista som funnits placerad på väggkrogsbiblioteken. I och med detta tillvägagångssätt koncentrerar vi oss på de yrkesförare som använder, eller som i alla fall någon gång har besökt, ett väggkrogsbibliotek.

---

⁹ Bengt-Erik Andersson, 1994, *Som man frågar får man svar: En introduktion i intervju- och enkätteknik*, s. 24.

¹⁰ Steinar Kvale, 1997, s. 263.

I och med att vi tog hjälp av en anmälningslista för att komma i kontakt med lämpliga informanter kunde vi själva inte direkt styra över vårt urval. Istället fick vi förlita oss på att butikspersonalen på vägkrogsbiblioteken i fall där det var nödvändigt tipsade lämpliga yrkesförare. Jan Trost understryker i *Kvalitativa intervjuer* (2005) att man ofta kan hamna i situationer då man inte själv kan styra urvalet av informanter utan måste få tag på personer att intervjua genom andra. Han menar att man då ofta får nöja sig med vad man får och hoppas på att det blir en viss variation i gruppen ändå, och inte en helt likartad informantgrupp. Han fortsätter resonemanget med att betona att urvalet gärna skall vara heterogent inom en given ram; där ska finnas variation, men inte mer än att någon enstaka person är ”extrem”. Urvalet skall helst vara heterogent inom den givna homogeniteten, sammanfattar han.¹¹ Vi funderade över hurudan styrning personalen på vägkrogarna kunde utföra på informantgruppen. Förmodligen tipsar de hellre chaufförer som de vet är ”pratglada” och positivt inställda till vägkrogsbibliotekens verksamhet. Jan Trost pekar också på riskerna med att använda sig av förmedlare av informanter. Dessa kan vara ”alltför hjälpsamma” och det finns en möjlighet att de styr urvalet till de personer de anser vara intressanta att intervjua, eller personer som är insatta, kunniga eller dylikt. Vi kom dock fram till att detta var utanför vår kontroll, och att tillvägagångssättet trots allt skulle tjäna vårt syfte, bara vi fick tag på ett tillräckligt antal informanter att intervjua.

2.4 Praktiskt genomförande

När det gällde att inledningsvis komma i kontakt med lämpliga informanter fick vi hjälp av den projektansvariga på Svenska Transportarbetareförbundet, som försåg oss med kontaktuppgifter till de aktuella vägkrogarna. Personalen på vägkrogarna visade sig vara hjälpsamma och positivt inställda till vår studie. Förutom att de placerade ut anmälningslistorna på lämplig plats i anslutning till vägkrogsbiblioteket, tipsade de även yrkesförare som besökte butiken/vägkrogen om vår undersökning. Anmälningslistan (se bilaga 1) bestod av en förfrågan om att delta i vår undersökning om vägkrogsbiblioteken, och chaufförerna uppmanades att skriva ned namn och nummer vid intresse av att delta i studien. När det fanns ungefär fem-sex namn på anmälningslistan bad vi butikspersonalen att skicka tillbaka den till oss. Så småningom hade vi femton namn och telefonnummer till frivilliga informanter från de tre vägkrogsbiblioteken, ett lagom antal som vi ansåg skulle vara tillräckligt att börja med i alla fall.

Att vi använde oss av telefonintervjuer påverkade givetvis i sin tur utformningen av intervjumanualen (se bilaga 2). Den var relativt strukturerad till sin form, och vi försökte att utforma frågorna så att vi skulle undvika att få väldigt kortfattade svar, som annars kan vara en risk med just strukturerade frågor. Vi ville även att intervjun skulle ta maximalt cirka femton-tjugo minuter i anspråk för informanterna, eftersom vi tror att längre tid än så hade varit svårt att genomföra vid den här typen av intervjuer. Innan vi påbörjade intervjufasen genomförde vi en pilotintervju med en lastbilschaufför som Svenska Transportarbetareförbundet tipsat oss om. Detta gjorde vi för att testa hur frågorna i intervjumanualen fungerade och hur länge intervjun skulle ta ungefär. Under pilotintervjun lyssnade och antecknade en av oss, medan den andra utförde intervjun. Till detta bör tilläggas att vi hade tillgång till två telefoner på samma linje. Vi insåg emellertid efteråt att mycket information skulle försvinna genom att

---

¹¹ Jan Trost, 2005, *Kvalitativa intervjuer*, s. 117 ff.

endast göra anteckningar och inte banda telefonsamtalet. Därför beslutade vi oss för att banda alla telefonintervjuer istället för att förlita oss på minnesanteckningar. Vissa justeringar i beträffande frågorna gjordes också efter pilotintervjun. Vi ville hålla oss till en tid på cirka femton minuter, och därmed föll frågorna om informantens övriga medievanor bort, och istället koncentrerade vi oss på frågorna om läsning och dess betydelse. Pilotintervjun gav oss en bra fingervisning om vad intervjuerna skulle kunna ge oss, och vi valde att även innefatta den i vårt empiriska material.

Jan Trost pekar på fördelarna med att spela in intervjuerna med bandspelare: ”man kan lyssna till tonfall och ordval upprepade gånger efteråt, man kan skriva ut intervjun och läsa vad som ordagrant sagts”.¹² Att ha detta material åtkomligt var givetvis extra viktigt för oss med tanke på att vi gjorde telefonintervjuer. Det innebar att vi enbart var hänvisade till telefonsamtalet för att komma ihåg intervjun, och minnesdetaljer som exempelvis kroppshållning och kläder är inget som vi kan använda oss av. Vid intervjuns inledning bad vi om informanternas tillåtelse att banda telefonsamtalet, något som samtliga accepterade. Samtidigt funderade vi på hur detta kunde påverka yrkesförarna. Jan Trost lyfter exempelvis fram att bandspelaren kan ha den effekten att informanterna i vissa fall blir hämmade eller besvärade, särskilt i fall där de under intervjuns gång också blir påmind om inspelningen. Allting fungerade dock bra med inspelningsutrustningen, även om ljudet var lite sämre emellanåt. Detta kunde dock lätt justeras genom att informanterna skruvade upp volymen på sina mobiltelefoner. Vi tror till och med att det kan ha varit en fördel att vi genomförde intervjuerna via telefon, eftersom inspelningsutrustningen av naturliga skäl inte var synlig för våra informanter. Vi upplevde telefonintervjuerna som avslappnade och fick inte några indikationer på att förarna var obekväma eller hämmade på grund av att samtalen bandades. Våra frågor var inte heller av den karaktären att vi tror att det inspelningsmomentet har påverkat svaren från informanterna. Telefonintervjuerna gick till så att vi turades om att utföra intervjuerna samtidigt som den andre personen lyssnade på samtalet via inspelningsutrustningen och gjorde stödanteckningar. Direkt efter samtalen diskuterade vi frågor och svar sinsemellan, och gjorde en gemensam tolkning av informantens bidrag till studien. Sedan lyssnade vi på ljudupptagningen och transkriberade intervjuerna.

Totalt fick vi femton namn och telefonnummer på yrkesförare som ville medverka i undersökningen. Dessa intervjuer genomfördes under mars månad 2006. Efter att vi slutfört tretton telefonintervjuer, utöver pilotintervjun som också lades till det empiriska materialet, ansåg vi att vi hade tillräckligt gott underlag för att påbörja analysdelen. Vi upplevde då att många yrkesförare svarade likartat på frågorna och tyckte att det inte framkom så mycket nytt genom intervjuerna. Vi drog därför slutsatsen att vi antagligen inte skulle få så mycket mer variationer i svarsalternativen, en slags forskningsmättnad uppstod. Totalt hade vi då genomfört fjorton telefonintervjuer med frivilliga yrkesförare.

2.5 Genusperspektiv på kvalitativa intervjuer

Inför intervjutillfällena hade vi några funderingar på vad det skulle kunna innebära att vi är två biblioteksstuderande kvinnor som intervjuar representanter från en manligt dominerad yrkesgrupp. Enligt Bengt-Erik Andersson bör man vara uppmärksam på

---

¹² Jan Trost, 2005, s. 53.

vilket intryck man som intervjuare kan komma att göra på den tilltänkta intervju-personen. Man bör vara medveten om sin egen bakgrund och sitt framträdande, och hur detta kan avvika från intervjupersonens. Man bör även vara klar över sina svårigheter att sätta sig in i intervjupersonens situation och även undvika att understryka och framhålla eventuella skillnader utan istället dämpa ner dem, menar Andersson. ”Ibland kan det vara viktigt att man speciellt noggrant väljer intervjuare, som liknar intervjupersonerna vad gäller t ex kön, ålder eller social bakgrund.”¹³ Detta är förstås något som vi funderade lite extra kring. Vi inser att det kan ligga en del hinder vid mötet med en manligt dominerad yrkesgrupp som yrkesförarna utgör.

Bengt-Erik Anderssons resonemang kan dock kontrasteras mot Karin Widerbergs tankar om forskarrollen. Widerberg är professor i sociologi, och belyser denna problematik i artikeln ”Hur mycket kvinna får man vara som vetenskaps-man?” där hon diskuterar det vetenskapliga språket och forskarrollen. Hon ifrågasätter bland annat hur man inom forskningen omvandlar personliga känslor till ett slags förnuft som forskaren sedan kallar vetenskapliga resonemang, där just distans till forskningsobjektet anses som ett kriterium på tillförlitligheten.¹⁴ Vi vill med detta påvisa att vi är medvetna om att vi i egenskap av kvinnor kanske får andra svar än vad en manlig intervjuare skulle fått. Detta är däremot inget vi kan ta för givet. Vi vill dock understryka att det naturligtvis finns viss anledning till att tro att detta i sin tur kan påverka undersökningens resultat i någon riktning. En omständighet vi kommer ha i åtanke när det gäller vår tolkning och analys av det empiriska materialet.

Den gren som företrädesvis ägnat tid åt att belysa denna sida av forskningen, bland annat genom sitt ifrågasättande av den manliga normen inom forskning är den genusorienterade forskningen. Eva Lundgren, professor i sociologi och kvinnoforskning, är en av dem som reflekterat kring detta. Hon menar att den feministiska forskningen bland annat har synliggjort forskningsprocessens många sociala och psykologiska kontexter, och exemplifierar med bilden av forskaren som en objektiv observatör. En bild som fortfarande är förhärskande i vissa sammanhang, enligt Eva Lundgren.¹⁵ Etnologen Lissie Åström framhåller i artikeln ”Könsblindhet en fara också för kvinnoforskare” att det främst varit kvinnliga forskare som ifrågasatt manliga forskares kapacitet att bedriva kvinnoforskning, men att även kvinnor behöver reflektera kring sin forskarroll. Hon betonar att de kvinnor som bedriver vetenskaplig forskning förstås inte är undantagna från att vara ”bärare av en konstitutionellt betingad, kulturellt överlagrad könsmissig blindhet eller enögdhet. I de fall de ägnar sig åt att utforska mäns verklighet eller relationen mellan mans- och kvinnovärld (således s k genusforskning) har de anledning att begrunda att de löper likartade risker för könsbetingade missar som manliga forskare fast med omvända förtecken”.¹⁶

2.6 Litteratursökning

Redan innan vi påbörjade arbetet med uppsatsen hade vi en del bakgrundsmaterial som vi samlat av eget intresse. Det var främst kortare tidskriftsartiklar om vätkrogsbibliotek.

---

¹³ Bent-Erik Andersson, 1994, s. 176.

¹⁴ Karin Widerberg, 1992, ”Hur mycket kvinna får jag vara som vetenskaps-man?”, ur *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1992, nr. 3.

¹⁵ Eva Lundgren, 1992, ”Att uppenbara det fördolda” ur *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1992, nr. 3.

¹⁶ Lissie Åström, 1992, ”Könsblindhet en fara också för kvinnoforskare”, ur *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1992, nr. 3.

När vi sedan påbörjade vår litteratursökning letade vi material inom flera olika fält. Dels sökte vi dokument rörande väggkrogsbibliotek och uppsökande biblioteksverksamhet generellt, och dels ville vi ta reda på allt vi kunde om svenska lastbilschaufförer. Vi hittade ganska snart etnologen Eddy Nehls doktorsavhandling *Vägval: lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus* (2003), vilken blev till stor hjälp för oss. Nehls avhandling ledde oss bland annat vidare till andra intressanta studier och forskare, speciellt inom genus- och mansforskningen. Studier som behandlade läsning av skönlitteratur, och då helst om män och deras läsvanor stod också högt på önskelistan. Vi sökte efter material på alla dessa områden främst i databaserna Artikelsök, LISA, Nordiskt BDI-index, bibliotekskatalogerna för Högskolan i Borås och Göteborgs Universitetsbibliotek. Vi använde till viss del sökmotorn Google för att hitta vägledande information och upplysningar, främst när det gällde väggkrogsbiblioteken, som det annars inte fanns någon vetenskaplig forskning om. Göte Edströms bok *Filter, raster, mönster: litteraturguide i teori- och metodlitteratur för biblioteks- och informationsvetenskap och angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap* (2000) kom väl till pass för goda tips på litteratur till våra teori- och metodkapitel. Särskilt när det gäller den del i boken som gav tips på metodmaterial för genusforskning. Vi har använt oss av ett relativt stort antal magisteruppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap.

En stor del av det återfunna materialet som till en början verkat relevant och intressant för vår uppsats valdes under arbetet bort. Detta var främst äldre material på området arbetsplatsbibliotek, men även en del läsvanestudier med ett antal år på nacken. Beträffande läsvanor och läsning av skönlitteratur fick vi en hel del träffar på studier som behandlade män och kvinnors läsning. Dessa visade sig dock främst vara beskrivningar av vad dessa två grupper föredrar att läsa, utan att problematisera vad det kan finnas för bakomliggande orsaker till läsvanorna. Vi fann därför att dessa inte var användbara för vår uppsats. Studier som endast handlade om kvinnor och deras läsvanor sållades bort, även om de indirekt skulle kunna säga något också om män och deras läsning. Vi sökte därutöver efter forskning om läsning kontra lyssning på böcker, och eventuella fördelar eller skillnader med den ena eller andra metoden, dock utan resultat. Vi spekulerade i att det kanske inte funnits intresse att bedriva denna typ av forskning tidigare eftersom detta till stor del är något som växt fram under den senaste tiden. Vi funderade också på om väggkrogsbiblioteken var ett fenomen som fanns på andra ställen runtom i världen. Danmarks verksamhet nämner vi längre fram i uppsatsen. Men högst sannolikt borde det finnas någon liknande verksamhet i åtminstone i USA där ”truckerkulturen” är tämligen utbredd. Dock hittade vi efter idogt letande inget material som kan bekräfta detta. Det kanske också bör tilläggas att vi ställer oss frågande till om amerikanska förhållanden skulle vara lämpliga att översätta till en svensk kontext.

Vi höll även ögonen öppna för relevanta artiklar i dagspress och annan media under tiden för uppsatsarbetet. Flera av dem återges i uppsatsen för att ge en bild av intresset från media och allmänheten gällande väggkrogsbiblioteken, och yrkesförarnas intresse av ljudböcker. Bland de som vi redan nämnt är SVT:s inslag om fenomenet i kulturprogrammet *Sverige!*, och Sveriges Radio uppmärksammande av yrkesförarnas intresse för ljudböcker i P1:s program *Tendens*. Dessa tv- och radioinslag var användbara för oss då vi tack vare dem fick en ganska god bild av fenomenet väggkrogsbibliotek, samtidigt som de väckte ytterligare frågor hos oss.

3. Metod för bearbetning och analys av material

Perspektivet i denna uppsats är som vi tidigare påtalat i första hand användarorienterat. Med denna ansats vill man ofta försöka förstå vilka behov eller problem, som olika grupper i befolkningen har i syfte att nå ut till dessa. Inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet är detta perspektiv också vanligt förekommande. Genom kvalitativa intervjuer med användare försöker man exempelvis förstå och komma till insikt om olika individers informationsbehov. Samtidigt finns det en ”risk” med detta förfarande. Den som fokuserar på användaren tenderar också att behandla information som något subjektivt, något som ensidigt kopplas till en individ och dennes meningsskapande processer. Vi ser inte på information som något alltigenom subjektivt, utan något som ofrånkomligen sker ihop med andra strukturer i samhället. Därför kommer vi, utöver det empiriska materialet som intervjuerna med informanterna ger, att söka de bakomliggande orsakerna till vad informanterna ger uttryck för i teorier kring samhälleligt strukturerande principer. Vår ambition är således att vidga perspektivet från ett renodlat individplan till ett samhällsorienterat plan.

I och med denna ansats placerar vi oss samtidigt i en kontextorienterad forskningstradition. I avhandlingen *Informationsstrategier och yrkesidentiteter* (2003) pekar Olof Sundin på nackdelarna med att ha en renodlad individorienterad ansats. Han lyfter också fram att det under 1990-talet växt fram en kritik mot detta alltför snäva perspektiv, och att kritiken i huvudsak har:

[I]nriktat sig på att den empiriska analysenheten begränsas till enskilda individers medvetande, att den bortser från den sociala kontext som sökningen och användningen av information sker inom, att den saknar intresse för frågor som rör makt och gruppers intressen, samt att den betraktar informationsökning och informationsanvändning som rationella processer där information ses som ett neutralt medium.¹⁷

För att placera yrkesförarna i ett större sammanhang är det främst två perspektiv vi finner aktuella, och som vi ämnar belysa våra frågeställningar med nämligen: klass och kön. Två perspektiv som vi anser inte går att analysera skiljt från varandra. Vi kommer att ta stöd av konstruktivistisk teoribildning kring hur olika maskulinitetstyper skapas och hur de förhåller sig till varandra, samt tankar som behandlar hur genuskontraktet skapas och upprätthålls. Dessa teorier kommer därefter att tillämpas genom att vi belyser några punkter vi finner särskilt intressanta att beakta i vårt empiriska material.

3.1 Mansforskning och maskulinitetsteorier

Att mannen historiskt sett har betraktats som norm, eller som människa för den delen, medan kvinnan i första hand har fått stå som representant för sitt kön är något som uppmärksammas alltmer i olika sammanhang. De senaste decenniernas utveckling, med feminismens utbredning och andra tidigare osynliga gruppers anspråk på att få komma till tals, har också bidragit till att en tilltagande del inom forskningsvärlden kommit att problematisera vad manlighet överhuvudtaget är. I antologin *Rädd att falla: Studier i manlighet* (2002) beskriver sociologen Thomas Johansson mansforskningens snabba utveckling under 1980-talet just som en konsekvens av 1970-talets feministiska

---

¹⁷ Olof Sundin, *Informationsstrategier och yrkesidentiteter: En studie av sjuksköterskors relation till fackinformation vid arbetsplatsen*, 2003, s. 24.

diskussioner. Han lyfter fram två orienteringar inom den här forskningstraditionen: en essentialistisk och en konstruktivistisk. Med det förstnämnda synsättet tenderar man att söka efter en så kallad ”äkta och genuin manlighet”, något som ska finnas nedlagt i människans andliga och genetiska arvedel, och genom det andra synsättet strävar man istället efter att studera den sociala konstruktionen av olika typer av maskuliniteter. Kortfattat kan det beskrivas som att man inom essentialistiskt orienterade teorier är mer intresserad av att fastställa ett antal drag som kännetecknar det manliga, medan man inom den konstruktivistiska teoribildningen i större utsträckning tittar på de processer som leder fram till en viss typ av manlig identitet. 18 En representant för det konstruktivistiska synsättet är Robert W. Connells teoribildning kring hur olika maskulinitetstyper konstrueras och hur det förhåller sig till varandra. När det gäller att placera våra informanter, i egenskap av yrkesföreläsare, i ett kontextuellt sammanhang kommer vi att använda oss av Connells tankar kring maskulinitet.

Robert William Connell, professor i sociologi vid University of California, är en av de som har intresserat sig för hur manlighet etableras och skapas. I studien *Maskuliniteter* (1995) behandlar han bland annat frågor om hur olika typer av manlighet skiljer sig åt, varför föreställningarna om manlighet förändras och hur männen hanterar dessa förändringar. Connell framhåller vikten av att se på maskuliniteten som en aspekt av en större struktur, och där ”genusrelationerna, dvs. de relationer mellan människor och grupper som organiseras inom reproduktionsarenan, är en av de mera betydande strukturerna i alla dokumenterade samhällen”.¹⁹ Connells bärande tanke är att allt i den sociala världen; den individuella livsvägen, de kulturella processerna och institutioner som exempelvis stater är strukturerade utifrån genusvillkor. Connell lyfter inte bara fram hur genus strukturerar social praktik, han menar dessutom att det omvända gäller – att vi inte kan förstå klass, ras eller globala orättvisor utan att hela tiden se till genus. Genusrelationerna är en betydelsefull komponent i den sociala strukturen i stort menar Connell, och han betonar att genuspolitiken spelar en viktig roll för vårt kollektiva livsöde.²⁰

För att få ett visst grepp kring de frågor som rör maskuliniteten presenterar Connell en tredelad modell beträffande genusstrukturen. Han menar att vi måste särskilja på relationer byggda på (a) makt, (b) produktion och (c) katexis (emotionell bindning). I fråga om *relationer byggda på makt* lyfter Connell fram den samtida europeisk-amerikanska genusordningen. Han menar att denna genusordning rör sig kring en maktaxel, där den allmänna underordningen av kvinnor och den manliga dominansen, som av kvinnorörelsen fått namnet ”patriarkatet”, är två bestående inslag. En genusordning som numera har mött motstånd av olika slag. *Produktionsförhållanden*, menar Connell, är den genusmässiga arbetsfördelningen. Här lägger han stor vikt vid de ekonomiska konsekvenserna som arbetets genusuppdelning faktiskt har, och de tillfaller männen i alltför hög grad. Connell påpekar att *relationer byggda på sexuell åtrå* ofta är något som faller bort från den sociala teorin men betonar att dessa också är en aspekt av genusordningen. En viktig politisk fråga som han lyfter fram är exempelvis männens dominanta ställning i fråga om heterosexualitet.²¹

---

¹⁸ Thomas Johansson, 2002, ”Från mansroll till maskuliniteter”, ur antologin *Rädd att falla: Studier i manlighet*. s. 11 och s. 13.

¹⁹ R. W. Connell, 1995, *Maskuliniteter*, s. 96.

²⁰ R.W Connell, 1995, s. 99.

²¹ R.W Connell, 1995, s. 97f.

Men maskuliniteten, menar Connell, skapas inte bara i relation till kvinnor utan även i relation till andra män. I den rådande västerländska genusordningen finns det enligt Connell en rådande och dominerande maskulinitet som alla har att förhålla sig till - *den hegemoniska maskuliniteten*. Han definierar den som ”den konfiguration av genuspraktik som innehåller det för tillfället accepterade svaret på frågan om patriarkatets legitimitet”²². Det behöver inte innebära att det de mest iögonfallande bärarna av hegemonisk maskulinitet alltid är de mäktigaste, de kan lika gärna vara ideal som till exempel filmskådespelare eller till och med fantasifigurer. Den besitter en kulturell dominans i samhället som helhet, samtidigt som det är en historiskt föränderlig relation. Dock anser Connell att det är mer troligt att hegemoni uppstår om det finns ett samband mellan kulturell och institutionell makt, kollektivt om inte individuellt. Han menar att de högsta nivåerna inom näringslivet, militären och staten erbjuder en tämligen övertygande *kollektiv* bild av maskulinitet, en typ av maskulinitet som bygger på auktoritet snarare än direkt våld. Samtidigt understryker Connell att den hegemoniska maskuliniteten inte är någon låst karaktärstyp som alltid och överallt ser likadan ut. Nya grupper kan hela tiden utmana gamla lösningar och konstruera en ny hegemoni.

Connell pekar således på att det inom samhällets kulturella ramverk finns särskilda genusrelationer som bygger på såväl dominans som underordning mellan olika grupper av män. I vår tids europeisk-amerikanska samhälle handlar det i första hand om heterosexuella mäns dominans och homosexuella mäns underordning. I *den underordnande maskuliniteten* placerar Connell de homosexuella männen i botten av genushierarkin. Även om det är den mest iögonfallande är inte denna grupp den enda som går att lokalisera i den underordnande maskuliniteten. Vissa heterosexuella män och pojkar som ger uttryck för feminitet blir också utestängda från legitimitetscirkeln konstaterar Connell. Den majoritet av män som drar fördel av den hegemoniska maskulinitetens fördelar, utan att rigoröst praktisera det hegemoniska mönstret, skapar sig vad Connell beskriver som *en delaktig maskulinitet*. De är män som erhåller den patriarkaliska utdelningen, dvs. de fördelar som män vinner av kvinnornas underordnade ställning, utan de spänningar och risker det innebär att befinna sig i patriarkatets frontlinje. Dock vill inte Connell, även om han medger att det är frestande, kalla dem för en slöare version av den hegemoniska maskuliniteten. Han lyfter i stället fram att äktenskap, faderskap och samhällsliv oftare innehåller omfattande kompromisser med kvinnor än naken dominans och icke ifrågasatt uppvisande av auktoritet. På samma gång hjälper dock denna form av delaktig maskulinitet till att upprätthålla den rådande genusordningen – utan att ta aktiv del av densamma. Samspelet mellan genus och andra strukturer som klass och ras skapar ytterligare kopplingar mellan olika maskuliniteter. När Connell hänvisar till relationer mellan maskuliniteter i dominant och underordnade klasser eller etniska grupper talar han om en *marginaliserad maskulinitet*. Han betonar dock att det därmed inte behöver innebära att begrepp som medelklassmaskulinitet och arbetarklassmaskulinitet fixeras eller ställs mot varandra. Istället poängterar Connell att dessa håller på att omskapas genom en social dynamik. Marginaliserad maskulinitet hör alltid samman med en auktorisering av den dominerade gruppens hegemoniska maskulinitet. Han förtydligar detta med följande exempel: även om en individ inom en marginaliserad maskulinitet erhåller berömmelse eller utgör en förebild av något slag bidrar det inte till att exempelvis svarta män i gemen erhåller någon social auktoritet.

---

²² R.W Connell, 1995, s. 100.

Detta ramverk av olika typer erbjuder Connell oss alltså att analysera maskulinitet med. Han understryker att termerna inte betecknar några fixerade karaktärstyper utan är konfigurationer av praktiken, som är skapade i särskilda situationer i en föränderlig relationsstruktur.²³

3.2 Det stereotypa genuskontraktet

Yvonne Hirdman, professor vid Arbetslivsinstitutet och Historiska institutionen vid Stockholms Universitet, förklarar i *Genus – om det stabila föränderliga former* (2003) att genusbegreppet använts för att förstå och urskilja de föreställningar, idéer och handlingar som tillsammans formar människans sociala kön. Ett begrepp hon menar främst används inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning och teoribildning i Nationalencyklopedin ges följande beskrivning av genus:

[D]en kulturella process som tillskrivs såväl människor som symboliska förhållanden och institutioners kollektiva så kallade könsegenskaper. Könsegenskaperna är antingen manligt och maskulint respektive kvinnligt och feminint.²⁴

Yvonne Hirdmans genusteorier innefattar bland annat idéer om genusordningar och genuskontrakt som återfinns i vårt samhälle. Hon menar att det finns ”en kulturellt nedärvd, styrd överenskommelse av könsens gemensamma sammandragande med åtskiljda förpliktelser, skyldigheter och rättigheter”.²⁵ Detta kallar Hirdman det stereotypa genuskontraktet, som hon menar är det strukturella tvång som båda könen tyngs under i en kultur. Kontrakt är den situation som skapar förutsättningar för genusbunden rationalitet, för upprepning, trading och bekräftelse av världens naturliga ordning. Poängen med att skapa ett begrepp som genuskontrakt är enligt Hirdman att begreppsbinda den orörlighet som i historien präglar köns villkor. Hon betonar att denna bild är teoretisk, det vill säga det är en renodling av ovedersägliga mönster och deras inneboende logiker.

Hirdman spårar vårt rådande genuskontrakt långt bakåt i tiden, och lyfter fram att tankarna om kvinnor och män och deras varande utvecklades redan hos pytagorerna, en grekisk filosofisk skola vilken var verksam i början av 400-talet f. Kr. Enligt denna skola var mannen och kvinnan två helt olika människosorter. Dessa två typer av människor uppfattades som motsatser, kontraster eller dikotomier.²⁶ Manligt och kvinnligt begrepp som varandras motsatser, och detta motsatstänkande resulterade i tanken om kvinnan och mannen som två helt skilda arter med olika egenskaper. När Hirdman genomlyser vårt rådande genuskontrakt i samhället idag, menar hon att det finns styrande logiker som härstammar från detta tidigare tänkande. En av de så kallade styrande logikerna är: att vara man är att *inte* vara kvinna.²⁷ På så vis kan man säga att mannen har definierats utifrån vad han *inte* är, eller inte vill vara. Han är exempelvis *inte* känslös, okontrollerbar, svag eller passiv. Istället är han motsatsen, det vill säga: förståndig, kontrollerad, stark, aktiv och så vidare.

---

²³ R.W Connell, 1995, s. 100-105.

²⁴ Beskrivningen av begreppet ”genus” på Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se> [2006-04-20]

²⁵ Yvonne Hirdman, 2003, *Genus: om det stabila föränderliga former*, s. 84. Författarens kursivering.

²⁶ Yvonne Hirdman, 2003, s. 35f.

²⁷ Yvonne Hirdman, 2003, s. 48.

Under rubriken ”Ett svenskt dilemma – genuskonflikten i välfärdsstaten” söker Hirdman finna förklaringar till hur genuskontraktet utformats i Sverige. Hon ser tillbaka på folkhemmet i Sverige och belyser arbetarrörelsen och den samhällsklass som utgjordes av proletärerna. Kvinnorna var i denna samhällsklass traditionellt kopplade till hemarbete och ”reproduktion”, medan männen var förbundna till lönearbete och produktion. Det var således männen som arbetade och på så vis kan man säga att det i själva verket var männen som utgjorde denna samhällsklass.²⁸ Arbetet blev i sig fyllt av maskulinitet och det var därför otänkbart med kvinnor på arbetsplatserna. Idolen inom den unga arbetarrörelsen var en ung sund, stark, frisk, självlärd, skötsam man – en som tog sitt öde i egna händer, förvissad om att detta öde hängde samman med hela samhällets framsteg.²⁹

Den proletära maskuliniteten blev en kontrast till tidigare mansideal genom sin dygd, sin skötsamhet, sin arbetskapacitet, sin flit och inte minst – sina hustrur. Skötsamhetens idol hade klara lockelser, menar Hirdman. Att ha hustru, familj och ett eget hem var ingen självklarhet bland de lägre klasserna i de växande städerna. Många proletärer var från landsbygden och ägde inte ens en egen säng. Mot bakgrund av dessa förhållanden lyste bilden av familj och barn, och denna bild kom för många att symbolisera den totala friheten.³⁰ Dessa ideal återfinns i dagens samhälle, menar Hirdman. Hon pekar också på att det ser ut att finnas en nystark koppling mellan genus och klass, och exemplifierar med att poängtera att det inte i första hand är män ur arbetarklassen som tar ut föräldraledighet, eller på annat sätt leker med de traditionella könsrollerna i Sverige idag. Enligt Hirdman finns det tecken på att en allt grövre manlighetsstereotyp idoliseras i vad hon beskriver som den nya och gamla ”underklassen”. Beståndsdelarna i att vara man, det vill säga att inte vara kvinna, tillsammans med ”styrka” är det som alltmer verkar betonas hos män tillhörande denna samhällsklass, menar Hirdman.³¹

Etnologen Eddy Nehls har särskilt intresserat sig för yrkesförarna som grupp, sett ur ett genusperspektiv. Även han tar stöd i Robert Connells och Yvonne Hirdmans teorier. Nehls forskning presenterar vi längre fram i uppsatsen under kapitlet ”Yrkesförarnas sociala och kulturella villkor”.

4. Tidigare forskning om läsning

Vi har inte hittat någon forskning inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet som direkt berör yrkesförare och deras läsvanor. I detta kapitel har vi istället samlat sådan forskning som på olika sätt har någon form av anknytning till vårt ämne. I följande avsnitt redovisar vi aktuell läsforskning. Först presenteras Sten Furhammars forskning, som visar på olika anledningar till varför man läser. Därefter presenteras forskning om unga pojkar och deras läsvanor. Därpå lyfter vi fram några studier som särskilt behandlar vuxna mäns läsning. Efter detta presenterar vi en studie som kritiserar tidigare utförda läsvanestudier. Till sist behandlar vi fenomenet ljudböcker och den trend som denna form av läsande verkar ha skapat.

---

²⁸ Yvonne Hirdman, 2003, s. 139.

²⁹ Yvonne Hirdman, 2003, s. 139f.

³⁰ Yvonne Hirdman, 2003, s. 140.

³¹ Yvonne Hirdman, 2003, s. 189.

4.1 Varför läser man?

Sten Furhammar, före detta lektor vid Högskolan i Borås, var en av dem som under 1990-talet ledde det omfattande projektet Skriftkultur och mediebruk i nordiska familjer, det så kallade SKRIN-projektet. Detta samnordiska forskningsprojekt syftade till att belysa några sociala och psykologiska aspekter på skriftliga mediers, och då främst bokens villkor i de skandinaviska länderna under senare delen av 1900-talet. Projektet utmynnade bland annat i boken *Varför läser du?* (1997) som behandlar just individens förhållande till text – i ett livsperspektiv. De intervjuade som var både barn och vuxna delades in i fyra kategorier av läsutbyte; personlig - och opersonlig upplevelseläsning, samt personlig - och opersonlig instrumentell läsning. Dessa fyra kategorier fångar upp fyra olika centrala förhållningssätt vid läsning. Den ”opersonliga instrumentella läsningen” kan sägas vara rationell, objektiv och generaliserande, icke-situationell och icke-reflexiv. Den karaktäriseras av att utbytet av läsningen i princip kan förstås eller beskrivas utan hänvisning till läsarens förhållande till det texten handlar om. Utbytet som exempelvis kan vara en kunskap eller en förståelse uppnås genom en abstraktion från det situationella eller tillfälliga innehåll som texten och kontexten rymmer. Det innebär också att innehållet i läsar-text-relationerna inte är unika eftersom de i princip är oberoende av vem läsaren är.³²

Den andra kategorin kallar Furhammar för ”opersonlig upplevelseläsning” och den är emotionell, känslostyrd, entydig, situationell men utan temporalitet, samt icke-reflexiv. Det som utmärker denna typ av läsning är att läsaren tillägnar sig texten genom situationella föreställningar, som berövat det tidsperspektiv som gör dem mångtydiga. De inbjuder där för inte till personligt engagemang eller till reflexion. Innehållet i läsa-text-relationen är inte unikt, vilket innebär att texten är utbytbar och läsoplevelsen kan beskrivas som förströelse utan att innebära någon ny erfarenhet.³³ Den ”personliga upplevelseläsningen” är som namnet antyder personlig och emotionell, subjektiv, mångtydig eller ambivalent, unik, situationell med temporalitet, samt reflexiv. Det centrala vid denna typ av läsning är att läsaren identifierar sig med agerande personer i texten eller att han eller hon ser analogier till sin egen situation eller sina erfarenheter. Upplevelsen av texten blir på så vis subjektiv och unik och därför sällan entydig.³⁴ Furhammars fjärde kategori kallas för ”personlig instrumentell läsning” och anges vara både emotionell och rationell, subjektiv och objektiv, och den har en viss grad av generalitet. Den är utpräglad reflexiv men i princip icke-situationell. Utbytet av läsningen karaktäriseras av den terapeutiska funktionen, som berör läsaren själv och sträcker sig utanför själva lässituationen. Man kan tänka sig att denna typ av läsutbyte ofta är grundad i en situationell upplevelseläsning, från vilken det tillfälliga och situationella avskiljs för att läsaren skall kunna ta in en generell kunskap eller förståelse.³⁵ Av Furhammars omfattande analys framgår att ålder, kön och bostadsort är faktorer som inverkar på läsningen. Huruvida tidig lässtimulering påverkar en persons vidare läsning undersöktes också i studien. Av de tillfrågade i undersökningen hade de som fått lässtimulering under de tidiga barndomsåren ofta fortsatt att läsa under skoltiden, och även senare i livet.³⁶

---

³² Sten Furhammar, 1997, *Varför läser du?*, s. 165 f.

³³ Sten Furhammar, 1997, s. 166.

³⁴ Sten Furhammar, 1997, s. 166.

³⁵ Sten Furhammar, 1997, s. 166f.

³⁶ Sten Furhammar, 1997, s. 375f.

4.2 Pojkar och läsning

Enligt bland annat Furhammars undersökningar har alltså tidig lässtimulering inverkan på personernas vidare läsning. Detta har genererat i försök att få föräldrar att introducera litteratur för sina barn vid en tidig ålder. Det LO-stödda projektet "Läs för mig pappa" är ett exempel på ett läsfrämjande projekt som startats för att främja läsning hos barn. (Se andra exempel på LO-stödda läsprojekt längre fram i uppsatsen). Även skolan har på olika sätt engagerat sig i läsfrämjande verksamhet för att väcka läslust hos barnen. En som bedrivit forskning om läsning i skolans värld är Gunilla Molloy som är lektor i svenska med didaktisk inriktning. I boken *Att läsa skönlitteratur med tonåringar* (2003) försöker hon bland annat svara på varför många tonåringar tycker det är tråkigt att läsa skönlitteratur i skolan. Hon har granskat mötet mellan läraren, litteraturen och eleven ur ett genusperspektiv vilket visat sig fruktbart. Hon menar att läraren och eleven ingår i samhällets inskrivna genussystem, och att en skönlitterär bok därför i samma ögonblick som den presenteras i en klass blir "genusimpregnerad". Detta på grund av individernas sätt att förhålla sig till boken beroende på exempelvis bokens omslag, huvudpersonens kön osv.³⁷ Pojkars negativa inställning till skönlitteratur kan enligt Molloy ses som ett led i deras könskonstruktion. Själva handlingen att läsa skönlitteratur blir genusimpregnerad och associeras med flickors och kvinnors aktiviteter menar hon.

Lena Kåreland redaktör för antologin *Modig och stark – eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola* (2005) tittar närmare på barn- och ungdomsböcker och hur pojkar och flickor gestaltas i dessa. De bygger även vidare på Molloy's studier av genuskonstruktioner i skolans värld och går då bland annat in på varför pojkar läser mindre än flickor. De hävdar att könstillhörighet är en grundläggande komponent i barns identitetsutveckling, där familjen, förskolan och senare skolan har en avgörande betydelse. Hemmet såväl som skolan är sociala institutioner där flickor och pojkar intar olika positioner. Redan i skolans lägre klasser är barn måna om att bevaka könsgränserna och styrs i hög grad av stereotypa föreställningar om manligt och kvinnligt. I fråga om skola och läsning så är det främst pojkar som missgynnas av det rådande genussystemet menar författarna.³⁸ Detta på grund av att pojkarna ofta distanserar sig från läsningen av skönlitteratur då läsningen anses tillhöra den traditionellt feminina sfären. Vuxenvärldens dubbla budskap om det maskulina som högre stående än det feminina, och läsning som något positivt går inte ihop, och i valet mellan dem är det läsningen som får stryka på foten. Antologiförfattarna hänvisar även till Furhammars undersökning om läsvanor och menar att läsvanor inte bara bör relateras till kön utan även till klass och etnicitet som också är av stor betydelse.

I debatten kring litteraturens ställning och läsvanorna bland barn och ungdomar framställs ofta bildmedierna som ett hot mot boken och läsningen vilket medie- och kommunikationsforskarna Ulla Johnsson-Smaragdi och Annelis Jönsson undersökt närmare. I deras rapport *TV och bokläsning – samspel eller konkurrens?* (2002) behandlas barns och ungas läsvanor och intresse för bokläsning samt hur läsvanorna har utvecklats och förändrats över tid. De menar att TV och video ofta framställs som konkurrenter till de tryckta medierna och att dessa medier ofta anklagas för att ta tid

---

³⁷ Gunilla Molloy, 2003, *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*, s. 67 ff.

³⁸ Lena Kåreland (red.), 2005, *Modig och stark – eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*, s. 10 ff.

ifrån barns och ungdomars bokläsande genom att erbjuda lättillgänglig underhållning. Författarna konstaterar att kön men även social bakgrund har betydelse för i vilken utsträckning vi läser böcker på fritiden. Flickorna läser mer än jämnåriga pojkar, och exempelvis i åldern 11-12- åringar så läste flickor närmare 4 timmar i veckan. Detta var nästan dubbelt så mycket som pojkarna läste.³⁹ De fann även en generell trend som pekade på att ju högre socioekonomisk nivå desto mer tid ägnas åt bokläsning på fritiden. Hemmiljön återspeglades mer i de yngres barnens vanor än i tonåringarnas vilket inte var helt överraskande.⁴⁰ Sammanfattningsvis menar Johnsson-Smaragdi och Jönsson att man inte kan dra slutsatsen att TV och böcker konkurrerar med varandra då de fyller olika funktioner för olika användare. Vanor, attityder och förväntningar tillsammans med personligt intresse är de faktorer som spelar en central roll i våra medieval menar de.

Magisteruppsatsen ”*Läsning är inte min grej*”: en undersökning av några tonårspojkars attityder till läsning (2005) av Ann-Sofie Nilsson och Marianne Svensson behandlar också pojkar och läsning. Författarna söker i uppsatsen svar på frågan varför pojkar ofta tappar sitt tidigare läsintresse när de kommer upp i tonåren och börjar högstadiet. De försöker därför ta reda på hur pojkar känner och tänker kring läsning med hjälp av kvalitativa intervjuer. Resultatet visar att den grupp pojkar som medverkat i studien läser en hel del, trots att de anser sig ointresserade av läsning. Det de i första hand läser är serietidningar och olika tidskrifter kopplade till deras intressen. Författarna konstaterar att ingen av deras informanter har varit inne i den så kallade ”slukaråldern”, och att de läser i ungefär samma utsträckning som de gjort i mellanstadiet.⁴¹ En intressant aspekt författarna lyfter fram är att läsning inte enbart behöver vara kopplat till tryckta medier, utan att text på en dataskärm också innebär läsning för många ungdomar idag. Nilsson och Svensson funderar på möjliga läsfrämjande åtgärder för unga pojkar och menar att man här borde utnyttja ungdomars intresse för datorer. Ett sätt att skapa intresse för böcker är då exempelvis att tillgängliggöra böcker via datorerna.

4.3 Män och läsning

Gunnar Hansson behandlar läsning av populärlitteratur i sin studie *Inte en dag utan en bok: om läsning av populärfiktion* (1988). Hansson har intervjuat 96 läsare om deras läsning av så kallad populärfiktion varav hälften var män, och hälften kvinnor. På så vis fann han vissa olikheter mellan könen i deras läsprocess. På frågan om vad läsningen gav dem och varför de läste, angav både män och kvinnor att underhållning var en av de främsta anledningarna. Kvinnorna uppgav även verklighetsflykt eller att ”komma ifrån” som en av anledningarna till att de läste populärfiktion.⁴² Männerna däremot sade sig enbart eller så gott som enbart läsa för att få avkoppling och underhållning. Detta gällde både de yngre och de äldre männen som deltog i studien. Det framkom även att det bland de yngre männen var vanligt att man inte tidigare hade funderat över varför man läste.⁴³ Hansson spekulerar i vad detta kan bero på, och

---

³⁹ Ulla Johnsson-Smaragdi & Annelis Jönsson, 2002, *TV och bokläsning – samspel eller konkurrens?*, s. 11 f.

⁴⁰ Johnsson-Smaragdi & Jönsson, 2002, s. 12 f.

⁴¹ Ann-Sofie Nilsson & Marianne Svensson, 2005, ”*Läsning är inte min grej*”: en undersökning av några tonårspojkars attityder till läsning, s. 51.

⁴² Gunnar Hansson, 1988, *Inte en dag utan en bok: om läsning av populärfiktion*, s. 99 ff.

⁴³ Gunnar Hansson, 1988, s. 109 ff.

menar att det kan handla om att män och kvinnor formulerar sig olika om sin läsning. Man kan också ha lärt sig olika "beskrivningsspråk" och att fästa vikt vid olika värden och funktioner i sin läsning.⁴⁴ Sammanfattningsvis menar Hansson att läsningen av populärfiktion inom intervjugruppen fyllde långt flera behov och visade sig vara mycket mer sammansatt och mångfacetterad än man kunde föreställa sig när man betraktar den utifrån och på avstånd. Läsning vid oro, trötthet, smärta, ångest eller sömnlöshet var några exempel på funktioner som populärfiktionen fyllde, funktioner som förmodligen inte annan litteratur kunnat fylla menade Hansson.⁴⁵

I magisteruppsatsen *Kulturen och kapitalet: hur, vad och varför ett antal män läser* (2001) av Jenny Hjalmarsson och Anna Landin är män och deras läsning i fokus. Författarna har undersökt om det finns några likheter eller skillnader i de intervjuade männens läsning som kan härledas till utbildningsnivå, yrke, maskulinitet och ålder. I centrum för deras studie finns två mansgrupper; en grupp manliga akademiker, samt en grupp ledande män inom näringslivet. Undersökningen visade att skillnaden mellan de två grupperna och deras läsning inte var så stor som författarna trott. Gällande vad männen läste visade det sig att de främst läste skönlitteratur och att "akademikermännen" hade mer varierad läsning i fråga om genrer än vad "näringslivsmännen" hade, och att de i större utsträckning försökte läsa så kallad kvalitetslitteratur. De flesta männen i båda grupper läste främst böcker skriva av manliga författare, men ingen av de intervjuade anger det som något aktivt val utan säger att det fallit sig naturligt.⁴⁶

Angående vad männen säger sig vilja få ut av sin läsning så menar "näringslivsmännen" att de främst intresserar sig för böcker med en handling som driver framåt för att ge underhållning, spänning och avkoppling. "Akademikermännen" är inne på samma linje, men nämner också värdet av inlevelse och identifikation med personerna i böckerna. Den senare gruppen säger sig även vilja erhålla kunskaper, självreflektion och förståelse för andra människor genom sin läsning.⁴⁷ Något som varit utmärkande i studien för främst "näringslivsmännen" men även för "akademikermännen" är deras rädsla för att framstå som för känslosamma eller flummiga. Detta är förmodligen en avspelning av samhällets normer som gäller för män menar författarna. Denna rädsla gör att samtal om personliga upplevelser och känslor känns ovana och generande för dem, vilket i sig kan vara en faktor som påverkat männens framställning av sin läsning som logisk och rationell, och läsutbytet som opersonligt konstaterar författarna.⁴⁸

Niclas Eklunds magisteruppsats "*Livet är en berättelse*": om några mäns läsvanor och läsupplevelser på anstalt (1999) behandlar ett antal intagna män och deras läsning av skönlitteratur. Författaren har genom att utföra enkäter och intervjuer tagit del av ett antal intagna mäns syn på läsande. Han fick bland annat veta att de intagnas läsvanor var relativt likartade. Det visade sig till exempel att de intagna främst efterfrågar böcker som ger spänning och underhållning. Författaren använder sig av Furhammars kategorier för läsutbyte och menar att den opersonliga/personliga upplevelseläsningen

---

⁴⁴ Gunnar Hansson, 1998, s. 152 ff.

⁴⁵ Gunnar Hansson, 1998, s. 152 ff.

⁴⁶ Jenny Hjalmarsson & Anna Landin, 2001, *Kulturen och kapitalet: hur, vad och varför ett antal män läser*, s. 70 f.

⁴⁷ Hjalmarsson & Landin, 2001, s. 71 f.

⁴⁸ Hjalmarsson & Landin, 2001, s. 72.

dominerar bland de intagna.⁴⁹ Eklund tycker sig även finna belägg för att män över lag läser mer distanserat än kvinnor. Han påpekar samtidigt att det snarare kan handla om att män är mindre benägna att erkänna när de blir berörda på ett personligt plan av vad de läser. Denna ovilja till att säga att man blivit personligt berörd av läsningen kan även komma av att de intagna vill bevara en känsla av autonomi i en så pass utsatt situation som det är att sitta fängslad menar Eklund. Men det kan också vara ett sätt att skydda sig mot negativ identifikation. Man vill till exempel inte riskera att identifiera sig med en litterär gestalt som har egenskaper som man själv motsätter sig, eller inte vill ha. På ett omedvetet plan identifierar de sig ändå menar författaren, men genom olika försvarsmekanismer förträngs dessa känslor från medvetandet.⁵⁰ På så vis sker ett slags personligt läsutbyte, även om individen inte vill tillstå att det gör det.

4.4 Kritik av läsvanestudier

För att belysa aktuell problematik inom läsforskningen presenteras här en jämförande studie som utförts i syfte att granska läsvanestudier. Denna studie visar på vikten av uppdatering även inom denna forskning där nya former av läsning riskerar att falla utanför de tidigare definitionerna på vad som är läsning. Detta är förstås särskilt intressant för denna studie som främst behandlar läsning genom att lyssna på ljudböcker. I och med att bokmomsen sänktes den första januari 2002 och bokpriskommissionen inrättades har intresset för svenska folkets läsvanor ökat, vilket resulterade i ett antal undersökningar på området. Statens Kulturråd uppfattade att de olika undersökningar som genomförts lämnade delvis motstridiga resultat. Detta resulterade i rapporten *Om läsning – mer eller mindre? En kommenterande jämförelse av fem läsvanestudier* (2004) som hade som syfte att jämföra metoder och resultat från olika läsvanestudier. De fem läsvanestudier som granskats i rapporten är Kulturbarmetern, Mediebarometern, ULF-undersökningarnas rapporter, Barnbarometern, och SOM-institutets material. Undersökningarna var svåra att likställa på grund av olika tillvägagångssätt och syften, men jämförelser var ändå genomförbara och gav flera intressanta resultat. Exempelvis anger tre undersökningar att bokläsandet minskar, medan en undersökning anger motsatsen, att bokläsandet ökar.⁵¹ Ser man till läsandet fördelat på kvinnor och män så visar undersökningarna en något större överensstämmelse, nämligen att gapet mellan mäns och kvinnors läsning tenderar att öka.⁵²

Kulturrådets rapport kritiserar även hur media använder läsvanestatistik utan att problematisera själva läsvanebegreppen. Rapporten efterlyser över lag en översyn av forskningen som är i behov av genomgripande förändringar vilket påvisas genom jämförelserna av undersökningar. Bland annat rekommenderar man en ”modernisering” av begreppet läsning och föreslår att begreppet även skall omfatta läsning av icke- tryckta texter. Ett annat önskemål från Kulturrådets rapport är att läsning borde sättas in i ett vidare sammanhang, där frågor ställs som berör den kritiska reflekterande processen.⁵³

---

⁴⁹ Niclas Eklund, 1999, *”Livet är en berättelse”*: om några mäns läsvanor och läsupplevelser på anstalt, s. 38.

⁵⁰ Niclas Eklund, 1999, s. 39.

⁵¹ Statens Kulturråd, 2004, *Om läsning – mer eller mindre? En kommenterande jämförelse av fem läsvanestudier*, s. 5.

⁵² Statens Kulturråd, 2004, s. 13.

⁵³ Statens Kulturråd, 2004, s. 20 ff.

4.5 Att "läsa" ljudböcker

År 1955 började dåvarande De blindas förening i Sverige att läsa in talböcker för personer med synskada. På 1970-talet fick även andra läshandikappade rätt att låna talböcker. I *Talboken 50 år!* berättas om när talböckerna kom till Sverige och om mediets utveckling fram till nu.⁵⁴ Kapitlet "Från talbok till ljudbok" behandlar de allt mer populära ljudböckerna som nuförtiden inte bara är till för personer med synskada, utan är riktade till alla. Just den kommersiella ljudboken har sitt ursprung i USA där den första inlästa boken kom ut 1952. Det blev sedan snabbt populärt med kassettbokslyssnande i bilen. Från svenskt förlagshåll ansågs marknaden dock begränsad, dels på grund av att bilen inte hade samma starka position i Sverige som i USA.⁵⁵ Parallellen mellan radiolyssnande och ljudböcker visade sig dock vara en stark länk även i Sverige. När ljudboken introducerades på marknaden blev det naturligt att den först uppmärksammades av radiolyssnarna som var en trogen lyssnarskara till radiouppläsningar. Man kunde nu köpa olika verk och möjligheten att själva bestämma när man ville lyssna utan att behöva ta hänsyn till radions programtablå.⁵⁶

Den kommersiella marknaden för ljudböcker har sedan dess varit lukrativ. Efterfrågan på ljudböcker har under senare år stigit konstant och flera förlag har börjat ge ut ljudböcker för att möta den tilltagande efterfrågan. År 2004 fanns 10 förlag i Sverige som gav ut ljudböcker i det format som är förhärskande på marknaden nämligen cd-formatet.⁵⁷ Exempelvis förlagen Bonnier Audio, Piratförlaget och Talande böcker vittnar alla om mediets expansion. För att ge en indikation om mediets framfart på marknaden kan som exempel nämnas att bokförlaget Talande böcker förra året ökade sin omsättning med hela sjuttio procent.⁵⁸ Detta är utan tvivel ett tydligt tecken på att denna form av läsning blivit populär.

4.6 Ljudboken i medierna

Här nedan presenteras några tidningsartiklar som visar på ämnets aktualitet snarare än att utgöra en forskningsbakgrund till ämnet läsning. Vi fann att det publicerats flera artiklar om ljudböcker och företeelsen att "läsa med öronen" i tidskrifter och dagstidningar. Flera av dem var dessutom försiktigt positiva till denna form av läsning och det faktum att det är många män som intresserar sig för denna typ av läsning. Genom att presentera dessa artiklar hoppas vi på att ge en bild av denna "trend" som ljudbokslyssnandet kan sägas vara och spegla de rådande attityderna.

I artikeln "Allt fler män läser med öronen!" i *Biblioteksbladet* (2006) berättas att drygt två miljoner svenskar lyssnar på ljudböcker. De flesta har börjat lyssna de senaste två åren vilket visar att det är en relativt ny aktivitet. Artikelförfattaren anger att precis som med tryckta böcker så är den så kallade "medellyssnaren" en högutbildad kvinna i medelåldern. Mer överraskande är att nästan hälften av lyssnarna (46 %) är män.⁵⁹ Förklaringarna till intresset för ljudböcker är flera. En av fördelarna med mediet är att man kan "läsa" samtidigt som man utför andra sysslor eller arbete. Denna så kallade

⁵⁴ Beatrice Christensen Sköld (red.), 2005, *Talboken 50 år!*.

⁵⁵ Christina Andersson, 2005, "Från talbok till ljudbok" ur *Talboken 50 år!*, s. 165 f.

⁵⁶ Christina Andersson, 2005, s. 165.

⁵⁷ Christina Andersson, 2005, s. 169 ff.

⁵⁸ Kerstin Sjöden, 2006, "Ljudböckerna är här för att stanna", ur *Göteborgs Posten*, 2006-02-26, s. 69.

⁵⁹ Åsa Ekström, 2006, Allt fler män läser med öronen!, i *Biblioteksbladet*, nr. 2, s. 30.

”tidsoptimering” anges vara en av faktorerna som gjort ljudböckerna till en stor succé. Hälften av de som lyssnar till talböcker säger sig ”läsa” under resor, när man tränar eller utför hushållssysslor.⁶⁰

I tidningsartikeln ”Ljudböckerna är här för att stanna” i *Göteborgs-Posten* (2006-02-26) sägs att förlagen genom ljudböckerna når nya målgrupper som traditionellt sett inte läser så mycket. Man menar också att försäljningen ytterligare kommer att öka. Antalet titlar växer och fler och fler upptäcker ljudböckerna. Även här anges ”tidssparandet” som en av mediets stora fördelar. Det sägs att människor som inte har tid att läsa vanliga böcker istället köper ljudböcker. Detta för att man kan lyssna samtidigt som man exempelvis lagar mat, eller kör bil. Artikeln nämner yrkeschaufförer som en stor kundgrupp för ljudboksförlagen då de kan lyssna i bilen.

Siffrorna i artiklarna är tagna från den kommersiella marknaden, och representeras således endast av de köpstarka grupperna på ljudboksmarknaden. För att få en mer ”sann” bild av vilka som lyssnar på ljudböcker skulle exempelvis även biblioteksutlån av ljudböcker behöva räknas in. I magisteruppsatsen ”Fast även karlar är människor”: en användarstudie vid Göteborgs stadsbibliotek (2000) försöker författarna urskilja skillnader mellan mäns och kvinnors användning av biblioteket i fråga och dess resurser. Genom att dela ut enkäter till 100 personer varav 50 kvinnor och 50 män fick de en uppfattning om användarnas vanor. Deras undersökning visade att männen var flitigare användare än kvinnorna, och att kvinnorna besökte biblioteket mer sällan. Kvinnorna lånade dock i större utsträckning med sig något vid varje besök.⁶¹ En av skillnaderna i bruket av bibliotekets resurser gällde lån av kassetböcker vilket var ett alternativ som bara kvinnor hade kryssat för (sex stycken kvinnor). En man hade kryssat för alternativet talböcker, men författarna säger sig tro att informanten menade kassetböcker.⁶² Enkäten var således otydligt utformad då missförstånd uppstod. En indelning i talböcker och ljudböcker hade kanske varit att föredra. Denna användarstudie visar hursomhelst att fler kvinnor än män lånar kassetböcker på biblioteket vilket kan sägas bidra till att ge en lite mer nyanserad bild av könsfördelningen på ”ljudbokslyssnarna”.

Ännu en positiv framtid för ljudböckerna förutspås i tidningsartikeln ”Förlagen laddar upp för den digitala bokmarknaden” i *Resumé* (2005) där artikelförfattaren blickar framåt i tiden. Komplementen till vanliga böcker blir allt vanligare och exempelvis E-böcker, mp3- och ljudböcker ger nya läsare och lässituationer, och även nya sätt att marknadsföra böcker menar artikelförfattaren. En skillnad mot att läsa vanliga böcker anges här vara själva uppläsningen av boken. I ljudboken ökas upplevelsen genom att en skådespelare eller författaren själv tolkar texten.⁶³ Ljudböckernas frammarsch på marknaden antas ha resulterat i att nya läsgrupper har kunnat nås. Genom dem hittar andra grupper till litteraturen exempelvis män, äldre som ser dåligt och andra med svårigheter att läsa. Nya grupper lyssnar, och gör det i andra situationer än vid annan bokläsning, sammanfattar artikelförfattaren.

---

⁶⁰ Åsa Ekström, 2006, s. 30.

⁶¹ Maria Hagelin & Ylva Rosen, 2000, ”Fast även karlar är människor”: en användarstudie vid Göteborgs stadsbibliotek, s. 45 f.

⁶² Hagelin & Rosen, 2000, s. 60.

⁶³ Janne Sundling, 2005, ”Förlagen laddar upp för den digitala bokmarknaden”, i *Resumé*, 2005-09-29.

5. Uppsökande biblioteksverksamhet

I det här kapitlet gör vi nedslag i några exempel på uppsökande biblioteksverksamhet. Vi visar hur arbetsplatsbiblioteken och deras utveckling har sett ut de senaste decennierna, och presenterar vilka problem de har brottats med under tiden. Därefter redogör vi kort för hur arbetsplatsbiblioteken ser ut idag. Vi presenterar också en verksamhet som har flera beröringspunkter med väggkrogsbiblioteken som vi ser det, nämligen Sjömansbiblioteket. Därefter visar vi hur läsfrämjande åtgärder på fackligt initiativ har vuxit fram och hur verksamheten ser ut idag.

5.1 Arbetsplatsbibliotek

När försök med utlåning på arbetsplatserna via kommunbiblioteken startades 1970 var det i enlighet med litteraturutredningens direktiv att nå ut till icke-biblioteksbesökare. Statens kulturråd var positivt inställda till arbetsplatsbiblioteken som ett sätt att nå nya bokläsare. Men man framhöll att det var i samråd med de fackliga organisationerna som planeringen av utlåningsställena borde ske.⁶⁴ Idén fick stöd från Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) och Landsorganisationen (LO). Undersökningar visade att många människor inte upplevde det som självklart att använda ett bibliotek, och att det inte betraktades som ett naturligt inslag i den enskildes användande av den totala samhällsservicen. Biblioteken upplevdes av många som främmande institutioner, och som högtidliga och fina. De ansågs dessutom besvärliga att använda.⁶⁵ Genom arbetsplatsbiblioteken ville man således nå ut till dessa icke-biblioteksanvändare. Men syftet var även att arbetsplatsbiblioteken och deras verksamhet skulle stimulera till att den fulla biblioteksservicen skulle utnyttjas, och att arbetsplatsläntagarna efterhand skulle motiveras till att också använda de vanliga biblioteken.⁶⁶

Litteratursociologen och bibliotekarien Mats Herder har medverkat i flera undersökningar av arbetsplatsbibliotek, bland annat i Gävleborgsprojektet 1979-82. Där han arbetade tillsammans med lektor Greta Renborg vid bibliotekshögskolan i Borås. Samarbetet resulterade i rapporten *Uppsökande biblioteksverksamhet: en arbetsbok med modeller, resultat och erfarenheter från Gävleborgsprojektet* (1983). Utredningen visade åtskilliga framgångar för den uppsökande biblioteksverksamheten, men den visade även prov på en del misslyckanden. Den allmänna uppfattningen och målsättningen om arbetsplatsbiblioteket som en brygga över till det kommunala huvudbiblioteket och dess filialer var något som visade sig inte vara så självklart som man tidigare trott. Några enstaka personer vid Gävletraktens arbetsplatser uppgav att de börjat gå till biblioteket oftare sen de fått möjlighet till att låna böcker på arbetet. Men den motsatta trenden var tydligare, då ungefär 15 procent av de intervjuade uppgav att de besökte biblioteket mer sällan än förut.⁶⁷

---

⁶⁴ Carina Sjöholm, 1992, "Hellre lite dum än snobbig": en etnologisk studie av en satsning på arbetsplatsbibliotek, s. 27f.

⁶⁵ *Böcker på jobbet: en undersökning av fyra arbetsplatsbibliotek*, 1973, [Undersökningen har genomförts av en arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen i vilken även Litteraturutredningen varit företrädd], 1973, s. 104 f.

⁶⁶ *Böcker på jobbet: en undersökning av fyra arbetsplatsbibliotek*, 1973, s. 107.

⁶⁷ Hans Olof Johansson (red.), 1983, *Uppsökande biblioteksverksamhet: en arbetsbok med modeller, resultat och erfarenheter från Gävleborgsprojektet*, s. 158 f.

Dock visade uppföljande undersökningar av arbetsplatsbibliotekens verksamhet under 1970-80 talen att de gav utdelning i form av läsfrämjande effekter. Mats Herder sammanfattar erfarenheterna från sina fältstudier i boken *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: studier av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt* (1986). Han lyfter fram närheten till böckerna, utlåningsförfarandet och intresserade arbetskamrater som betydande faktorer för att skapa nya låntagare utan tidigare vana av att läsa böcker.⁶⁸ Den läsfrämjande effekten var alltså märkbar, särskilt bland den grupp som tidigare endast läst böcker sporadiskt. Mats Herders utredningar visade dock att målsättningen att även locka arbetsplatsanvändarna till de övriga kommunala biblioteken inte infriades. Istället visade det sig att arbetsplatsbiblioteken snarare framtog än tillförde användare från de ordinarie utlåningsställena. Slutsatsen han drar i och med detta är att människor, med ett latent intresse för bokläsning, lätt fångades upp av arbetsplatsbibliotekens verksamhet, men att de däremot inte hade behov eller var motiverade att bege sig till bibliotek med större utbud.⁶⁹

Forskningen om arbetsplatsbiblioteken kan kort sammanfattas med att:

- Arbetsplatsbibliotek oftast har en låne- och läsfrämjande effekt
- Att många tidigare låntagare börjar läsa igen när man får tillgång till böcker på arbetsplatsen
- Att många låntagare hellre lånar på arbetsplatsbiblioteket än det ”vanliga” biblioteket.⁷⁰

Med erfarenheterna från olika utvärderingar ställer sig Herder frågan om vad arbetsplatsbibliotekets syfte bör vara. Ska det främst väcka läslust och intresse för kommunbibliotekets utbud? Eller ska det betraktas som en del av en decentraliserad kulturverksamhet, vars syfte mer lutar åt att försöka lösa problem i arbetslivet? Det huvudsakliga syftet skulle då inte vara att nå ut till nya användare utan att förbättra arbetsmiljön.⁷¹ Regeringens proposition som riksdagen antog 1985 var sedan en kompromiss mellan dessa ståndpunkter, menar Herder.

I *”Hellre lite dum än snobbig”*: en etnologisk studie av en satsning på arbetsplatsbibliotek (1992) fortsätter Carina Sjöholm resonemanget om arbetsplatsbibliotekens målsättningar och diskuterar arbetsplatsbiblioteken i termer av folkbildning och kulturförmedling. Hon menar att tanken om folkbildning allt mer bleknar hos bibliotekarierna, och att man föredrar att tala i termer av informationssökning, nöje eller avkoppling.⁷² Arbetsplatsbibliotekarierna i Sjöholms studie säger att de i sitt arbete vill upprätthålla, och om möjligt utöka, intresset för litteratur och läsning. De vill även att biblioteket skall vara ett lockande alternativ istället för TV, och de tillfrågade bibliotekarierna nämner även tillgodoseende av intressen, och att sprida lärdom och kunskap.⁷³ Här ser vi att en relativt tydlig bildningstanke fortfarande lever kvar, men att arbetsplatsbiblioteket dock visar tecken på att röra sig mot en serviceinriktad verksamhet.

---

⁶⁸ Mats Herder, 1986, *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: studier av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt*, s. 132 f.

⁶⁹ Mats Herder, 1986, s. 133.

⁷⁰ Carina Sjöholm, 1992, s. 8 f.

⁷¹ Mats Herder, 1986, s. 142.

⁷² Carina Sjöholm, 1992, s. 101 ff.

⁷³ Carina Sjöholm, 1992, s. 115.

I *Bibliotek i skymundan: en rapport om arbetsplatsbibliotek* (2004) blickar journalisten Peter Almerud tillbaka på arbetsplatsbiblioteken och deras verksamhet. Han gör en grov indelning av arbetsplatsbibliotekens utveckling och skiljer ut tre faser:

- En försöksperiod i början av 1970-talet.
- En etablerings- och utvecklingsfas med stöd av kulturpolitiska initiativ, inte minst statsbidrag, från mitten av 1970-talet till omkring 1990.
- En nedskärnings- och stabiliseringsperiod under 1990-talet.⁷⁴

Almerud menar att arbetsplatsbiblioteken har gått från att ha varit en verksamhet som under 1970-80 talens glansdagar lovordades bland annat för deras läsfrämjande effekt, till att under 1990-talet och fram till nu marginaliserats både i den kulturpolitiska diskussionen och i folkbibliotekens verksamhet. En orsak till denna utveckling menar Almerud är att statsbidragen som folkbiblioteken kunde erhålla för att inrätta arbetsplatsbibliotek avskaffades 1993. Han nämner dock att flera folkbibliotek har gjort nysatsningar utan statligt bidrag och arbetsplatsbiblioteken har då växt fram i facklig regi, ibland med stöd av Kulturrådets bidrag till Kultur i arbetslivet. Vidare lyfter Almerud fram att många arbetsplatsbibliotek också helt finansieras av företag idag.⁷⁵ Det faktum att arbetsplatsbiblioteken inte genererade nya låntagare till folkbiblioteken, tror Almerud också påverkade förhållningssättet till arbetsplatsbiblioteken. Detta kan ha varit en orsak till att arbetsplatsbiblioteken på många håll aldrig blev en helt integrerad del av folkbibliotekens verksamhet. I takt med att verksamheten växte ökade också ambitionerna, och man började allt mer tala om arbetsplatsbiblioteken som en egen biblioteksform. Arbetsplatsbiblioteken skulle inte längre bara ha en läsfrämjande roll, utan det skulle även kunna fungera som ett slags kulturcentrum och ett centrum för facklig utbildning. Här kunde till exempel finnas utställningar, skrivverkstäder, och man pratade även om att arbetsplatsbiblioteket kunde fungera som en informationscentral.⁷⁶

Denna utveckling var både på gott och ont, menar Almerud. Det ledde till att kommunerna i allt högre grad ville att företagen helt eller delvis skulle finansiera verksamheten, något som de inte alltid var villiga att göra. Orsaken till arbetsplatsbibliotekens nedläggning under 1990-talet brukar förklaras med kommunernas dåliga ekonomi, men Almerud framhåller att det fanns flera samverkande skäl till nedläggningarna. Han nämner bland annat de svaga banden mellan folk- och arbetsplatsbiblioteken, men även oklarheter gällande målsättningarna. Dessa oklarheter ledde i förlängningen till tvister gällande ansvarsfördelning och finansiering. Almerud tar även upp omorganiseringar och nya nämndestrukturer i kommunerna som orsak till att arbetsplatsbiblioteken ofta saknade någon som försvarade deras existens. En förändring i synen på vad som var folkbibliotekens viktigaste uppgifter både på den politiska nivån och inom bibliotekarieprofessionen låg också till grund menar Almerud. Även företagens ovilja att bidra ekonomiskt till verksamheten nämns som en bidragande faktor till nedläggningarna av arbetsplatsbiblioteken.⁷⁷

---

⁷⁴ Peter Almerud, 2004, *Bibliotek i skymundan: en rapport om arbetslivsbibliotek*, s. 11.

⁷⁵ Peter Almerud, 2004, s. 7 ff.

⁷⁶ Peter Almerud, 2004, s. 142.

⁷⁷ Peter Almerud, 2004, s. 9 f.

Ingen vet exakt hur många arbetsplatsbibliotek det finns i Sverige idag. Almerud uppskattar antalet år 2004 till cirka 1 100 stycken. Av dessa drivs cirka 400 i kommunal regi, 400 i facklig regi i samarbete med förlaget En bok för alla AB⁷⁸, och 300 är så kallade fristående arbetsplatsbibliotek där företagen ansvarar för verksamheten.⁷⁹ Arbetsplatsbiblioteken lever idag en tämligen anonym tillvaro och är en verksamhet som är okänd för väldigt många. Almerud menar att det därför finns ett behov av att informera om arbetsplatsbiblioteken, både för att stimulera till läsning, och som ett sätt att skapa en bättre arbetsmiljö.

5.2 Sjömansbiblioteket

Ett av de arbetsplatsbibliotek som lätt går att jämföra med vägkrogsbiblioteken är sjömansbiblioteket. Båda riktar sig till traditionellt manliga yrkesgrupper. Bägge yrkesgrupperna arbetar i avskilda miljöer, på resa från familj och vänner. Förmodligen är det även så att läsningen sker under liknande förhållande, och man har troligen likartade motiv för sin läsning.

Sjömännen brukar räknas till en av de flitigt läsande yrkesgrupperna, och de svenska besättningarna utgör inget undantag. Biblioteksverksamheten ombord på svenska handelsfartyg handhas av Handelsflottans kultur- och fritidsråd (HKF), en offentlig organisation inom kommunikationsdepartementet. HKF säger sig vara en serviceorganisation som har till uppgift att göra sjöfolkets fritid attraktiv och meningsfull. De skall i görligaste mån kompensera sjöfolket för den service som de går miste om på grund av tjänstgöring till sjöss.⁸⁰ En viktig del av HKF:s verksamhet är just Sjömansbiblioteket, ett globalt vandringsbibliotek som funnits i olika former i 75 år, och som för närvarande har centrum på Rosenhill i Göteborg. I Sjömansbibliotekets samlingar finns 120.000 böcker, ljudböcker och e-böcker som distribueras till sjöfolk i svenska handelsflottan.⁸¹ Bokväskorna finns i ett 20-tal hamnar i fyra världsdelar och de förmedlas till och från fartygen av bland annat HKF:s platsombud och andra samarbetspartners.

Per-Axel Hellman redogör i magisteruppsatsen *Biblioteket går till sjöss: Kultur-, informations- och fritidsutbudet för ombordanställda i svenskflaggade handelsfartyg* (1996) för de särskilda förutsättningar som råder på sjömansbibliotek på svenska handelsfartyg. Han lyfter fram att besättningen ombord under vissa perioder är helt hänvisade till litteraturutbudet, utan möjligheter att skaffa böcker någon annanstans ifrån. Utlåningsverksamheten fungerar på så vis att så kallade ”bokväskor” innehållande cirka 30 böcker lånas ut till handelsfartygen, och byts sedan mer eller mindre regelbundet i hamnar världen över. Vid tiden för Hellmans studie var normalfrekvensen för byten av lådorna på svenska handelsfartyg cirka 2-4 gånger per år.⁸² Antalet byten av bokväskor är dels beroende av intresset ombord, men främst handlar det om fartygets positionering. Hellman menar att sjömän historiskt sett ofta varit hänvisade till litteratur och bokläsning då livet ombord blivit en slags isolering

---

⁷⁸ En bok för alla AB är ett bokförlag som startades 1992, i samband med att Litteraturfrämjandet utvecklades. De arbetar med läsfrämjande verksamhet med hjälp av statliga medel

⁷⁹ Peter Almerud, 2004, s. 57 f.

⁸⁰ HKF:s webbsida, <http://www.seatime.se> [2006-01-31] under rubriken ”Serviceguiden 2005”.

⁸¹ HKF:s webbsida, <http://www.seatime.se> [2006-03-26] under rubriken ”Sjömansbiblioteket”.

⁸² Per-Axel Hellman, *Biblioteket går till sjöss: Kultur-, informations- och fritidsutbudet för ombordanställda i svenskflaggade handelsfartyg*, 1996, s. 15.

från såväl sociala kontakter som kulturella influenser. På så vis har sjömän en lång tradition av att vända sig till boken i dess roll som berikande och underhållande kulturförmedlare under fritiden i hamn och till sjöss.⁸³ Detta underbyggs av hans kvalitativa undersökning som visar att de besättningar som deltagit i studien läser i snitt 3-4 böcker var per månad och så gott som alla läser mer på arbetsplatsen än hemma.⁸⁴ De är också relativt nöjda med sin biblioteksverksamhet, och den nyttjas i stor utsträckning.

Sedan studien utfördes 1996 kan man tänka sig en utbredd användning av Internet ombord då nätet möjliggör läsning av exempelvis dagsfärska nyheter och information om andra aktiviteter i land. Gällande ljudböcker som vid studiens genomförande började bli allt vanligare uttrycktes i Hellmans undersökning önskemål om utökad service. Fördelarna med ljudböckerna menar Hellman, är att vissa besättningsmän kan "läsa" en bok även under tjänsten. Ombord på fartyg gäller dessa förutsättningar dock främst för vakthavande personal på bryggan.⁸⁵ Av informationen på HKF:s hemsida ser dessa önskemål ut att ha blivit tillgodosedda under senare år då man på hemsidan kan ta del av deras imponerande långa lista på ljudböcker. Ljudböckernas popularitet är stor, och under år 2004 lånades cirka 4000 ljudböcker till fartygen. Utbudet har sedan 2003 kompletterats med så kallade e-böcker. E-böcker är böcker som överförs till elektroniskt format så att man kan läsa dem direkt på dator eller handdator. Fartygets signalbokstäver är nyckeln till åtkomst av e-böckerna.⁸⁶

I dagsläget ser sjömansbibliotekens framtid inte särskilt ljus ut. Under vårt uppsatsarbete sprids nyheten om att man beslutade att lägga ned HKF:s verksamhet, till årsskiftet 2006/2007, på grund av ekonomiska skäl. Tanken är att Sjöfartsverket ska ta över verksamheten, vilket innebär att bokutlåningsverksamheten riskerar att dras in på svenska fartyg eller att avgiftsbeläggas.

5.3 Läsfrämjande åtgärder på fackligt initiativ

Under 1990-talet minskade antalet arbetsplatsbibliotek i kommunal regi mycket kraftigt. En anledning till detta var att det statliga stödet avskaffades 1993. Efter detta har ett stort antal arbetsplatsbibliotek växt fram i facklig regi, ibland med stöd av Kulturrådets bidrag till utvecklingsprojektet "Kultur i arbetslivet".⁸⁷ En utveckling som förefaller relativt naturlig med tanke på att 1970-talets satsningar på arbetsplatsbibliotek också har sina rötter i en socialdemokratisk kulturpolitik. I *Bibliotek i skymundan: En rapport om arbetsplatsbibliotek* (2004) lyfter Peter Almerud fram den socialdemokratiska kulturpolitiken som under särskilt 1930-talet sades sträva efter "kulturell demokrati, kulturell jämlikhet, och dess ambition att integrera kulturen i välfärdspolitiken och bredda deltagandet i kulturlivet".⁸⁸ Litteraturutredningen 1972 lade fram arbetsplatsbiblioteken som viktiga ur ett läsfrämjande perspektiv, och som ett bra sätt att nå läsovana människor. Redan här visade det sig att man riktade sig till en viss grupp av människor. Och Almerud betonar att man redan under försöksverksamheten med arbetsplatsbibliotek prioriterade de kollektivanställda

---

⁸³ Per-Axel Hellman, 1996, s. 24.

⁸⁴ Per-Axel Hellman, 1996, s. 89.

⁸⁵ Per-Axel Hellman, 1996, s. 44.

⁸⁶ HKF:s webbplats, <http://www.seatime.se> [2006-03-26], under rubriken "Sjömansbiblioteket".

⁸⁷ Peter Almerud, 2004, s. 5.

⁸⁸ Peter Almerud, 2004, s. 21.

framför tjänstemännen. Allt i enlighet med litteraturutredningens analyser, som menade att de läsovana återfanns bland lågutbildade, skiftarbetare och invandrare.⁸⁹

I slutbetänkandet från 1984 konstaterade Folkbiblioteksutredningen att man genom arbetsplatsbiblioteken verkligen också hade nått många som inte läser böcker regelbundet. Vidare ansåg man att de fackliga organisationerna, kommunbiblioteken och arbetsgivarna skulle ha ett gemensamt ansvar för verksamheten – men att facken skulle ha en nyckelroll. Och man var av åsikten att ”initiativ till att starta arbetsplatsbibliotek alltid skulle komma från facket, som också skulle sköta den löpande verksamheten. Facken skulle utse bokombud, som skulle komma till folkbiblioteket och välja böcker och få hjälp med beställningar, referensfrågor och liknande”.⁹⁰ Dessa tankar motsatte sig emellertid många kommuner. Även LO och ABF höll med om detta, de ansåg att initiativet till arbetsplatsbibliotek inte bara borde komma från den lokala fackklubben utan även från företag och kommuner. Som en följd av detta ändrades bidragsreglerna, och samarbetet mellan de fackliga organisationerna, företagen och studieförbunden betonades hårdare. Genom de nya reglerna kunde man använda bidragen till att starta nya arbetsplatsbibliotek men de bidrog även till att man kunde pröva olika former av läsfrämjande åtgärder och uppsökande biblioteksverksamhet på arbetsplatserna.

1980-talet var en bra tid för arbetsplatsbiblioteken. Flertalet rapporter visade att de fackliga organisationernas engagemang varit av vikt när det gällde arbetsplatsbibliotekens överlevnad de första åren. När man sedan under 1990-talet behövde göra nedskärningar var det i första hand den uppsökande verksamheten och andra nya aktiviteter, bland annat arbetsplatsbibliotek, som drabbades. En anledning till detta var att det inom biblioteksverksamheten fanns många som var skeptiska till utlåning på till exempel industriarbetsplatser och som ville att man skulle prioritera verksamhet som vände sig till sjuka, gamla och handikappade.⁹¹

5.4 Läsfrämjande projekt idag

Att ange exakt hur många arbetsplatsbibliotek det finns i facklig regi idag är ingen enkel uppgift. Peter Almerud sätter fingret på svårigheten i kapitlet ”Ingen har överblick” i *Bibliotek i skymundan: En rapport om arbetsplatsbibliotek* (2004). Orsaken till att det inte finns några tillförlitliga uppgifter att tillgå, menar han beror på att verksamheten drivs i olika former med olika huvudmän och med olika intressenter – och ingen har någon överblick. Almerud nämner dock att det uppskattningsvis finns omkring 400 arbetsplatsbibliotek som är etablerade av fackliga organisationer, i samarbete med En bok för alla AB. Denna siffra är dock lite osäker eftersom alla arbetsplatsbibliotek inte finns med i En bok för allas AB:s register, dessa noterar istället antalet bokombud. Och ett bokombud kan ha hand om flera arbetsplatsbibliotek, samtidigt som ett arbetsplatsbibliotek kan ha flera bokombud.

I foldern ”Arbetsplatsbibliotek” som ges ut av ABF och LO-fackförbunden; Hotell och Restaurangfacket, Kommunal, Metall, Pappers, SEKO och Svenska Transportarbetareförbundet understryker man att det tyvärr endast är några få arbetsplatser som utan kostnad har tillgång till kommunbiblioteket numera.

---

⁸⁹ Peter Almerud, 2004, s. 24.

⁹⁰ Peter Almerud, 2004, s. 33.

⁹¹ Peter Almerud, 2004, s. 37.

Inledningsvis ger man följande beskrivning av avsikten med arbetsplatsbiblioteken under rubriken ”Alla har rätt till böcker”:

Men läsning ger inte bara nya kunskaper, man utvecklar också språket och ordförrådet och stärker därmed självförtroendet. Idag kräver nästan alla arbeten att man kan läsa och skriva. Och utan ett utvecklat språk blir det svårt att föra en lyckad förhandling och påverka de egna villkoren. Att ha tillgång till böcker är en fråga om demokrati. Har man inte vanan att läsa med sig hemifrån är det svårt att hitta fram till litteraturen. Därför måste böckerna finnas där människor är verksamma, till exempel på arbetsplatsen.⁹²

Det är många fördelar man framhåller med att läsa. Som synes nämns bland annat nya kunskaper, utveckling av språket och ordförrådet, och ett stärkt självförtroende som några av de behållningar man kan få av att läsa skönlitteratur. Broschyren betonar även att tillgång till böcker är en fråga om demokrati. Som vi tidigare nämnt så samarbetar LO-förbunden med bokförlaget En bok för alla AB. I samband med etableringen av arbetsplatsbibliotek erbjuder LO-förbunden också sina medlemmar en bokombudsutbildning som sker i samarbete med ABF, Sveriges Författarförbund och En bok för alla AB. Utbildningen är tänkt att ge ”möjlighet att bygga upp ett gemensamt nätverk för framtida samarbete mellan arbetsplatsbiblioteken och med ABF som spindeln i nätet”.⁹³

Riksdagsmannen Tommy Ternemar (s) lyfter i en motion om arbetsplatsbibliotekens betydelse fram fyra nu existerande litteraturprojekt inom LO-förbunden; ”Boken på arbetsplatsen”, ”Fatta pennan”, ”Litteratur på arbetsplatsen” och ”Läs för mig, pappa”. Ternemar fortsätter motiveringen för arbetsplatsbiblioteken med att betona dess viktiga roll ”för människor som inte naturligt söker sig till en bokhandel eller ett folkbibliotek måste böckerna finnas nära och rekommenderas av människor som man har i sin närhet”.⁹⁴ Liknande projekt har förekommit tidigare också. Mellan 1988 och 1990 genomförde Svenska Transportarbetareförbundet tillsammans med ett antal kommunbibliotek i Gävleborg projektet ”Läslust i bilen”. Frilansjournalisten Peter Almerud ger följande beskrivning av projektet, och understryker intresset för vad som då utgjordes av kassetböcker:

Man placerade ut arbetsplatsbibliotek med kassetböcker och En bok för alla på elva olika lastbilscentraler, fik och bensinstationer, bland annat Tönnebro. När projektet var över gjorde man en enkätundersökning. Den visade att utlåningen av En bok för alla var liten medan kassetböckerna lånades ut väldigt mycket. Lastbilschaufförerna lyssnade medan de körde och såg det som ett bra alternativ till att lyssna på radio. Efterfrågan på nya titlar var stor och den begränsade utgivningen av kassetböcker kunde inte svara mot den efterfrågan som uppstod.⁹⁵

---

⁹² Broschyren ”Arbetsplatsbibliotek”, 2005, utgiven av ABF och LO-fackförbunden. s. 2.

⁹³ Broschyren ”Arbetsplatsbibliotek”, 2005, utgiven av ABF och LO-fackförbunden. s. 7.

⁹⁴ Tommy Ternemar m.fl, 2005, Förslag till riksdagsbeslut, Motion 2005/06:Kr345.

⁹⁵ Peter Almerud, 2005, ”Arbetsplatsbiblioteken: Folkbiblioteken lägger ned – facken satsar” ur *Biblioteksbladet* nr: 7, s. 16.

6. Presentation vägkrogsbibliotek

Till grund för denna uppsats är vägkrogsbiblioteken, en form av arbetsplatsbibliotek som uppkommit på initiativ av Svenska Transportarbetareförbundet och Hotell & Restaurangfacket (HRF). Samarbetet är en läsfrämjande insats som riktar sig till fackföreningarnas gemensamma medlemmar. Projektet, som har arbetsnamnet ”Kropp och Själv”, drogs igång under den senare delen av 2004, och har fått stöd från Statens Kulturråd.

Under tiden som denna uppsats skrivs finns det tre existerande vägkrogsbibliotek i Sverige; det första invigdes i december år 2004 i Tönnebro norr om Gävle, det andra i Klevshult, Smålandsrasta utanför Jönköping, och det tredje finns beläget i Brändåsen utanför Hallsberg. I vår korrespondens med projektansvarige på Svenska Transportarbetareförbundet berättar hon att det i dagsläget också finns långt framskridna planer på att inrätta ytterligare ett vägkrogsbibliotek i Håby utanför Uddevalla. Samtidigt låter man på Svenska Transportarbetareförbundets webbplats också meddela att ”[u]nder 2006 planeras 4 nya vägkrogsbibliotek att invigas. Från Piteå i norr till Helsingborg i söder.”⁹⁶

6.1 Bakgrund och syfte

I slutredogörelsen till Kulturrådet uppger den projektansvarige på Svenska Transportarbetareförbundet bakgrunden och syftet med projektet:

Läsandet bland LO:s medlemmar, framförallt bland männen, har under en längre tid minska. [sic!] Vi ville därför öka tillgängligheten till böcker och därmed underlätta läsandet för våra gemensamma medlemmar. [...] Huvuddelen av böckerna skulle vara ljudböcker för att möjliggöra för framförallt chaufförerna att kunna läsa/lyssna på god litteratur under sina långa resor. Dessutom ligger vägkrogarna ofta långt utanför tätorter vilket även underlättar för restaurangpersonalen att lyssna på en god bok på sina resor till och från arbetet.⁹⁷

Som man lyfter fram här ovan var alltså en av anledningarna till att projektet drogs igång den oroväckande uppgiften om att läsningen bland LO:s medlemmar under en längre tid hade minskat, och det var främst bland männen denna minskning har skett. Bakgrunden till dessa uppgifter var LO-rapporten *Läsa böcker. Hur läsandet av böcker har förändrats bland olika grupper av anställda* (2004) där Sven Nelander och Ingela Goding uppmärksammade att antalet män inom LO som ”aldrig läser böcker” har ökat kraftigt mellan 1999 och 2003: från 38 till 47 procent. En ökning som dessutom har skett inom alla ålderskategorier. I rapportens slutsats är det en dyster utveckling som målas upp: de klassmässiga skillnaderna i läsandet av böcker har ökat kraftigt bland både kvinnor och män, och författarna understryker i de slutorden att ”[d]en mycket kraftiga ökningen av andelen män inom LO som inte alls läser böcker bör *särskilt uppmärksammas*”.⁹⁸

---

⁹⁶ Svenska Transportarbetareförbundets webbplats. (2006-03-16). Lotta Durgé, webmaster. <http://www.transport.se> [2006-03-21] under ”Pågående projekt” och ”Arbetsplatsbibliotek på vägkrog”.

⁹⁷ Svenska Transportarbetareförbundets redogörelse för projektbidrag ”Kultur i arbetslivet” till Kulturrådet, 2005.

⁹⁸ Sven Nelander och Ingela Goding, 2004, *Läsa böcker. Hur läsandet av böcker har förändrats bland olika grupper av anställda*. s. 4.

6.2 Så fungerar det

Väggkrogsbibliotekens hyllor finns inne på en bensinmack eller väggkrog. Utlåningsrutinerna är enkla, något som bibliotekspressen också uppmärksammat. I artikeln ”Arbetsplatsbiblioteken: Folkbiblioteken lägger ned – facken satsar” (*Biblioteksbladet*, 7/2005) beskriver journalisten Peter Almerud tillvägagångssättet: ”Den som lånar skriver upp sig på en lista – vem man är, vilka böcker man har lånat och nr och vilket fackförbund man tillhör. När man sedan lämnar tillbaka böckerna stryker man sitt namn från listan”.⁹⁹ Om någon dröjer för länge med att lämna tillbaka en cd-bok, eller som har lånat alldeles för många, är det den lokala studieorganisationen som ringer upp den personen. Något som verkar fungera till belåtenhet för de inblandade. Den projektansvarige på Svenska Transportarbetareförbundet understryker, i vår korrespondens med henne, att enkelheten är en förutsättning för att projektet ska fungera, och hon betonar att det trots allt är otroligt litet svinn. En fördel med att låna på väggkrogsbiblioteken är att det är enkelt, man skriver bara upp sitt namn på en lista och har inte någon lånetid att passa. Man har kvar boken tills man läst den helt enkelt. Det ligger sedan på studieorganisationens ansvar att se till så att böcker som varit utlånade länge kommer tillbaka.

I projektrapporten till Kulturrådet framhåller Svenska Transportarbetareförbundet att väggkrogsbiblioteken tagits emot positivt av såväl medlemmar, väggkrogsägare och riks/lokalpress. Man säger också att kontakten med låntagare har varit intensiv med bland annat telefonsamtal om förslag på böcker direkt till Stockholm och de centrala projektledarna. När det gäller inköpen till väggkrogsbiblioteken nämner den projektansvarige att det till en viss del har skett centralt, men att det i framtiden är tänkt att studieorganisationen på lokalavdelningen ska sköta detta. När det gäller utbudet uppger hon att det främst består av deckare och historia.

6.3 Kort internationell utblick

I Danmark har man genomfört ett liknande projekt ”Kør og hør”. Det startades i juli 2004, och är ett samarbete mellan Bov Bibliotek och Padborg Utviklingscenter och IDS Truckcenter i Padborg. Enligt den danska branschtidningen *Bibliotekspressen* (nr 18/2004) har det danska ”truckerbiblioteket” blivit en succé, något man poängterar genom att presentera lite utlåningssiffror: på bara fyra månader har 164 lastbilschaufförer lånat cd-böcker 1300 gånger, och samlingen har utökats från 50 till 139 ljudböcker på samma tid. Projektet blev också belönat med den danska biblioteksutmärkelsen Jytte-priset år 2005.¹⁰⁰

7. Yrkesförarnas sociala och kulturella villkor

För att skapa en djupare förståelse för yrkesförarna – och vilken roll läsning och väggkrogsbibliotek spelar för dem – är det angeläget att granska vilka kontexter dessa verkar i. Vi har valt att studera gruppen i ett yrkessammanhang och därmed faller det sig naturligt att till största delen koncentrera oss på hur yrkesidentiteten har

---

⁹⁹ Peter Almerud, 2005, ”Arbetsplatsbiblioteken: Folkbiblioteken lägger ned – facken satsar” ur *Biblioteksbladet* nr: 7. s. 16.

¹⁰⁰ ”Truckerbiblioteket – en succes”, *Bibliotekspressen*, nr: 18/2004, s. 4.

konstruerats, dels historiskt men också vilka gemensamma värderingar som kan tänkas finnas idag. Även om vi valt att betrakta yrkesförarna som grupp är det viktigt att vara medveten om att dessa individer därutöver har skiftande intressen och erfarenheter. Ålder, livssituation och tidigare erfarenheter är viktiga faktorer som givetvis ser olika ut för olika personer. I detta kapitel betonar vi dock de gemensamma nämnarna för gruppen yrkesförare.

7.1 En historisk tillbakablick

Ursprungligen var yrket präglad av ett skråväsende, innefattande ett lärlingssystem med mästare, som så småningom utvecklades till en fackföreningsbaserad arbetarklass. I *Alla dagar alla nätter: Fyra transporthistoriska essäer* (1997) skildrar författaren Risto Kellokumpu åkeriarbetarens historiska bakgrund fram till dagens villkor. Han blickar tillbaka på åkeriyrkets första skede och framhåller, inte helt överraskande, att åkerinäringen först på allvar tog fart i och med motorfordonens intåg. Kellokumpu berättar att det är svårt med säkerhet att fastslå vilka grupper som först intresserade sig för lastbilen. Dock vet man att några enstaka godsägare och storbönder hade lastbilar i sin ägo, och att skogsindustrin tidigt intresserade sig för lastbilar för transport av timmer. Även bryggerierna hade sina egna lastbilar. Sveriges första lastbil införskaffade pilsnerbryggeriet Pripp & Son år 1899. Först efter att ha övningskört med den under ett års tid, vågade man sig ut på allmänna vägar med den.¹⁰¹

Så småningom kom lastbilarna att överta transportverksamheten från hästarna, och delvis även från tågen. Lastbilstrafiken medförde billigare transporter och större rörlighet. Som en följd av detta övertog lastbilarna de lokalt baserade transporterna av exempelvis ömtåliga livsmedel och byggnadsmaterial, medan järnvägarna fraktade lågvärdiga varor med stora volymer.¹⁰² De flesta åkarna kom ursprungligen från bondesamhället och tog på så vis med sig ”bondementaliteten” till näringen. Denna mentalitet utgör en röd tråd inom åkerinäringen, menar Kellokumpu. En mentalitet som fortfarande är stark och främst består av en stark individualistisk inställning, och drömmen om att få vara sin egen – oberoende av andra. Vidare talar Kellokumpu om att detta tänkande även bidrog till svårigheterna med att samarbeta i fackföreningar. Detta gjorde i sin tur att åkerinäringen ett tag blev närmast laglös då konkurrensen bland annat ledde till priskrig, och att man roffade åt sig andras körningar.¹⁰³ Kellokumpu framhåller, inte helt okontroversiellt, att lastbilschaufförerna traditionellt sett har ansetts tillhöra de ”som inte vet mycket, och kan så mycket”. Tidigare saknade chaufförerna formell utbildning, och Kellokumpu lyfter fram en undersökning från år 1979, som visade att majoriteten av lastbilschaufförerna endast hade genomgått sex till sju års utbildning i folkskola. Och ännu kortare var chaufförernas utbildning före 1970-talet.¹⁰⁴

7.2 Dagens yrkesroll

Inte heller idag finns några uttalade krav på högre utbildning när det gäller lastbilsföraryrket. I yrkesbeskrivningen på Arbetsmarknadsstyrelsens webbplats nämns

---

¹⁰¹ Risto Kellokumpu, 1997, ”Åkeriarbetaren” ur *Alla dagar alla nätter: fyra transporthistoriska essäer*, s. 60.

¹⁰² Risto Kellokumpu, 1997, s. 65 f.

¹⁰³ Risto Kellokumpu, 1997, s. 100.

¹⁰⁴ Risto Kellokumpu, 1997, s. 69.

fordonsprogrammet på gymnasiet alternativt komvuxutbildning. Mer självklart är istället kravet på körkort för tung lastbil, C-behörighet, och man understryker att det ofta också fordras körkort för tung lastbil med släp, CE-behörighet. År 2005 låg grundlönen på cirka 18 300 kronor i månaden. Utöver detta tillkommer ersättning för obekvämt arbetstid och andra tillägg. Lönen kan variera mellan olika personer beroende på var man arbetar. När det gäller yrkets framtidsutsikter menar man att behovet kommer att vara stort framöver eftersom medelåldern är hög bland dagens förare.

Inom yrket finns det olika typer av förare exempelvis: distributionsförare, fjärrbilsförare, fjärrbilslots, utlandsförare, bohags- och flyttbilsförare, bygg- och anläggningsförare, skogstransportförare och djurtransportförare. De krav som ställs på lastbilsföraren som person är bland annat att denne är självständig, bra på att planera och organisera sina uppgifter, har god fysik och en förmåga att ha lätt för att samarbeta med kunder, godsmottagare, lagerförmän och truckförare.¹⁰⁵ Som vi tidigare pekat på är lastbilsförare ett yrke som i högsta grad är mansdominerat: av Svenska Transportarbetareförbundets cirka 72 000 medlemmar är så många som 61 348 av dessa män.¹⁰⁶

7.3 Yrkesidentitet och "truckerkultur"

En person som särskilt intresserat sig för lastbilsförare som yrkeskår är etnologen Eddy Nehls. I doktorsavhandlingen *Vägval: Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus* (2003) granskar han yrkesgruppen utifrån ett kulturellt perspektiv, med speciellt fokus på klass och maskulinitet. Undersökningen bygger på fältstudier och samtalsintervjuer, som Nehls har genomfört med 23 män och två kvinnor inom yrket. Han studerar utöver det också vilken bild av åkerinäringen och lastbilsförare som framställs i medier, framför allt i dagspress och facktidningar. Nehls utför analysen med hjälp av Yvonne Hirdmans tankar om det stereotypa genuskontrakt och Robert Connells maskulinitetstyper.

Under rubriken "Yrkeskulturella klassmarkörer" betonar Nehls att det inte verkar finnas några sociala skillnader mellan förare, deras arbetsgivare och egenföretagarna i deras syn på samhället och det egna yrket. Något han menar är utmärkande för åkerinäringen. För många har lastbilsyrket varit en barndomsdröm, och en vanlig ingång till yrket är genom sociala kopplingar till grannar, kompisar eller släktingar som varit chaufförer. Det var främst Nehls äldre informanter som gav uttryck för det han kallar för en rural arbetarkontext. Den lantliga parallellen ger Nehls i syfte att förklara hur informanterna "blivit introducerade i yrket på ett ganska handfast och praktiskt betonat sätt genom släktingar som körde lastbil".¹⁰⁷ Av de yngre lastbilschaufförerna var det däremot fler som angav slumpen som orsak till att de hamnat i yrket. Ytterligare en aspekt som Nehls menar präglar åkerinäringen är den stora andelen förare som strax före sekelskiftet 2000 befann sig i åldersintervallet fyrtio till sextio år. När denna förarkategori växte upp var den obligatoriska skolgången avsevärt kortare än idag, och Nehls menar att det kan vara en anledning till

---

¹⁰⁵ Uppgifterna hämtade från Arbetsmarknadsstyrelsens webbplats (2005-09-26), Rita Bergenhill, textansvarig. <http://www.ams.se> [2006-03-21] under rubriken "Yrken/Studier", område "Transport", och yrkesbeskrivningen "Lastbilsförare".

¹⁰⁶ Statistiken hämtad genom sökning på "medlemsantal" på LO:s webbplats (2005-03-30), <http://www.lo.se> [2006-03-21], ur tabellen "LO-Förbundens medlemsantal 2004-12-31".

¹⁰⁷ Eddy Nehls, 2003, *Vägval: Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus*. s. 43.

att de chaufförer som han intervjuade gav prov på en negativ inställning till teoretisk kunskap och skrivbordsarbete. Istället premierade de en pragmatisk, handfast och erfarenhetsbaserad kunskap. Samtidigt understryker Nehls att det vardagliga arbetet för yrkesförarna ofta kräver praktiskt betonade kunskaper. Något som naturligtvis har betydelse för yrkesförarnas uppvärderande av egenskaper, som ”styrka, handlag med maskiner och självständighet”.¹⁰⁸ Genom dessa iakttagelser och motiv placerar Nehls lastbilschaufförernas yrkeskultur i en arbetarklassposition, i förhållande till samhället i stort.

I den sociokulturella karakteriseringen av åkerinäringen, pekar Nehls ut yrkesgruppens mer eller mindre uttalade känslor av att inte åtnjuta samhällets respekt och uppskattning – en slags självpåtagen underdogposition. Han menar att det inom yrkeskåren finns en kollektiv brist på självförtroende, något som i sin tur bidrar till att individerna mentalt väljer att orientera sig mot den egna gruppen, och att bevaka gränserna mot omvärlden. Samtidigt menar att Nehls att det också finns andra orsaker till denna slutna gemenskap. Här nämner han udda arbetstider, egna parkeringsplatser och reserverade bord på vägfik och färjor som exempel. Inom lastbilsförargemenskapen fann Nehls, paradoxalt nog, att det förutom de noga bevakade sociala gränserna mot omvärlden också inom gruppen fanns ett utbredd drag av hård, många gånger illojal, konkurrens mellan gruppens medlemmar.¹⁰⁹ Risto Kellokumpo förklarar i kapitlet om åkeriarbetaren i *Alla dagar alla nätter* (1997) denna kulturella ”egenhet” med åkerinäringens starka historiska koppling till landsbygden: ”Det var klart att åkaren blev en man med bondementalitet. Han var begåvad med en särskilt stark individualistisk ställning och starkt behov av att vara oberoende av andra. Att vara sin egen och rå över sig själv var hans frihet.”¹¹⁰ Så samtidigt som det finns en tydlig gräns mot omvärlden inom gruppen visar Nehls att det på samma gång finns en dålig sammanhållning inom densamma. Han menar att det inom åkerinäringen finns ett tänkande som genomsyras av informella strategier som går ut på att gynna sig själva och inte dra sig för att ta till en del ”småfula” knep:

Förmågan att överleva i ”spelet” kan sägas signalera personlig duglighet, vilken belönas med status och prestige inom kollektivet. I termer av manlighet kan detta förhållande sammanfattas med orden: ”ensam är stark”.¹¹¹

Ett paradoxalt mönster där individualism och illojalitet uppvärderas samtidigt som dess följder förbannas. En konsekvens av detta menar Nehls är att förarna och åkeriägarna arbetar allt hårdare för att höja ersättningarna individuellt. Vilket i förlängningen innebär att alla bjuder under varandra, och följden blir därmed att allt fler utför allt mer arbete för allt mindre pengar.

Nehls visar upp många tecken på vad som kan sägas vara lastbilsförarnas gemensamma grundläggande värderingar och världssyn. Den kulturella homogeniteten menar han märks främst i synen på vad som anses vara utmärkande för en duktig förare. Nehls pekar ut en, genom yrkesförarens egen erfarenhet, praktisk förvärvat kunskap. I informanternas beskrivning av en bra förare användes genomgående ord som ”pålitlighet, ansvar och självständighet”. Dessa egenskaper lyftes också fram för

---

¹⁰⁸ Eddy Nehls, 2003, s. 44.

¹⁰⁹ Eddy Nehls, 2003, s. 45 ff.

¹¹⁰ Risto Kellokumpu, 1997, s. 100 f.

¹¹¹ Eddy Nehls, 2003, s. 49 f.

att markera yrkesskicklighet, dock betonar Nehls att ord som ”medmänsklighet, känslighet och social smidighet” också användes av informanterna för att beskriva yrkets skicklighet. Uttryck som han menar i vissa sammanhang skulle förknippas med ”kvinnlighet”. Men som inom den mansdominerade åkerinäringen konstigt nog inte anses som hotfullt, något som andra tillskrivna kvinnliga uttryck tenderar att göra. Nehls framhåller även att betoningen på ansvar och pålitlighet i beskrivningarna av yrkesskickligheten markerar klasstillhörigheten hos yrkesförarna. Han poängterar att respektabiliteten är något som arbetarklassen genom historien ständigt har tvingats bevisa, och han ser lastbilsförarnas strävan efter att signalera pålitlighet och deras önskan om att accepteras i samhället som tecken på något liknande. Detta menar Nehls ger samtidigt en förklaring till att varför mångfalden och jämställdheten är dåligt utvecklade inom åkerinäringen. För om föraraspiranterna saknar kollektivt vedertagna tecken på kompetens och ansvarsfullhet, menar han, att de därmed även får svårt att erhålla anställning inom yrket.¹¹²

Ett kriterium Nehls lyfter fram som essentiellt hos många av lastbilschaufförerna när det gäller deras yrkesval är begreppet *frihet*. Nehls undersökning visar lastbilsförarna överlag sade sig trivas med sitt yrke, mycket på grund av friheten som det förknippades med. Han lyfter fram att subjektiva känslor beskrivna som ”en längtan bort” och ”något som finns i blodet” var något som yrkesförarna förknippade med lastbilskörande och frihet inom åkerinäringen. Samtidigt menar Nehls att det verkar finnas en förutsättning för att man ska känna det här suget till vägen och resandet. Det är att det finns en trygghet i form av en familj eller hem att återvända till för lastbilsföraren.¹¹³ Nehls pekar på det finns klass- och genusaspekter på föraryrkets frihet. Hans informanter lyfte fram argument för det egna yrket i jämförelse med andra arbeten de ansåg vara ”ofria”, exempelvis verkstadsarbete. Att vara ”fastlåst” vid samma maskin hela dagarna var ingenting som lockade yrkesförarna. Trots detta lade Nehls märke till att lastbilsförarna till en viss grad faktiskt var styrda. Han lyfter fram att de ständigt blev dirigerade till olika platser, något som i förlängningen bidrog till att de inte kunde planera sitt sociala liv efter eget huvud. Ett viktigt argument för frihet är att man inte är övervakad. Att man passerar nya platser och upplever naturens skiftningar har förmodligen också betydelse menar Nehls. Och han betonar att tiden upplevs annorlunda i en rullande lastbil. ”Den som har gett upp tanken på att vara hemma klockan fyra är inte heller beroende av klockan på samma sätt som andra.”

Något Nehls också framhåller är att förarnas frihet kan kännetecknas som en frihet *från* något. Som en av hans informanter till exempel uttrycker det: ”Frihet är att det inte står någon över en. Det passar mig precis va. Det är ingen som pekar på hur jag ska göra saker, om jag ska göra si eller så. Det tycker jag är bra. Jag vill försöka göra allting på mitt eget sätt och då passar detta bra, man är chef över den bilen och över hur det ska göras.”¹¹⁴ Detta menar Nehls tangerar det manliga projektet att bryta upp hemifrån och ge sig ut på vägarna. Möjligen kan det kännas som en förändring för den som flyr, men det lika gärna tolkas som ett försök att förhindra förändring – om flykt från hemmets, familjens eller lokalsamhällets krav och konflikter.

Både skogen och vägen kan betraktas som manliga tillflyktsorter där individerna, inom ramen för en köns- och klasshomogen gemenskap, kan

---

¹¹² Eddy Nehls, 2003, s. 52 ff.

¹¹³ Eddy Nehls, 2003, s. 64 ff.

¹¹⁴ Eddy Nehls, 2003, s. 71.

upprätthålla sätt att leva som i många andra sammanhang betraktas som otidsenliga.¹¹⁵

Av central betydelse för Nehls analys är att han betraktar lastbilshytten, och vägarna där förarna uppehåller sig, som ett manligt könskodat rum, med sociala arenor som exempelvis transportterminaler, fraktfärjor och restauranger. Han understryker att vägen som arbetsplats är en i hög utsträckning mansdominerad arena där stereotypa könsroller ofta reproduceras.¹¹⁶

I diskussionen om åkerinäringens manliga manuskript lyfter Nehls fram att manlighet ibland brukar kännetecknas av att det definieras i negationer, det vill säga med vad det *inte* är. Något han menar indirekt är ett slags utövande av makt. Som exempel nämner han att det framkom att man i vissa fall föredrog att inte prata öppet om sin icke-svenska bakgrund, eller att kvinnliga förare några gånger ansåg sig tvungna att sluta arbeta efter att de blivit sambos eller skaffat barn.¹¹⁷ Nehls framhåller att förarnas beskrivning av andra kategorier av människor också kan ses som ”ett slags indirekta beskrivningar av identitet eftersom talet om ’de andra’ är ett sätt att visa hur man själv inte vill uppfattas.”¹¹⁸ När det gäller förarnas relationer till andra män/manligheter lyfter Nehls fram att lastbilsförarna regelbundet konfronteras med en annan yrkesgrupp: polisen. Där förarnas egna uppgifter om sitt pragmatiska och sunda förnuft ofta ställs mot polisens som man upplever stelbenta och regelföljande agerande. Att lösa problem smidigt efter vägarna prioriteras framför att strikt följa samhällets lagar och förordningar. Nehls pekar på att det i hans material också fanns vissa uttryck för homofobi. Detta menar Nehls är relativt vanligt förekommande inom manligt dominerade miljöer, och han understryker att det kan bero på farhågan att förknippas med feminitet. På samma gång pekar han på att homofobiska uttryck inte bara är exkluderande. De kan också tolkas som ett motstånd mot förändring eftersom de förstärker bilden av lastbilsföraren som:

[S]kötsam och pålitlig, medelålders, vit (svensk), heterosexuell man som vuxit upp inom arbetarklassen – eller som åtminstone lever efter principer formade utifrån förutsättningar och erfarenheter som är vanliga inom den sociokulturella gruppen.¹¹⁹

Nehls avhandling omfattar inte bara empiriskt material utan han bygger även analysen på vilka bilder av lastbilsförare som produceras inom medierna. I mytdiskussionen om lastbilsförarna lyfter han fram att den typen av manlighet som dessa ofta reproducerar inom mansforskningen brukar kategoriseras med fyra kännetecken:

- 1) Fjollighet, nej tack: behovet av att vara annorlunda än kvinnor
- 2) Det stora hjulet: behovet av att vara överlägsen alla.
- 3) En stadig bit: behovet av att vara oberoende och känna personlig tillförsikt
- 4) Ge dom ett helvete: behovet att vara mer kraftfull än andra, med våld om så krävs.¹²⁰

---

¹¹⁵ Eddy Nehls, 2003, s. 71.

¹¹⁶ Eddy Nehls, 2003, s. 85.

¹¹⁷ Eddy Nehls, 2003, s. 148.

¹¹⁸ Eddy Nehls, 2003, s. 149.

¹¹⁹ Eddy Nehls, 2003, s. 151 f.

¹²⁰ Eddy Nehls, 2003, s. 128.

Sammanfattningsvis kan man säga att Eddy Nehls visar en mångfasetterad bild av en mansdominerad yrkesgrupp. De har en kollektiv känsla av att vara föraktade i samhället och att deras arbete inte uppskattas. Detta menar Nehls förstärker deras sammanhållning utåt, och är avgörande för vilka man släpper in i gemenskapen. Samtidigt har de redan en fysisk avskildhet från det övriga samhället, oavsett om det beror på dem själv eller omgivningen. Snäva definitioner om vad som är pålitlighet och ansvarskänsla, och kravet på lång erfarenhet ger en trög socialiseringsprocess som inte ger utrymme till några större förändringar. Avslutningsvis lyfter Nehls fram att ny teknik och möjligheten att andra samhällsgrupper söker sig till yrket, troligen kan bidra till att bryta upp de rådande strukturer som gäller inom åkerinäringen idag.

8. Presentation av informanter

I det här kapitlet ger vi en kort presentation av de fjorton informanter vårt empiriska material utgörs av. För att säkerställa informanternas anonymitet har vi gett dem fingerade namn, och vi anger endast deras ungefärliga ålder och antal yrkesverksamma år inom åkerinäringen. Vi redovisar inte intervjuerna i dess fullständiga form, istället redogör vi för materialet genom denna presentation. När det gäller informanternas läsvanor redovisar vi det längre fram i analysen. Presentationerna är främst baserade på de uppgifter som informanterna själva har lämnat. För att göra läsningen mer intressant, och visa på yrkesförarnas individualitet berättar vi också lite kort om vilket personligt intryck vi fick av dem under telefonintervjuerna.

Lisa

Lisa är den yngsta, och den enda kvinnliga, informanten vi har intervjuat. Hon är 25 år gammal, och har kört långtrailer i snart fem år. Hennes tidigare yrkeserfarenhet består av arbete inom restaurangnäringen. Lisa bor i villa ute på landet, hon är gift och har inga barn. Hon uppger att båda hennes föräldrar var långtradarchaufförer. Lisa verkar vara alert. Hon lämnar ganska kortfattade och pragmatiska svar på våra frågor. Överlag är intrycket att hon är en utåtriktad och självsäker person.

Jesper

Jesper är i trettioårsåldern, han kör fjärrbil sedan tretton år tillbaka. ”Kör på dagen och sover på natten”, som han enkelt uttrycker det. Han uppger att han egentligen är utbildad inom skogsnäringen. Han bor i en liten stad, och är gift utan några barn. Han uppger att fadern var åkare och modern hade en högre befattning på ett kontor. Jesper ger ett öppet intryck och verkar pratglad. Han skojar och skrattar flera gånger under intervjun.

Jack

Jack är även han i trettioårsåldern. Han har arbetat som chaufför i ungefär femton år. ”Alldeles för länge”, enligt honom själv. Innan dess var det gymnasiet och lumpen som gällde. Jack är fjärrförare, och uppger att han kör på utlandet och mestadels inom Europa även om det händer att han kör längre sträckor än så. Han bor i en storstad, och är ensamstående utan några barn. Han ger ett självsäkert och världsvant intryck med direkta svar på frågorna. Han verkar inte heller vara blyg eller tillbakadragen. Under intervjun sticker han fram hakan genom att göra sig till talesman för hela yrkeskårens

smak gällande litteratur. Han är också noga med att poängtera att han medverkar i undersökningen just för att han vill ta vara på tillfället att föra fram sina åsikter.

Kent

Kent är 35 år. Han har ungefär fem år som lastbilschaufför bakom sig. Han uppger att han innan har gjort "lite av varje". Han har bland annat arbetat på hotell, bondgårdar och kört grävmaskin. För tillfället arbetar han som kombinerad fjärr- och lotschaufför, och kör matvaror upp till norra Sverige, mestadels nattetid. Kent bor i en mellanstor/liten stad. Han är gift och har två små barn. Han svarar eftertänksamt på våra frågor, och ger överlag ett försiktigt om än lite vaksamt intryck.

Hasse

Hasse är 40 år. Han är gammal i branschen med sina tjugo år som verksam lastbilschaufför. Innan dess gick han gymnasiet, och arbetade på lantbruk. För närvarande arbetar han som billots. Hasse bor ute på landsbygden, han är änklings med ett litet barn. Han uppger att han är en "försiktig general" även om han gärna lyssnar på musik "det svänger om" i lastbilen. Han svarar betänksamt på frågorna och återkommer även till tidigare frågor under intervjun för att bättra på sina svar.

Niklas

Niklas är i fyrtioårsåldern, och har arbetat som chaufför i två år. Innan dess uppger han att han har arbetat inom fordonsindustrin, på verkstad och med biluthyrning. Han betonar att han inte har läst någon "högskola å så". Niklas kör för en större matkedja, inom Sverige och arbetar veckovis natt/dag. Han bor i en mindre stad. Han är gift och har två barn. Niklas verkar pigg och glad, och han svarar noggrant på alla frågor. Han tar god tid på sig och verkar angelägen om att uppfatta alla frågor korrekt trots dålig mottagning.

Bosse

Bosse är 45 år, och veteran i sammanhanget. Han började köra som ung och har nu kört i nästan trettio år. Han har varit egenföretagare i cirka tjugo år, och kör nu specialtransporter med långtransporter. Bosse säger sig själv vara "född i en lastbil", och uppger att han tog över efter sin far som också var lastbilsförare. Innan dess gick han fordonsteknisk linje på gymnasiet. Han bor i en mellanstor stad och är gift sedan tre år. Bosse säger att han inte har några barn, och nämner i anslutning till det att "när man kör på fjärrtrafik är man aldrig hemma". Bosse är pratglad och verkar vara intresserad av allt som har med branschen att göra.

Benny

Benny är snart femtio år. Han har arbetat som chaufför i cirka tjugo år, och kör trävaror nu för tiden. Tidigare arbetade han som processtekniker. "Pensionärsjobb det här", säger han utan att närmare precisera vad han menar. Benny bor på en liten ort. Han är sammanboende, och har två barn. Är pratglad och verkar självsäker i sin yrkesroll. Skojar mycket under samtalet och tutar på signalhornet i sin lastbil för att liva upp samtalet ytterligare.

Sven

Sven är 50 år, och har arbetat som chaufför i ungefär tjugo år. För närvarande kör han post inom Sverige. Han bor i en mindre ort. Sven berättar att han är gift, och har ett barn. I början av telefonintervjun verkar Sven lite avvaktande men allt eftersom blir han mer pratsam. Det är svårt att få någon direkt uppfattning om honom tycker vi. Han lämnar ganska korta svar, utan att låta sin personlighet lysa igenom.

Måns

Måns är i 55-årsåldern. Sin ålder till trots har han inte arbetat som lastbilschaufför särskilt länge bara några år. Han kör fjärrtrafik, nästan bara på nätterna, och nämner att han i princip kör på samma sträcka hela tiden. Tidigare har han kört ambulans en längre tid. Måns är ensamstående och bor i en stor stad. Han har två barn. Under intervjutillfället var han hemma och uppgav sig vara lite förkyld, något som inte hindrade honom att delta i vår studie. Vid intervjutillfället framstår han som värtalig och bildad. Under samtalets gång händer det att han märker ord hos intervjuaren i syfte att vara säker på att han uppfattar frågorna rätt.

Conny

Conny är snart 60 år. Han har arbetat som chaufför hela sitt yrkesverksamma liv. Conny kör bytresor mellan två mindre städer, dessa är bara under nattetid. Han bor i mellanstor stad och uppger att han är nyligt skild med två utflugna barn sedan tidigare. Han ger ganska kortfattade och avmätta svar under intervjun. Vi får känslan av att han verkar lite trött och en smula irriterad för tillfället. Under samtalet får vi intrycket av att han verkar vara något av auktoritet för sina kollegor.

Lennart

Lennart är i likhet med Conny snart 60 år. Trots det har han inte arbetat som chaufför i mer än cirka fem år. Hans yrkeserfarenhet består istället av hamnarbete i första hand. Lennart uppger att han lastar och lossar, och kör långsträckor på nätterna. Han bor i en mindre ort, är gift och har tre barn. Lennart framstår som lugn, trevlig och eftertänksam.

Kalle [pilotintervjun]

Kalle är 60 år. Han har arbetat i nästan fyrtio år som chaufför, och han uppger att han kommer att ”fortsätta med det till pensionen”. Kalle bor i en liten by. Gift, och har två barn. Han pratar mer än gärna, och skrattar flera gånger under samtalet. Verkar trivas med att bli tillfrågad om sina vanor och åsikter.

Bertil

Bertil är den äldste av våra informanter, som till och med har passerat pensionsåldern. Och han har arbetat som yrkesförare i 45 år. Numera kör han mest fjärrbil inom Sverige, men han uppger att han tidigare har kört på utlandet. Bor i en liten by. Gift och har två barn. Bertil verkar lite osäker, och under intervjun anar vi ett dåligt självförtroende ligga till grund för denna osäkerhet. Han är försiktig med sina uttalanden, men verkar samtidigt smickrad över att som chaufför bli tillfrågad om åsikter gällande läsning.

9. Redovisning, analys och tolkning av vårt material

I detta kapitel redovisar vi inledningsvis yrkesförarnas förhållningssätt till läsning, med utgångspunkt i deras läsbakgrund, hur deras läsvanor idag ser ut, vad man föredrar att lyssna på och deras egna skäl till läsning. Därefter granskar vi deras användning av vägkrogsbiblioteket, vilken funktion det kan ha för informanterna och deras förslag på förbättringar av verksamheten. Rubrikerna i de inledande två styckena bygger på intervjuernas struktur, och här gör vi främst tillbakakopplingar till tidigare forskning om läsning. Kapitlet avslutas med en genomlysning av vårt empiriska material med utgångspunkt i ett genus- och klassperspektiv.

9.1 Yrkesförarnas förhållningssätt till läsning

Under denna rubrik redogör vi för hur informanternas läsning under uppväxten har varit och hur deras läsvanor ser ut idag. Därpå presenterar vi vad yrkesförarna föredrar att lyssna på, och deras personliga skäl till varför de tycker man ska läsa.

9.1.1 Läsbakgrund

Flertalet av våra informanter var något svävande i sina svar gällande läsning i hemmet under uppväxten. ”Jag läste *nog* inte”, ”läste inte speciellt mycket”, ”*tror* inte att jag läste” var ganska vanliga svar på den frågeställningen. Detta kan givetvis ha flera olika förklaringar. Antingen så kommer man helt enkelt inte ihåg om man läste i hemmet, i de flesta fall var det tämligen länge sedan. Men det kan också vara en indikation på att läsning i hemmet inte var något som uppfattades som viktigt, och att man av den anledningen inte har lagt någon vikt vid denna aktivitet. Det kan också vara så att man faktiskt har ägnat sig åt läsning, men att man inte uppfattar det som någon ”riktig” eller ”fin” läsning. Några uttryckte lite ursäktande, och som vi tolkar det ibland skamset, med att de läst ”mest serietidningar” i hemmet under uppväxten. Ett exempel på detta är Conny. Han skrattar lite generat när han tillkännager att hans läsning förutom serietidningar mest bestod av ”vilda västern-pockets”. Vi tycker oss se att många av informanterna placerar sig själva i ett underläge när det beträffande sina tidigare läserfarenheter, och ibland skymtar även något vi tolkar som ett dåligt självförtroende fram. Somliga ger uttryck för läsning som något negativt, och något som inte var lämpat för dem. En av dessa, Kent, tillägger liksom Conny att hans läsning förutom serietidningar mest bestod av det han ”vart påtvingad under skolan”. Jesper säger att han *nog* inte läste som liten för att han ”inte hade ro till det”, och Kalle säger att ”han tröttnade innan han hade kommit in i böckerna”.

Beträffande informanternas läsbakgrund är det ett fåtal av våra informanter, endast fyra stycken, som uppger att de läste i hemmet under uppväxten. Samtliga av dessa återger då att föräldrarna också läste. En av dessa är Benny. Han får *nog* sägas höra till undantagsfallen, då han påtalar att han till och med läste *mycket* som liten, ett uttalande som inte hör till vanligheten hos våra informanter. Benny uppger att hans läsintresse på den tiden bland annat var Enid Blytons Vi fem-serie och Kitty-böckerna. De övriga tre som säger sig ha läst under uppväxten är Bertil, som nämner att han brukade läsa ”läxor och barnböcker” i hemmet. Medan Jack uppger att han läste ”samma som nu ungefär, fast inte lika avancerat”. Måns läste också i hemmet, främst under 11-12 årsåldern. De informanter som uppger att de läste under uppväxten, nämner också

att föräldrarna läste hemma. Ofta är det moderns läsning man minns. I antologin *Modig och stark – eller ligga lågt: Skönlitteratur och genus i skola och förskola* (2005) lyfter man fram att läsning av skönlitteratur främst anses tillhöra den traditionellt kvinnliga sfären. Vi tolkar det som att många av våra informanter gör samma koppling, genom att de företrädevis refererar till moderns läsning. Detta behöver dock inte betyda att förhållandena inte var sådana i hemmet, det kan givetvis ha varit så att det faktiskt var kvinnan som stod för läsningen i hemmet. Vi konstaterar bara det faktum att ingen av våra informanter verkar koppla läsning till sina fäder specifikt.

Vårt material visar också att föräldrarnas läsning i någon mån även påverkar barnens framtida läsvanor. I facklig regi har man redan anammat detta och startat "Läs för mig pappa"- projektet i syfte att uppmuntra föräldrar, särskilt fäder, att läsa för sina barn. På samma gång visar vårt material att föräldrarnas läsvanor inte nödvändigtvis behöver vara någon garanti för att barnet också ska ägna sig åt samma aktivitet. En informant som visar på den riktningen är Hasse. Han uppger att båda hans föräldrar läste i hemmet, samtidigt som han själv inte gjorde det. I Hasses fall ser vi också att han kopplar ihop läsningen med föräldrarnas yrke, genom att konstaterar att de läste båda två "eftersom de var lärare". Överlag kan det sägas att många av våra informanter verkar koppla ihop läsning med något man företrädevis sysselsätter sig med ifall man besitter en högre utbildning.

9.1.2 Läsvanor

På frågan om våra informanter läser böcker i pappersform¹²¹ fick vi väldigt skiftande svar. Överlag var det en tämligen jämn fördelning mellan; 1) De som läser ofta, 2) De som läser ibland eller sällan, 3) De som uppger att de i princip inte läser några pappersböcker alls. Bland de som läste böcker ofta, fann vi ett övertag hos de yngre informanterna. Lisa, Jack, och Niklas uppger sig läsa "vanliga" böcker på fritiden. En av våra informanter som inte ville framhäva sig själv som en "storläsare", var Kent, även han tillhörande de yngre yrkesförarna. Vid vårt samtal framkom det dock att han trots allt var en av de som läser oftare än de övriga informanterna på fritiden. Även om han inte ville uppge sig för att vara någon direkt "läsemänniska så..." underströk han samtidigt att läsning var något han alltid velat ägna sig åt. Och nämner det som en anledning till att han faktiskt började läsa böcker för några år sedan. Dock finns det undantagsfall också bland de yngre informanterna. Jesper skrattar förläget och kommenterar att frågorna om läsvanorna förmodligen kommer att gå fort. Han fortsätter med att förklara att han är "dålig" på att läsa, och motiverar det med att han inte har orken till det.

En storkonsument beträffande böcker i pappersform är däremot Jack. Han är ensamstående, och bor i en storstad. Han uppger att han läser ungefär en till två böcker i veckan, och därmed blir han den av våra informanter som läser mest pappersböcker. Jack säger att han föredrar att köpa de pappersböcker som intresserar honom. Oftast är det pocketböcker han inhandlar. Vår andra storläsare är Måns. Han skiljer sig från våra yngre informanter med sin ålder på 55 år, men har i övrigt liknande förhållanden som Jack, eftersom även han bor i en storstad och beskriver sig "som för tillfället ensamstående". Möjligen kan det vara så att deras livssituation och geografiska läge

---

¹²¹ Med denna benämning syftar vi till litteratur i traditionellt format, det vill säga tryckta böcker. Ibland kan de även komma att omnämnas som "vanliga" böcker i texten, då har det den betydelsen att det *inte* är frågan om ljudböcker.

inverkar på deras läsvanor av pappersböcker. Sten Furhammar påpekar också i sin studie att faktorer som vilken ort man är bosatt på, kan påverka hur ens läsvanor ser ut. Vad Måns och Jack ger uttryck för, som vi ser det, är att det kan inverka positivt på ens läsvanor ifall man är ensamstående och bor i en större stad. Att man har mer tid till läsning utan familj, och att tillgången till litteratur ofta är större om man bor i en storstad är antagligen rätt naturliga konsekvenser ifall man har ett läsintresse.

I den gruppen som uppger att de brukar läsa – men som understryker att det förhållandevis sällan – hittar vi Benny, Bertil, Sven och Conny. Hos dessa och hos de som inte läser alls, tycker vi oss se tecken på att man ofta vill nämna ett skäl eller en ursäkt, till varför det förhåller sig på det sättet. Conny uppger exempelvis att hans syn försämrats på grund av en olycka, och att han av den anledningen läser pappersböcker alltmer sällan. På samma gång betonar han att det passar honom bättre att lyssna på böckerna. Och en anledning till att man inte läser pappersböcker så ofta kan, som i Svens fall, vara att man hellre föredrar att lyssna på böckerna.

Så finns det också de som uppger att de så gott som aldrig läser böcker i pappersformat. I denna grupp placerar sig Kalle, Lennart, Hasse, Jesper och Bosse. Jesper har vi tidigare berört då han till skillnad från sina andra jämnåriga kollegor inte läste något på fritiden, hans skäl var bland annat att han var ”dålig” på det och att han inte hade ork till det. Att läsa pappersböcker är något som ofta kopplas till fritiden. Det är inte heller många yrken som ger möjlighet till denna form av sysselsättning under arbetstid, bilkörning allra minst. En vanlig förklaring informanterna ger till att de inte läser ”vanliga” böcker var bland annat att (fri)tiden inte räckte till. Bosse är en av de som berättar att ”han räknar upp på en hand” de böcker han har läst under sitt liv. Han är egenföretagare och har kört lastbil i nästan trettio år. För honom är yrket en anledning till att han inte har hunnit läsa så mycket på fritiden. ”Är man egenföretagare tillbringar man tiden i bilen eller hemma framför papperena”, förklarar han. Att det är svårt att hitta tid till läsning är något som även Kalle och Hasse lyfter fram. Även en av de informanter som uppger sig läsa ibland, Benny, anger också han yrket som orsak till att han inte hinner läsa på fritiden. ”Med ett sånt här jobb”, förklarar han, är det svårt att hitta tid till bokläsning.

När det handlar om vad våra informanter föredrar att göra i lastbilshytten under arbetstid blir det av naturliga skäl en del radiolyssnande. Här finns det variationer mellan vad man föredrar att lyssna på för radioprogram och radiokanaler. Medan några föredrar att lyssna på P1 nästan uteslutande, lyssnar andra hellre på radiosporten och de lokala radiostationerna. Skillnaderna beror inte bara på vilka olika intressen man har utan även på vilken typ av förare man är och vilka tider man kör. Conny kör endast på nätterna, och han säger sig föredra att lyssna på ljudböcker efter midnatt, när sportradion och programmet Karlvagnen har slutat. Andra sysselsättningar som nämns i samband med lastbilskörningen är att; prata i telefon, lyssna på musik eller ”dricka en kopp kaffe och försöka se omgivningarna”, som Hasse uttrycker det. Dock menar i princip samtliga av våra informanter att de föredrar att lyssna på ljudböcker medan de kör. Många tycker det är ett bra alternativ till att lyssna på radio. Lennart är en av de som säger att radiolyssnandet har fått ge vika nu sedan han upptäckt ljudböckerna. ”Det har blivit så sedan det här kom, va”, förklarar han. Även Lisa säger att hon nästan inte lyssnar på radio alls sedan hon börjat lyssna på ljudböcker, med klargörandet att hon tycker att ”det är ett bra alternativ eftersom man inte kan göra så mycket annat [i

bilen]”. Kalle säger att han ”tröttnat på musik och radio” och att han hellre lyssnar på ljudböcker nu när han har upptäckt det.

Vi tycker oss se ett samband mellan läsning av pappersböcker på fritiden och lyssning av böcker i lastbilshytten. Vårt material visar att ifall man läser böcker på fritiden så tenderar man även att lyssna på många ljudböcker också i lastbilen. Lisa, Niklas, Jack och Kent är de informanter som uppger att de läser pappersböcker på fritiden, och dessa lånar även ljudböcker i stor utsträckning. Här bör det dock noteras att Jack och Måns, som båda i övrigt är storläsare av pappersböcker, inte placerar sig i toppen av lånefrekvensen av ljudböcker. Sedan finns det även en grupp som säger att de annars inte läser böcker på fritiden men att de lyssnar mycket på böcker i bilen. Bosse är en av de informanter som uppger att han inte läser pappersböcker men att han gärna lyssnar på böcker i bilen lite i perioder. Han började lyssna på ljudböcker för ungefär tre år sedan. Bosse nämner att han också har haft ”ett eget bibliotek av ljudböcker” tillsammans med en kollega.

9.1.3 Det man föredrar att lyssna på

På frågan om vad våra informanter föredrar att lyssna på, verkar de flesta ha någorlunda överensstämmande smak. Majoriteten berättar att de gillar deckare, kriminalromaner, historiska skildringar och facklitteratur av olika slag. Det är också denna typ av ljudböcker som vägkrogsbiblioteken främst verkar tillhandahålla. Och överlag uppger informanterna att de är nöjda med det utbudet. Här tycker vi att det kan vara på sin plats att nämna att det till och med kan vara så att en viss litteratur är mer ”lämplig” än annan litteratur i ljudboksformatet. Lisa säger till exempel att hon tycker att kriminalromaner är bra för att de är ”lättsmälta och lätta att ta in eftersom man har körningen att tänka på också”. Ett argument som också Kalle stämmer in i när han tillkännager att han inte vill ha ”för djupgående” böcker. Det verkar som att många vill ha böcker som är lätta att lyssna på och som man snabbt kommer in i. Eftersom man oftast kör medan man lyssnar är det antagligen viktigt att man fortfarande kan behålla koncentrationen på bilkörningen också.

En av informanterna, Jack, framför dock en viss kritik beträffande vägkrogsbibliotekens utbud. På frågan om vad han föredrar att lyssna på formulerar han sig tämligen rättfram: ”Actiongrejjer typ, som deckare, och lite sånt... Krigsgrejjer typ”. Under vårt samtal framhåller han att det finns mycket av det som han lånat som han ångrar att han lyssnat på eftersom de ”känns som lite slöseri med tid”. Jack tror också att det är många av hans kollegor som delar hans åsikt. Samtidigt fortsätter han att fundera en stund över vägkrogsbibliotekens utbud, och till sist yttrar han att ”det kanske är lite meningen att man ska vidga sina vyer...” Men konstaterar i nästa stund att det är lite misslyckat när det gäller honom i varje fall. Han vill ha lite mer ”äventyrsromaner och actiongrejjer”. Jack är något av ett undantagsfall när det gäller våra informanter. De allra flesta ger uttryck för att vara nöjda med det utbud som finns. Och det verkar finnas en villighet hos våra informanter att i alla fall prova det mesta som kommer i deras väg. Om ljudboken sedan visar sig vara ointressant är det ju bara att stänga av, som en av våra informanter uttryckte det. Jesper, som i början av vårt samtal tillkännager att han är för okoncentrerad och rastlös för att läsa vanliga pappersböcker, säger att han nu har ”öppnat upp sig” och lyssnar olika slags böcker:

Även om det ser tråkigt ut så... nej va fan, jag provar! Jag provar på saker som jag liksom har dissat innan... Men som jag sen när jag väl lyssnat på det vart... wow! Det här var bra, det trodde jag inte!

Även Benny ger uttryck för att han faktiskt lyssnar på sådant som han annars inte skulle ha läst i pappersform, han säger han numera lyssnar på *allt*, men tillägger att när det gäller pappersböcker är han mer nogräknad. Sven medger att han ”lyssnat på ett och annat” som inte varit i hans smak.

Det var egentligen inte någon av våra informanter som uttryckligen påpekade att de gjorde någon skillnad om det var en manlig eller kvinnlig författare. Istället var många noga med att betona att de *inte* valde titlar efter författarens kön. Som exempel understryker Benny att det för honom istället är viktigare att fundera på om det är en bra eller dålig (ljud)bok. Vår tolkning av detta är att det finns en grad av medvetenhet hos våra informanter. Att ingen öppet ger uttryck för åsikter om särbehandling mellan könen tror vi möjligen kan ha med samhällets alltmer uttalade krav på jämlikhet att göra. Nehls resonerar kring en liknande situation i sina fältstudier där han menar att detta skulle ”kunna sägas vara ett uttryck för den ’tredje närvarande’ som i form av samhällets jämställdhetsdiskurs gör sig påmind under intervjun i form av en imaginär samtalspartner som ’kräver’ svar och förklaringar.”¹²² Samtidigt kan det givetvis vara ett uttryck för att man inte vill göra denna distinktion.

När vi däremot frågade efter informanternas favoritförfattare var det endast manliga sådana som lyftes fram. De favoritförfattare som informanterna nämner är bland annat John Grisham, Henning Mankell, Herman Lindqvist, Jan Guillou, Håkan Nesser och Dan Brown. Det finns ett undantag, och det är Liza Marklund som Sven nämner att han gillar. Här tycker vi oss se tydliga paralleller med Jenny Hjalmarssons & Anna Landins magisteruppsats *Kulturen och kapitalet: hur, vad och varför ett antal män läser* (2001). Deras jämförelse beträffande läsvanor mellan en grupp manliga akademiker och en grupp ledande män inom näringslivet visade att de flesta männen i båda grupper främst läste böcker med manliga författare. Det var dock ingen av de intervjuade som angav det som ett aktivt val, det hade snarare fallit sig ”naturligt”. Här tycker vi att det är intressant att notera att trots att ingen av våra informanter sade sig göra någon skillnad på manliga och kvinnliga författare – så visade deras exempel på favoritförfattare tydligt prov på att det var manliga författare som dominerande deras läsning.

För många informanter verkar det vara ganska svårt att uppge vad man helst *inte* läser. Några svar går emellertid att vaska fram. Kent säger att han gärna hoppar över ”Vissa drama... Romantiska saker”. Bosse säger att han väljer bort ”noveller och typ sådant”. Jack skrattar när han kastar fram att han helst inte läser så mycket ”kärleksnoveller”. Conny medger att han helst inte läser ”reseskildringar och sådant”, medan det för Hasse inte förekommer ”rysare och skräck”. Lisa säger att hon helst inte läser ”extremt tunglästa texter... som exempel diktsamlingar. En informant som gärna talar långt och länge om vilket utbud han föredrar är Måns. Han skiljer sig något från de övriga informanterna i den meningen att han uppger att han bland annat tycker om att läsa science fiction-litteratur, new age och viss religiös litteratur. Måns säger också att han brukar välja bort svensk litteratur eftersom den kan vara ”förenklad och lite insnöd”.

Att uppläsaren har stor betydelse för läsoplevelsen är tydligt. I vissa fall kan det till och med vara så att man väljer bort en bok på grund av uppläsaren. Benny är en av dem som uppger det vid vårt samtal. ”Vissa orkar man inte lyssna på helt enkelt”,

---

¹²² Eddy Nehls, 2003, s. 139.

förklarar han. Jack uppger att han till och med tycker att uppläsaren många gånger kan vara viktigare än innehållet. Att uppläsaren har stor betydelse när det handlar om ljudböcker är något som våra informanter verkar vara rörande överens om. De egenskaper man framhåller är främst uppläsarens inlevelse och tydlighet. Lisa utvecklar tankegångarna. ”Eftersom det handlar om så många timmar som man sitter och lyssnar på en och samma röst, måste den vara behaglig, som man har lätt att ta till sig. Så att man inte sitter och retar sig på något, till exempel om någon pratar väldigt släpigt... Då blir inte innebörden av boken densamma.”

9.1.4 Skäl till att läsa eller lyssna

Vad anger då chaufförerna för skäl till att man ska läsa eller lyssna på böcker? Denna fråga har informanterna gett många olika svar på. Bosse, en av veteranerna som har kört lastbil länge, säger att det ger honom mindre tristess och menar att han blir mer avspänd genom att lyssna på böcker i bilen. Många säger också att det ger dem avkoppling och lugn och ro i bilen. Gunnar Hansson visar i sin studie *Inte en dag utan en bok: om läsning av populärfiktion* (1988) att både kvinnor och män nämnde underhållning som den främsta anledningen till att läsa skönlitterära böcker. För männen i Hanssons studie var även avkoppling ett viktigt argument för läsning, medan kvinnorna framhöll möjligheten till verklighetsflykt. Detta stämmer överens med våra informanters uppgifter om vad ljudbokslyssnandet i bilen ger dem. Skälen som chaufförerna ger för att lyssna på böcker i bilen är alltså liknande som männen anger i Hanssons studie. Att kunna lyssna på en ljudbok när man jobbar under ett mer eller mindre pressat schema upplevs av många chaufförer som avkopplande och gör dem mindre stressade.

Ett annat skäl för läsning, som många av våra informanter verkar vara ense om, är att man ska läsa för att det är allmänbildande. Kent, som för övrigt ger ett försiktigt och eftertänksamt intryck framhåller att han tycker att man ska läsa för ”att motionera huvudet litegrann”. Andra skäl som han anger är att det är trevligt och att det får tiden att gå. På frågan om vad det ger honom personligen säger han att ”det ger mig lite koncentrationsförmåga, tror jag”. Vidare säger Hasse att läsning är ”väldigt nyttigt för själen och för psyket”. Han fortsätter med att säga att ”det hjälper en att slappna av, så är det pedagogiskt nyttigt också... Man lär sig ord och uttryck så länge som man lever.” Inne på samma linje är Jesper, som säger att läsningen ger honom kunskap. Han beskriver sig som nyfiken på allting, och så är ”det ju så roligt att läsa...!” Benny har arbetat länge som chaufför, och hans skäl till att läsa är att han tycker det är stimulerande och att han vill ”hänga med lite i vad som händer då”.

Vid en jämförelse mellan våra yrkesförare, och ”akademikermännen” och ”näringslivsmännen” i magisteruppsatsen *Kulturen och kapitalet: hur, vad och varför ett antal män läser* (2001) hittar vi både likheter och skillnader i argumenten. Hjalmarssons och Landins två grupper är liksom våra yrkesförare intresserade av läsning för att erhålla underhållning, spänning och avkoppling. Gruppen av manliga akademiker nämnde därtill även värdet av att få kunskap, självreflektion och förståelse för andra människor genom läsningen. Vilket delvis gäller för våra informanter. Flera yrkesförare nämner ökade kunskaper och förbättrad allmänbildning som någonting de vill få ut av sin läsning. Däremot hittar vi i princip inga uttalanden som handlar om att få ökad självkänedom genom läsning. Inte heller några önskemål om att erhålla ökad förståelse för andra människor och deras livssituation är något som nämns i detta

sammanhang. I likhet med gruppen av näringlivsmän är det underhållning och avkoppling som främst är skäl för läsning. Ett undantagsfall skulle möjligtvis Bertil kunna vara. Han nämner särskilt en bok som gjort stort intryck på honom, och han återkommer till den flera gånger under samtalet. Boken heter *Elva minuter* och handlar om prostitution. Hans omsorgsfulla beskrivning av bokens innehåll tycker vi kan tolkas som en läsoplevelse som har lett till ökad förståelse för andra personers livssituationer, även om Bertil själv inte formulerar det rakt ut.

9.2 Om vägkrogsbiblioteken

I detta stycke redovisar vi till att börja med vilken utsträckning våra informanter använder sig av vägkrogsbiblioteken. Vi granskar även vilka andra vägar de har för att få tillgång till ljudböcker. I samband med det presenterar vi deras inställning till, och användning, av det kommunala biblioteket. Därefter diskuterar vi vilken funktion vägkrogsbiblioteket kan tänkas fyllas för dessa yrkesförare. Stycket avslutas med en presentation av yrkesförarnas förslag på förbättringar gällande vägkrogsbibliotekens verksamhet.

9.2.1 Användning av vägkrogsbibliotek

När vi under intervjun talade med chaufförerna om vägkrogsbibliotekens verksamhet frågade vi inledningsvis hur det kom sig att de lånade första gången. De flesta angav att de helt enkelt hade stannat till vid ett vägfik eller bensinstation – många gånger på ett ställe de passerade ofta – och på så sätt upptäckt vägkrogsbibliotekets verksamhet. En av dessa är Kalle. Han berättar att han av en tillfällighet råkade passera ett av vägkrogsbiblioteken när det invigdes, och tillägger stolt att han lånade den allra första ljudboken därifrån. Andra skäl som angavs till att man lånade första gången var tips från kollegor och kompisar, men detta var inte så vanligt som man kanske skulle kunna tro. Endast tre av våra informanter uppger detta som skäl till att man lånade första gången. Två av informanterna hade läst om verksamheten i en tidning, och en förare hade hört reklam på lokalradion och genom detta fått kännedom om ett vägkrogsbibliotek som slagit upp portarna. Den vanligaste orsaken var dock att man, ofta slumpartat, hade passerat hyllorna på något sätt.

Som vi tidigare pekat på lyssnar de allra flesta av våra informanter flitigt på ljudböcker, och de är också högre frekventa användare av något vägkrogsbibliotek. Lisa och Niklas ligger i toppen med en låneuppskattning på ungefär 10-12 ljudböcker per månad. Därefter, med en lånefrekvens på ungefär 8-9 böcker per månad, placerar sig Benny, Jesper, Lennart, Kalle och Conny som uppger att ”det är ju nån bok på gång jämt”. Bosse, Jack, Sven, Kent och Måns lånar ungefär 2-4 böcker per månad. Bertil uppger att han lånar cirka en bok i månaden. Den som har lånat minst är Hasse som talar om att han bara lånat en bok på vägkrogsbiblioteket. Flera av informanterna påtalar att de försöker låna ljudböcker så ofta som tillfälle ges, men att det många gånger (tyvärr) är utplockat på vägkrogsbibliotekens hyllor. En anledning till att man inte har möjlighet att låna så ofta som man önskar.

På frågan om våra informanter har köpt en ljudbok någon gång var det åtta av dem som hade gjort det. Benny och Sven visade sig vara storkonsumenter av ljudböcker, de är till och med medlemmar i speciella bokklubbar, inriktade på cd-böcker. Bland våra informanter tycker vi oss se tecken på att man trots allt föredrar att låna ljudböckerna. I

de fall man uppger att man köpt en ljudbok, är anledningen ofta att det inte funnits något inne på vägkrogsbiblioteket, något som våra storläsare Lisa och Niklas anger. En tänkbar anledning kan vara att man anser att ljudböckerna fortfarande är relativt kostsamma. En ljudbok kostar idag runt 200-300 kronor. Och Bertil nämner exempelvis att han har köpt ljudböcker vid ett tillfälle, under en realisation. Av våra informanter är det fem stycken som säger att de aldrig har köpt en ljudbok. Kent tycker att det är ganska dyrt, han betonar att man bara lyssnar på ljudboken en gång, och säger samtidigt att han hellre läser vanliga böcker när han är hemma. Måns uppger också att ett skäl till att han aldrig har köpt en ljudbok är att han tycker det är för dyrt.

Men det finns de som är storkonsumenter av ljudböcker, och som har läst under en längre tid, innan vägkrogsbiblioteken startade sin verksamhet. Bosse, som är egenföretagare, uppger att han har ungefär 70 titlar på ljudböcker i sin ägo. Men han säger att han numera inte köper så mycket ljudböcker. Han uppger under vårt samtal med honom att han även har donerat ett antal till ett av vägkrogsbiblioteken. En anledning som Lennart uppger när han säger att han har köpt ganska många ljudböcker är att han har en son som är dyslektiker, och som därmed också lyssnar på ljudböcker. Om man kör lastbil ute i Europa, som Jesper exempelvis, kan det vara en anledning till att köpa sig en ljudbok att ha med på resan.

De två informanterna, Benny och Sven, som uppger att de är medlemmar i någon cd-bokklubb är båda i femtioårsåldern. De har familj, och har arbetat som chaufförer en länge tid. Vi förmodar att de därmed har en relativt stabil ekonomi som tillåter dessa inköp. Medan de yngre yrkesförarna kanske inte har samma ekonomiska förutsättningar, även om de använder sig av ljudböcker (och läser mer böcker generellt) än vad de äldre informanterna gör. Detta är dock inget tydligt mönster, och undantag finns. I grunden är det naturligtvis en fråga om vad ens ekonomi tillåter och vad man prioriterar. Flertalet verkar dock köpa en ljudbok då och då, just för att det inte finns något annat till hands, på exempelvis vägkrogsbiblioteket eller det kommunala biblioteket.

9.2.2 Relation till det kommunala biblioteket

När det handlar om informanternas användning av det lokala biblioteket i kommunal regi blev vi en aning förvånade. Till vår överraskning visade det sig att flertalet av yrkesförarna faktiskt hade för vana besöka sitt lokala bibliotek. Trots en viss distans till det kommunala biblioteket som några informanter uppvisar, är det så många som nio informanter som uppger att de använder sig av det lokala biblioteket. I varierande grad ska kanske tilläggas. Fyra av dessa uppger att de har dragit ner på sina besök till det lokala biblioteket sedan de börjat använda sig av vägkrogsbiblioteket. Lisa säger exempelvis att hon vanligtvis brukar besöka biblioteket i sin hemkommun. Men hon uppger samtidigt att det är smidigare för henne att använda vägkrogsbiblioteket, eftersom hon passerar det så gott som varje dag. Också Jesper, Bosse och Sven säger att besöken på det vanliga biblioteket sker mer sällan nu eftersom de får tag i ljudböcker på ett enklare sätt sedan vägkrogsbibliotekens verksamhet har börjat. Då kan vi konstatera att Mats Herders slutsatser gällande arbetsplatsbiblioteken på 1970-80 talen alltså synes vara aktuella. Arbetsplatsbiblioteken har ofta har en låne- och läsfrämjande effekt, men de fråntar snarare än tillför användare till de kommunala biblioteken. Vårt material visar tydligt att man tenderar att övergå helt till att använda sig av vägkrogsbiblioteket när man väl börjat låna där. Bland våra informanter finns

dock några undantag. Lennart säger att han inte har besökt det lokala bibliotek *än*, men att han planerar att gå dit för att han har hört att det ska finnas ljudböcker. Och Kent går helt mot strömmen genom att framhålla att han brukar besöka det lokala biblioteket *oftare* numera, eftersom han tycker att utbudet är något bättre på kommunbiblioteket än på vägkrogsbiblioteket. Han gör dock tillägget att utbudet skulle kunna förbättras även på det lokala biblioteket.

Fem av våra informanter uppger att de inte brukar besöka det lokala biblioteket. Skälen som anges till detta är att öppettiderna är dåliga, eller att man aldrig har haft intresset för att besöka det lokala biblioteket, något som Kalle till exempel uppger. Det kan också vara så att man har svårt att ta sig till det kommunbiblioteket. Bertil är till exempel av den åsikten, och uppger på samma gång att han inte heller har hittat några ljudböcker där. Hans fru har erbjudit sig att ta med ljudböcker från det sjukhusbibliotek hon har tillgång till, men Bertil påpekar att han föredrar att "titta själv bland böckerna", något som han upplever att han kan göra på vägkrogsbiblioteket. Jack, en av de informanter som brukar läsa mycket pappersböcker, säger att han hellre *köper* sina böcker än lånar dem på biblioteket. Det kan också vara så att man har ett specialintresse och därför föredrar att köpa sin litteratur. Detta uppger exempelvis Måns som är intresserad av science-fiction och new-age litteratur.

Vi fick även en indirekt bild av hur våra informanter uppfattade andra bibliotek genom deras överlag positiva uttalanden om vägkrogsbibliotekens verksamhet. Flera betonade att vägkrogsbibliotekens förtjänst låg i de okomplicerade utlåningsrutinerna, något som på samma gång vittnar om att alla inte ser det som naturligt eller enkelt att besöka exempelvis det lokala biblioteket. Det verkar som att informanterna känner sig mer "hemma" på vägkrogsbiblioteket. Här ser vi tydliga korrelationer med Mats Herders fältstudier gällande användningen av arbetsplatsbibliotek, där han framhåller att många föredrar arbetsplatsbiblioteken framför användning av "vanliga" bibliotek. Också i *Böcker på jobbet: en undersökning av fyra arbetsplatsbibliotek* (1973) var undersökningsspersonerna av åsikten att "vanliga" bibliotek ofta var mer besvärliga att använda jämfört med arbetsplatsbiblioteken.

9.2.3 Vägkrogsbibliotekens funktion

Vad kan då vägkrogsbiblioteken fylla för funktion för yrkesförarna? Våra informanter verkar överlag vara väldigt stolta över att de lyssnar på böcker, och de pratar gärna om denna aktivitet. Många uppger att de läser för att de ger dem ökade kunskaper och bättre allmänbildning, och av den anledningen är det naturligtvis inte heller otänkbart att det faktiskt till och med har *stärkt deras självbild*. I våra intervjuer gav informanten i vissa fall uttryck för ett dåligt självförtroende, och kanske särskilt när det gäller sin tidigare läsning. Bertil till exempel, den äldsta av våra informanter som har kört lastbil i princip hela sitt yrkesverksamma liv, säger att han inte läser särskilt mycket pappersböcker. Under vårt samtal framkommer att han inte anser sig vara tillräckligt påläst för att exempelvis diskutera samhällsfrågor med andra personer. För Bertil verkar det vara viktigt att han lär sig något medan han läser, och han lyssnar mycket på ljudböcker. Han uppger att han lånat runt tiotalet ljudböcker under det senaste året. Bertil talade länge och omsorgsfullt om sin senaste läsupplevelse, och på det sättet är han en av de lastbilsförare som mer implicit verkade ha fått ökad förståelse för andra människors livssituation genom sin läsning. I slutet av samtalet verkar han upprymd, och är noga med att tillägga att han tycker det är bra att yrkesförarna får komma till

tals och ge uttryck för sina åsikter. Bertil var inte den enda som verkade ha en aning tilltufsats självförtroende beträffande sin läsning. Några av våra informanter verkade lite besvärade av frågorna om deras tidigare läsbakgrund och läsvanor. Uttryck som ”jag är väl ingen läsemänniska så...” och andra uttalanden i negativa ordalag om sin läsning. När vi sedan förde in samtalet på deras ljudbokslyssning och användning av vägkrogsbibliotek tenderade dessa istället att tala på ett mer öppet och avslappnat sätt. Detta förefaller därmed vara en läsform man är bekant med och som man har ett genuint intresse för. Vi tolkar detta, som att man trots sina tidigare kanske lite haltande läsvanor, nu känner sig mer bekväm och att man till och med tillskansat sig ett bättre självförtroende gällande läsning. Dock bör det tilläggas att det var långt ifrån alla som gav uttryck för denna osäkerhet eller blygsamma framtoning angående sina läsvanor.

En annan aspekt när det gäller vägkrogsbibliotekens funktion för lastbilsförarna är att de i sin tur också verkar bidra till att skapa en *god sammanhållning* mellan de förare som lyssnar mycket på ljudböcker. Detta förstår vi när många uppger att de utbyter lästips främst med andra ljudbokslyssnande kollegor. Lennart exempelvis säger att han byter lästips med kollegorna. ”Men sen är det ju inte säkert att dom tycker samma sak som jag gör. Man provar ju sig fram... Mest över telefon, eller när man sitter och dricker kaffe”. Jesper utbyter även han boktips med sina kollegor via telefon och sträcker sig till och med till att hävda att: ”Det har blivit lite av min grej.” Förutom att utbyta lästips via telefon, använder man sig även av kommunikationsradion som finns i bilarna. Det säger Kent som brukar prata om böcker med frun, arbetskollegor och vissa kompisar ibland. Med kollegorna blir det via telefon eller via den så kallade komradion. Det är dock inte bara med kollegorna man förefaller diskutera böcker eller utbyta lästips, även fruarna och vännerna nämns i sammanhanget. Bara två av våra informanter uppger att de inte pratar om böcker med någon. Lisa säger att hon inte brukar prata om böcker med någon. Hon skrattar och säger att hon ”Jobbar med några tråiga gamla gubbar som inte alls bryr sig om att lyssna på böcker... Dom lyssnar på radiosporten istället”. Medan Måns, den andre av informanterna som inte utbyter boktips med någon, menar att det beror på att ingen av kollegorna har samma specialintressen som han har.

Då majoriteten uppger sig diskutera böcker med någon, tycker vi oss se tecken på något man kanske skulle kunna tala om i termer som ”ljudboks rörelse” inom gruppen av yrkeschaufförer. Vi ser att väldigt många engagerar sig i ljudbokslyssandet, och de försöker även väcka intresse hos andra genom till exempel boktips. Bosse som själv läst ljudböcker i cirka tre år nämner att han fått en ny kollega nyligen, som han ”fått att börja läsa”. Det är dock tydligt att våra informanter vänder sig till *vissa* kollegor som de upplever att de kan prata om böcker med. Jack exempelvis säger att han pratar om böcker med vänner och kollegor, men bara med chaufförer som han vet är intresserade av att läsa. Det verkar således som att de chaufförerna som är läsare har koll på vilka andra chaufförer som också läser. Därmed tycker vi att det finns tendenser till att vägkrogsbiblioteken i någon mån även skapar nya band och en starkare gruppssammanhållning mellan de yrkesförare som har ett läsintresse.

Vi har tidigare uppmärksammat Eddy Nehls undersökning av lastbilsförare. I *Vägval: Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus* (2003) lyfter han fram lastbilsförarnas frihetssträvan eller oberoendet som själva grundstenen inom ”truckerkulturen”. Han visar att det är vanligt bland förarna att jämföra sitt eget yrke med andras arbetaryrken, och att de själva anser att deras yrke är mer fritt än att till

exempel stå vid ett rullande band eller ett fabriksgol. Vi tror att möjligheten till att låna ljudböcker kanske till och med *ökat frihetskänslan* inom yrket. På samma gång som man är hänvisad till lastbilshytten kan man egentligen vara någon helt annanstans i litteraturens värld. Benny sätter fingret på detta när han stolt deklarerar att han tillhör en yrkesgrupp som har ett så pass fritt jobb, att man kan välja om man vill lyssna på radio, dricka kaffe eller till och med lyssna på en bok samtidigt som man kör.

Vi har tidigare presenterat etnologen Carina Sjöholms undersökning "*Hellre lite dum än snobbig*": *en etnologisk studie av en satsning på arbetsplatsbibliotek* (1992). I den hävdar hon att folkbildningstanken, som funnits bakom bildandet av arbetsplatsbiblioteken sedan 70-talet, nu snarare bleknat till förmån för ökat fokus på nöje och avkoppling. Detta stämmer väl överens med våra informanternas uppgivna skäl till varför de läser och använder sig av väggkrogsbiblioteken. De flesta yrkesförarna uppger att fördelarna med att lyssna på böcker i bilen är att tiden går snabbare om de lyssnar på något spännande. Trots det tror vi inte att folkbildningsaspekten är helt obetydlig i sammanhanget. Flera yrkesförare säger sig ha en ganska liberal inställning till vad de läser, och nämner att de har lyssnat på böcker som de annars inte skulle ha läst. Att vidga sina vyer genom att ta till sig världar man annars inte skulle ha gjort, får väl sägas vara en god bonus till nöje och avkoppling.

Att väggkrogsbiblioteken i någon mån givetvis har *förbättrat arbetsmiljön* för många lastbilschaufförer är påtagligt. Många av förarna framhåller att de finner avkoppling och lugn och ro genom att lyssna på ljudband i bilen. Benny är den som tydligast sätter ord på vad flera förmedlar: "Ganska fantastiskt att jag kan sitta och jobba och läsa en bok samtidigt." Våra informanter visar att möjligheten att lyssna på böcker under körningarna har ökat deras trivsel på arbetsplatsen. Att tiden tenderar att gå väldigt fort i och med denna aktivitet är det många av våra informanter som framhåller.

9.2.4 Förslag på förbättringar av verksamheten

Informanternas allmänna omdömen om väggkrogsbiblioteken och dess verksamhet är överlag väldigt positiva. Många tycker att väggkrogsbiblioteken är lättåtkomliga och behändiga att använda, eftersom de passerar dem med lastbilen vilket gör det enkelt att bara köra in och hämta upp en bok på samma gång som man äter eller tankar bilen. Flera av våra informanter passerar ett väggkrogsbibliotek varje dygn, vilket förstås underlättar användningen då de smidigt kan låna och lämna böcker. En fördel som många nämner är att det är så enkelt att låna på väggkrogsbiblioteket. "Ett väldigt bra och enkelt upplägg utan krånglig byråkrati" är till exempel Bennys utlåtande. Också Conny är positivt inställd och tycker att verksamheten fungerar som den ska. "Inga problem, vi har ju pärmen, det är ju bara att skriva upp." Utlåningsrutinerna på väggkrogsbiblioteken är som vi tidigare skildrat enkla. Låntagaren skriver upp sitt namn och telefonnummer samt titel på bok, och när boken lämnas tillbaka stryker han eller hon bara sitt namn på listan. På så vis kan man säga att väggkrogsbibliotekens utlåning i princip sköts av låntagarna själva.

Gällande förslag på förbättringar så nämner nästan alla att de vill att det köps in ett större antal ljudböcker. Man tycker ofta att det är utplockat på hyllorna, och att det mesta verkar vara utlånat. Många uppger även att de tycker att vissa ljudböcker förefaller vara utlånade väldigt länge. Något som begränsade utlåningstider kunde råda bot på. Kalle säger att han tycker det borde finnas ett större antal väggkrogsbibliotek,

och nämner att det också borde vara möjligt att lämna tillbaka ljudböckerna på vilket vägkrogsbibliotek som helst, inte bara det vägkrogsbibliotek man har lånat ljudboken på. Utöver dessa konkreta önskemål finns fler funderingar kring hur verksamheten kan förbättras. Samtidigt som många nämner det enkla förfarandet vid utlån som en av vägkrogsbibliotekets förtjänster, så finns också de som efterlyser en ökad och bättre kontroll över utlåningen. Sven är en av dem som säger att han skulle vilja att verksamheten kontrollerades bättre. Han tycker att verksamheten fungerar ”rätt bra”, men understryker att verksamheten har sina brister. ”Det är i princip bara att gå och hämta en, och skriva vad som helst i pärmen och gå ut. Om jag förstår det rätt så är det är ingen som kontrollerar”. Lisa är inne på samma linje trots att hon är entusiastisk gällande vägkrogsbibliotekens verksamhet i stort och säger att idén är ”kanon”. Så länge böckerna lämnas in så är det bra, menar hon. Som exempel på förbättring säger hon att det borde finnas tidsbegränsning på hur länge man får ha böckerna. Hon tycker det är dåligt att de inte ringer och påminner de som har kvar böckerna för länge. Lisa uttrycker en misstänksamhet om att det finns folk som håller kvar böckerna lite väl länge. Jesper tycker precis som de andra två att systemet kunde förbättras på något sätt. Han säger att det är synd att ”några lånar sju böcker på en gång”. Efter att ha funderat ett tag tillägger Jesper att han tycker att det borde införas någon slags krav på att bevisa sin identitet. ”Man borde legitimera sig när man lånar, så att man på något sätt blir ansvarig för det man lånar.”

Vägkrogsbibliotekens enkla utlåningsrutiner bygger på att man faktiskt litar på att chaufförerna ska sköta sig, och till exempel inte ta med sig ljudböcker utan att registrera dem i pärmen eller strunta i att lämna tillbaka dem. De yrkesförare vi har intervjuat verkar uppskatta systemet trots att de påtalar vissa brister. Utifrån våra informanternas utsagor så verkar det också som att chaufförerna känner ett visst ansvar över ”sina” vägkrogsbibliotek och de håller koll på verksamheten. Pärman med lånelistor som ligger framlagda på vägkrogsbiblioteket möjliggör också en viss översikt av varandras lån och tillbakalämning. En öppenhet vi tror kan ha den effekten att man faktiskt vill sköta sina lån på ett bra sätt.

Trots att vi visar på att en av fördelarna med vägkrogsbibliotekens verksamhet var att det kunde leda till en ökad sammanhållning mellan kollegor, fick vi samtidigt ta del av en del klagomål från våra informanter riktade mot andra ljudbokslyssnande förare. Några var upprörda angående andra yrkesförarens beteenden. Jesper talar öppet om att han anser att många av hans kollegor ”beter sig svinaktigt, det försvinner väldigt mycket böcker, många är väldigt dåliga på att lämna tillbaka”. Även Sven tycker att vissa kollegor är slarviga med ljudböckerna och säger att man alltid måste kolla att alla skivorna är med, och att de inte är repiga efter att någon av de andra chaufförerna lånat dem. Flera menar som tidigare nämnt att det ofta är väldigt utplockat i hyllan då de kommer för att låna, och några av informanterna säger sig misstänka andra för att stjäla. Samtidigt framgår av intervjuerna att det är vanligt att populära ljudböcker cirkulerar mellan läsande kollegor utan att lämnas tillbaka till vägkrogsbiblioteket. En av dem som erkänner att han brukar utbyta ljudböcker direkt med kollegorna är Benny: ”Utbudet är ju inte så stort på dom här vägkrogarna och ofta är dom ute och åker dom här böckerna.” Han menar att det därför är enklare att byta med en arbetskamrat då man träffar dem. ”Det gör ju inte att det blir bättre på biblioteket naturligtvis... Man är sig själv närmast ibland.”

Vi har tidigare redogjort för vad informanterna föredrar att läsa, där bland annat deckare, kriminalromaner, historiska skildringar och facklitteratur av olika slag nämndes. När det kommer till yrkesförarnas förslag på förbättringar av verksamheten var det ingen som uppgav att de tyckte att man skulle bredda utbudet och öka valmöjligheterna. Det var i alla fall var ingen som tydligt lade fram det som önskemål under intervjuerna. Kalle nämnde att han tyckte det borde finnas språkkurser i sortimentet. Ljudböcker som handlar om chaufförsyrket och åkeribranschen finns också med bland de mer specifika önskemålen. Jack var nog den som var tydligast med att betona att han inte var nöjd med de ljudböcker väggkrogsbiblioteken tillhandahöll, när han efterlyste mer action-litteratur. Vi tyckte dock att överraskande många verkade nöjda med utbudet. Det kan självklart tolkas som att informanterna faktiskt *är* väldigt nöjda. Men vi tänker också att det kan bero på att man kanske inte är så insatt att man reflekterat över utbudet och ens egna personliga önskemål utan nöjer sig med vad som erbjuds. Många säger samtidigt att de är väldigt öppna i sin inställning och villiga att läsa det mesta. Vi ser att det här finns möjligheter för studieorganisatorerna att reflektera ytterligare över hur utbudet utformas, och kanske bredda sortimentet för denna nyfikna och tillmötesgående läskrets.

9.3 Vår empiri genomlyst av genus- och klassteorier

I detta stycke ser vi på yrkesförarna som grupp med ett genus- och klassperspektiv, och därefter genomlyser vi vårt empiriska material med utgångspunkt från de teorier vi tidigare presenterat, det vill säga: Robert Connell, Yvonne Hirdman och Eddy Nehls tankegångar. Att ge en grundläggande redogörelse eller tillfredsställande svar på hur våra informanter exakt konstruerar sin maskulinitet är givetvis inte något som låter sig göras så lätt. Det har inte heller varit vår avsikt med undersökningen. Connell själv ger till och med uttryck för att hans ramverk av maskulinitetstyper kan utgöra ett spretande verktyg. Däremot understryker han på samma gång att man med social teori faktiskt bör kunna ”ta ut svängarna”.¹²³ Vi har fokuserat på informanternas förhållningssätt till läsning och användning av väggkrogsbibliotek. Detta område är en förhållandevis liten – men inte helt obetydande vågar vi påstå – del av en större social praktik som yrkesförarna även ingår i. Och några tolkningar tycker vi att det empiriska materialet bjuder till.

9.3.1 "Underdog"-position

Vi har tidigare visat att Nehls placerar lastbilsförarnas yrkeskultur i en arbetarklass-position till samhället i stort. Då är det främst deras åsikter som premierar en pragmatisk, handfast och erfarenhetsbaserad kunskap som han grundar sitt resonemang på.¹²⁴ Vi vill emellertid understryka att vi inte tror att begreppet arbetarklass är helt okontroversiellt att använda sig av. Sett i en svensk kontext finns det kanske till och med individer som skulle påtala att vi lever i ett klasslöst samhälle vid en jämförelse med andra mer kapitalistiskt inriktade länder. Däremot är det svårt att bortse från klassperspektivet när det gäller denna grupp, då väggkrogsbibliotekens verksamhet i grunden lutar på tanken att man vill uppmuntra denna grupp till att förkovra sig. Och vi tycker att Nationalencyklopedins beskrivning av begreppet arbetarklass väl kan sägas gälla för vår användargrupp i denna uppsats.

---

¹²³ R.W. Connell, 1995, s. 105.

¹²⁴ Eddy Nehls, 2003, s. 44.

[Den] del av befolkningen i ett samhälle som betraktas som ett klassamhälle. Vanligen räknas till arbetarklassen de som utför avlönat kroppsarbete, men en vidare definition av begreppet förekommer också. Då kan även andra löntagare utan någon chefsställning och utan någon examen från högre utbildning räknas hit. År 1980 omfattade arbetarklassen i Sverige något mer än hälften av de förvärvsarbetande.¹²⁵

Om vi ser till våra informanter visade det sig att det inte heller var någon av dem som hade eftergymnasial utbildning. Detta gäller även för informanternas föräldrar, dock med ett fåtal individuella skillnader. Det var två av våra fjorton informanter uppgav att de hade föräldrar med akademisk bakgrund. Då var det lärare och läkare som nämndes i sammanhanget. Fyra informanter uppgav att de hade föräldrar som också var lastbilsförare. Detta bekräftar på ett sätt Nehls påstående om lastbilsyrket som en rural arbetarkontext, det vill säga att det är vanligt att man blir introducerad till yrket, på ett praktiskt och ganska handfast sätt av någon äldre släkting.¹²⁶

Många av våra informanter uppvisade ett tydligt missnöje med hur de upplevde att deras kollegor skötte sig beträffande ljudbokslånen på vägkrogsbiblioteken. På samma gång kunde man förstå att informanten själv drog fördelar av de enkla utlåningsrutinerna. Det framkom till exempel att man istället för att lämna tillbaka ljudböckerna till vägkrogsbiblioteket ibland passade boken vidare till en läsande kollega. Med dessa uttalande misstankar gentemot varandra tycker vi att man möjligen skönja det som Risto Kellokumpu talar om som illojalitet och misstänksamhet mot resten av gruppen. Han menar att detta är ett vanligt förhållningssätt bland yrkeschaufförer och att det är en kvarleva från bondementaliteten som var rådande vid när yrket började ta form. Detta synsätt menar Kellokumpu går ut på att man i regel ser till sina egna behov i första hand. Eddy Nehls är inne på ett liknande resonemang gällande ”truckerkulturen” och den rådande mentaliteten inom åkerinäringen. Han understryker att yrkesförarnas uppgivna behållning med yrket är att slippa anpassa sig efter andra, och vara självständig och oberoende. Vi funderar på om det kanske är extra förtretligt att tvingas lita till kollegornas välvilja och anpassa sig efter deras lånetid. En av dem som klart visar sitt missnöje med sina kollegor under intervjun är Jack. Han tycker att verksamheten sköts lite ”si och så” och ifrågasätter kontrollen på de som lånar och säger att han misstänker att det är många som stjälar böcker. ”Det är ofta man kommer dit och så är det tomt i hyllorna.” Jack visar här tydligt att han tvivlar på sina kollegor och säger till och med att han tror att det är många som stjälar böcker. Man kan förstås även tänka sig att upprördheten kommer ifrån en rädsla om att verksamheten på grund av misskötsel ska läggas ned. Detta vore förstås katastrofalt för de inbitna ljudbokslyssnarna och en god anledning att hålla efter kollegorna och hur de sköter sig.

9.3.2 Genusstruktur i familj och yrkesliv

Nio av våra informanter uppger att de är gifta, och sex av dessa har även barn. En uppger att han är sambo, en är änklings, och således är det endast tre informanter som är ensamstående. De flesta lever följaktligen under traditionella familjeförhållanden. Hirdman lyfter fram familjen som ett traditionellt arbetarklassideal, som symboliserar den totala friheten. Också Nehls betonar det symboliska värdet i att ha familj. Han

---

¹²⁵ Nationalencyklopedins webbplats, Textansvarig: Yvonne Hirdman, <http://www.ne.se> [2006-05-08] på sökning av begreppet ”genus”.

¹²⁶ Eddy Nehls, 2003, s. 43.

menar att familjen är en viktig komponent i det manliga manuskriptet, och att de förare som betraktas som pålitliga förare är sådana förare som har stabila familjeförhållanden.

Nehls har i sin studie uppmärksammat åkerinäringens genuskontrakt enligt Hirdmans modell, och han lyfter fram två principer som kan sägas gälla för yrkesförarna. Den första lyder: *Mannen är normen. Det mannen tänker / gör är alltid bäst*. Den andra går ut på att *könen aldrig får blandas*. Han betonar att mansdominansen inom åkerinäringen har medverkat till att göra mannen till norm.¹²⁷ Av våra fjorton informanter var en kvinna. Något som givetvis återspeglar hur könsfördelningen inom yrket ser ut. Nehls framhåller att principen att hålla könen åtskilda fungerar som en maktteknik, och att motståndet mot kvinnor huvudsakligen är tyst och diffust och att de inte behöver ta sig handgripliga uttryck för att ha effekt. Vi hittar inte några direkta belägg för detta i vårt material. Det har emellertid inte heller varit vårt syfte med undersökningen och våra frågor har därför inte heller varit av den karaktären. Däremot finner vi en punkt värd att notera i sammanhanget. Den kvinnliga informanten uppger att hon inte diskuterar boktips eller böcker med någon av sina kollegor, något som de allra flesta av våra informanter faktiskt säger sig göra. En konsekvens av detta är att hon inte heller har möjlighet att komma åt ljudböcker kollegor sinsemellan utan är hänvisad till vägkrogsbibliotekens ofta tomma hyllor.

För att uppmärksamma andra former av makt inom åkerinäringen använder sig Nehls av Connells begrepp *hegemonisk maskulinitet*. Han poängterar att begreppet kommit att användas på en rad olika sätt och i skilda sammanhang, och lyfter fram en studie som problematiserar och understryker det faktum att de nordiska förhållandena inte nödvändigtvis är desamma som i en amerikansk / australiensisk kontext. Detta föranleder Nehls att använda sig av begreppet i plural, *hegemoniska maskuliniteter* och han menar att det går att tala om ett manligt förarideal med hegemonisk status inom åkerikontexten, vilket förkroppsligas av fjärrbilschauffören. ”Lotsar, distributionsbilsförare och kvinnliga chaufförer skulle med Connells terminologi kunna betraktas som en form av förhandlande / delaktiga förarkategorier som underblåser fjärrförarens normerande position.”¹²⁸ Bland våra informanter fanns det en fjärrbilsförare, Jack, som uppgav att han mest körde inom Europa. Vi tycker det är intressant att notera att han faktiskt gav uttryck för ett särdeles gott självförtroende på alla plan. Genom att understryka att han trodde att de flesta andra kollegor hade samma smak som honom gällande ljudböcker gav han även intrycket att han gärna gjorde sig till talesman för hela yrkeskåren. Detta tycker vi till en viss del ger stöd för Nehls tankar om fjärrbilsföraren som ett ideal inom åkerinäringen. När det gäller fjärrbilsföraren utifrån ett samhällsperspektiv hävdar Nehls att de med Connells terminologi förmodligen skulle kategoriseras gruppen av *delaktiga / förhandlande maskuliniteter*.

9.3.3 Att distansera sig från det kvinnliga

Vi har tidigare presenterat vad våra informanter föredrar att läsa. De som nämndes i sammanhanget var då deckare, kriminalromaner, historiska skildringar och facklitteratur av olika slag. Vi noterade även vad man fördrar att *inte* lyssna på, det framkom bland annat att någon yrkesförare gärna hoppade över ”Vissa drama... Romantiska saker”. Annat som man valde bort var ”noveller och typ sådant” och

---

¹²⁷ Eddy Nehls, 2003, s. 136.

¹²⁸ Eddy Nehls, 2003, s. 156.

”kärleksnoveller”. Ur ett genusperspektiv är detta givetvis intressant. Yvonne Hirdman menar med utgångspunkt från hennes teori om genuskontraktet att det finns styrande logiker som formar vårt tänkande. En av dessa är att mannen har definierats utifrån det han *inte* är eller inte vill vara. Detta skulle kunna ses som ett tecken på att yrkesförarna genom att distansera sig från traditionellt kvinnliga genres svarar mot det Hirdman beskriver som det stereotypa genuskontraktet och det strukturella tvång som hon menar båda könen tyngs under i en kultur. Det bör tilläggas att det endast är ett fåtal av våra informanter som uttryckligen tar avstånd från det som i värsta fall skulle kunna beskrivas som ”kärringlitteratur”. Mer tydligt blir det istället när det kommer till vilka favoritförfattare yrkesförarna har. Även om ingen medvetet uttalar sig om att man föredrar manliga författare framför kvinnliga, framkommer det i all sin tydlighet att det trots allt är dem man föredrar att läsa. Endast två av våra informanter anger en kvinnlig favoritförfattare, och då är den ena informanten kvinna själv.

10. Diskussion och slutsatser

Beträffande yrkesförarnas förhållningssätt till läsning är det främst är det några punkter vi finner extra intressanta att diskutera. Vår empiri visade att det var en jämn fördelning bland yrkesförarna mellan de som läste böcker i pappersformat ofta, sällan eller i princip aldrig. En sak som förvånade oss var att den tidigare läserfarenheten egentligen inte påverkade i vilken grad de använde sig av ljudböcker och vägkrogsbibliotek. Bland de yrkesförare som uppgav att de så gott som aldrig läste böcker i pappersformat lånade många av dem ungefär 8-9 ljudböcker i månaden, en ganska hög lånefrekvens som vi ser det. Därtill får vi erkänna att vi nog hade förväntat oss ett mindre antal yrkesförare som läste pappersböcker. Så många som fem av våra fjorton informanter uppger att de läste på fritiden. Att två av dessa återfinns i toppen av låneligan med en lånefrekvens på 10-12 ljudböcker i månaden är kanske inte så överraskande. Vi fann även ett övertag bland de yngre informanterna gällande läsning av böcker på fritiden. Vi funderar på om det kan vara så att det är lättare för de yngre informanterna att ägna sig åt läsning, för att genusordningen nuförtiden är mer tillåtande och möjligen mer uppluckrad bland de yngre yrkesförarna...? Vi tror att många av de äldre informanterna som uppger att de lånar ljudböcker ofta, främst gör det för att ”få tiden att gå”, som flertalet uttrycker det. Medan det förefaller vara ett mer naturligt inslag för de yngre informanterna i och med att de brukar läsa även på fritiden.

En annan aspekt gällande läsvanorna som vi tycker är viktig att lyfta fram är att påtagligt många, så gott som alla utom två informanter, uppgav på frågan om varför man ska läsa *allmänbildning och kunskap* som det främsta skälet. Men när vi sedan ställde följdfrågan om vad de själva ville få ut av läsningen var det istället tidsfördriv, underhållning och avkoppling som angavs. Detta tror vi kan ha flera förklaringar. Kanske är det så att förarna intuitivt känner på sig att de *bör* ha en nyttoorienterad läsoplevelse med allmänbildning och kunskap som mål. Att ”det är kanske lite meningen att man ska vidga sina vyer” som en av våra informanter Jack uttrycker det. Detta kan tolkas som att folkbildningstanken faktiskt fortfarande är närvarande hos yrkesförarna. Det är inte riktigt okej att läsa bara för avkoppling och underhållning. Verksamheten drivs dessutom i facklig regi, och vi tror att det också kan vara en anledning till att man känner att läsoplevelsen ligger i att man faktiskt *ska förkovra sig* i någon mening. En annan möjlig förklaring kan vara att dessa manliga yrkesförare

upplever att de befinner sig i en underdog-position i förhållande till det övriga samhället, och de därför själva känner att de vill läsa för att erhålla allmänbildning eller kunskap och därmed kanske skaffa sig en bättre utgångspunkt och självförtroende. Samtidigt som de är försiktiga med att sticka ut hakan och påstå att de faktiskt gör det. Två av våra informanter avvek från att nämna allmänbildning och kunskap som skäl för läsning. Lisa uppgav att hon tyckte att man skulle läsa ”för att man känner för det helt enkelt”, och Måns är inne på samma linje när han säger att ”man ska läsa böcker om man *vill* läsa böcker”. Vi tycker oss se att dessa informanter tvärtom värjer sig mot att fostras in i någon läskultur, och istället visar en större personlig integritet med sin läsning genom att framhålla en friare och mer individualistisk hållning.

Något som vi också tycker kan vara värt att belysa lite närmare beträffande yrkesförarnas ibland osäkra hållning till sina läsvanor, är att de inte behöver vara uttryck för att de befinner sig i en underdog-position eller deltar i uppfattningen om att de är marginaliserade. En anledning kan givetvis vara att de betar sig så för att de upplever hela intervjusituationen som att de blir granskade. Vi säger exempelvis redan i samtalets inledning av vi är blivande bibliotekarier, och studerar på Borås Högskola. Något som kanske gör att de hamnar i en situation där de känner sig osäkra. Att vi sedan dessutom säger att vi under intervjun ska prata om deras läsvanor, som vi dessutom frågar om vi får spela in, kanske inte heller gör dem mer avspända. Trots detta vill vi ändå tillägga att det i de flesta fall kändes som att informanterna kände sig avkopplade och kunde prata öppenlystigt om sina läsvanor.

Ytterligare en aspekt som förvånade oss gällande yrkesförarnas läsning, och deras val av litteratur, var att de uppgav att de inte gjorde någon skillnad på om det var en manlig eller kvinnlig författare. Förarna sade sig istället vilja läsa allt, och en av våra informanter, Benny, var noga med att betona att han var mer intresserad av om det var en bra bok eller inte. En tanke vi har här är yrkesförarna trots allt är medvetna om att det inte är helt ”rumsrent” att direkt uttrycka en sådan synpunkt. Vi vill dock utveckla resonemanget med ett genusperspektiv. Det kanske kan vara så att detta framkommer extra tydligt för att yrkesförarna blir intervjuade av två kvinnor, man kanske är lite mer på ”sin vakt”. Vi funderar till och med på om det kan ha gett en viss forskningseffekt det faktum att vi är av kvinnligt kön, som läser på högskola dessutom. Även om vi givetvis inte kan vara säkra på att utfallet hade blivit ett annat med manliga intervjuare.

När det gäller utbudet finner vi att de allra flesta av yrkesförarna uppger sig tycka om deckare, kriminalromaner, historiska skildringar och facklitteratur. Smaken är överlag väldigt homogen i gruppen. Vi tycker dock att det samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att det också är den typ av litteratur som beståndet på vägkrogsbiblioteken utgörs av. Det är därmed svårt att säga vad som egentligen beror på vad. Är det så att det faktiskt är dessa genrens som yrkesförarna föredrar att lyssna på? Eller är det så att man lyssnar på den för att man kanske inte vet om något annat? Däremot är det lätt att tänka sig att just deckargenren är ganska lättlyssnad, i den bemärkelsen att den upplevs som spännande och därmed triggas till vidare lyssning. Möjligen är det till och med så att det är en särskilt lämplig genre att ha i just ljudboksform. Några informanter ger uttryck för att de inte heller har någon lust till att läsa sådant som uppfattas för ”tungt”. Lisa nämner exempelvis att hon inte vill läsa stora diktsamlingar eller dylikt.

När det sedan gäller vilken funktion väggkrogsbibliotekens verksamhet kan tänkas fylla för yrkesförarna lyfter vi bland annat fram att de kan bidra till en ökad sammanhållning mellan kollegorna. Många informanter påpekar att de diskuterar böcker kollegor sinsemellan och ger varandra boktips. I alla fall mellan de kollegor som vanligtvis har kontakt, till exempel genom att de delar körningar eller ingår i samma arbetslag. Samtidigt tycker vi att det kan vara värt att nämna att man på samma gång visar sitt tydliga missnöje över att det finns kollegor som inte sköter sig som de ska, och som tenderar att lämna tillbaka böckerna väldigt sent och ibland till och med repor i dem. Vi upplever det ibland som att några av informanterna har anmält sig till undersökningen just för att de vill ge uttryck för sina åsikter och möjligen åstadkomma en förbättring. Något som givetvis vittnar om ett tydligt engagemang och att man verkligen vill att verksamheten ska fortsätta fungera på bästa sätt.

Att våra informanter har anmält sig frivilligt till studien, är också något som vi tycker är viktigt att resonera kring. Om vi funderar på vilken effekt det har på vår undersökning, så ger det av naturliga skäl även en fingervisning om att våra yrkesförare därtill är tämligen välvilligt inställda väggkrogsbibliotekens verksamhet. Något som också är en anledning till att de använder sig av det i så hög utsträckning. En effekt blir då att inte heller så mycket avvikande åsikter kommer till tals. Ibland har vi till och med fått känslan av att många informanter känner varandra, och kanske har tipsat varandra om vår undersökning i syfte att gemensamt kunna påverka utbudet eller lånerutinerna. Genom att informanterna har fått anmäla sig via en lista medför det också att de användare som inte har skrivit upp sig, eller de som inte alls använder sig av väggkrogsbiblioteket, faller utanför vår studie. Att tala med icke-användarna om deras orsaker till att välja bort väggkrogsbiblioteket hade säkert varit en intressant och lärorik kontrast. Fokus för vår uppsats har emellertid legat på den grupp av yrkesförare som står för en, som vi ser det, positiv utveckling och deras utgångspunkt för att nyttja verksamheten. Vi ser också att det finns vissa svårigheter med att nå gruppen av icke-användare eftersom de förmodligen inte skulle anmäla sig frivilligt till att medverka i en undersökning om läsvanor.

Hur kommer det sig då att väggkrogsbiblioteket faktiskt har lyckats så bra med sin verksamhet? Några framgångskriterier som vi ser det är att de har startat verksamheten precis rätt i tiden. Ljudböckerna tenderar att växa sig allt starkare och öka i popularitet. Allt fler verk översätts numera även till ljudboksform. Väggkrogsbiblioteket har även anpassat verksamheten efter yrkesförarna genom att placera sig och finnas tillgängliga utefter vägarna där förarna de facto uppehåller sig. Vi tror även att det enkla förfarandet vid utlåning, utan krånglig ”byråkrati” är något som tilltalar förarna. Det är också en typ av läsform som är lämplig att aktivera sig med medan man kör och många nämner tidsfördriv, avkoppling och spänning som skäl för sin läsning. Att de lyckas med att öka läsintresset kan givetvis också ha med ljudbokens speciella form att göra. Det är i någon mening ett slags medium som ligger mellan bok och radio. Informanternas betoning av uppläsarens betydelse vittnar också om ljudets, eller röstens, betydelse för läsoplevelsen. Att yrkesförarna kan lyssna utan att anstränga sig och samtidigt sköta sitt jobb är självklart en avgörande faktor. Ljudbokslyssning på fritiden är inte något som våra informanter har sagt sig ägna sig åt i någon större utsträckning. Det faktum att det är en verksamhet som lyckats med att fånga ett läsintresse hos män, som vid en jämförelse med högutbildade och kvinnor inte är några storläsare, tror vi kanske också kan ha att göra med att dessa yrkesförare inte heller ser

på ljudboken, som en ”bok” i vanlig bemärkelse utan i många fall är det dess tekniska aspekter som istället framhålls.

Vi visade i uppsatsens inledning att vägkrogsbiblioteken uppmärksammats i olika medier som tv, radio och tidningsartiklar. Denna positiva publicitet och intresset för yrkesgruppen tror vi kan ha flera goda effekter som är viktiga att ha i åtanke. Många av våra informanter visar tecken på att vara stolta över sin läsning i lastbilshytten. Förutom att de förbättrar yrkesförarnas egen självbild tänker vi att vägkrogsbibliotekens verksamhet kanske i någon mån till och med förbättrar denna yrkeskår anseende i omvärldens ögon. Eddy Nehls har i sin studie visat att det är en yrkesgrupp som många människor tenderar att ha fördomar om, och han understryker att yrkesförarna själva även ger uttryck för att de anser sig vara outsiders som inte åtnjuter samhällets respekt i övrigt. Vi tror att vägkrogsbibliotekens verksamhet i bästa fall kan bidra till en förändrad bild av lastbilsförarna som yrkesgrupp. Med denna uppsats var en av våra förhoppningar att presentera en mer nyanserad bild av yrkesförare och deras läsvanor. Så här i uppsatsens sista del kan vi konstatera att vår egen bild av lastbilsföraren har blivit mer mångfasetterad i och med våra nyvunna kunskaper. Nästa gång vi blir omkörda på motorvägen, eller träffar på en lastbilschaufför i kaffekön på en bensinmack, ska vi istället för att fördomsfullt sortera in honom under kategorin ”obildad machosnubbe” betrakta honom som en modern och reflekterande man med god allmänbildning och gedigna litterära kunskaper.

10.1 Förslag på vidare forskning

Vi har under uppsatsens gång förstått att ljudböckerna nuförtiden är synnerligen populära och ”på gång”. Vi har dock inte hittat särskilt mycket forskning på området. En aspekt som vi har funderat på under uppsatsarbetet är att granska eventuella skillnader mellan att läsa böcker i pappersformat och lyssna på ljudböcker. Det skulle vara intressant att fördjupa sig i vilka fördelar respektive nackdelar det finns beträffande lässätt. Vi tror därtill att det skulle vara extra intressant att ägna sig åt denna forskning med ett uttalat genusperspektiv för att se om det finns några skillnader i lässätt mellan vad män och kvinnor föredrar. Det skulle också vara på sin plats att uppdatera läsvanestudierna med denna ”nya” form av medier för att skapa ökad kunskap om fenomenet.

En annan aspekt som vi funderade på under uppsatsens gång var att undersöka om informanterna upplevde att de hade förändrats på något sätt genom sin ökade lyssning av ljudböcker och användning av vägkrogsbibliotek. Vi tänker att detta skulle kunna ge en bättre och mer heltäckande bild om vilken vägkrogsbibliotekens funktion i förlängningen fyller för dessa individer.

11. Sammanfattning

I den här magisteruppsatsen har vi uppmärksammat yrkesgruppen lastbilsförare och deras användning av vägkrogsbibliotek. Bakgrunden till detta är att vi velat rikta blicken på ett fenomen som visar en positiv utveckling gällande gruppen lågutbildade mäns läsvanor, en form av läsning som annars ofta brukar beskrivas i negativa termer. De frågeställningar vi vill besvara med studien är: hur yrkesförarnas förhållningssätt till läsning ser ut, och vilken funktion vägkrogsbiblioteken fyller för dem. Vi har också

tagit tillvara på åsikter om hur vägkrogsbibliotekens verksamhet kan förbättras enligt yrkesförarna. Vårt empiriska material består av kvalitativa intervjuer via telefon med fjorton yrkesförare. Perspektivet i uppsatsen ligger huvudsakligen på yrkesförarens, men vår ambition med studien har också varit att vidga perspektivet från ett renodlat individplan och placera yrkesgruppen i ett större sociokulturellt sammanhang. Av den anledningen genomlyser vi vår empiri med Yvonne Hirdmans genusteorier och Robert W. Connells tankar om maskulinitet. Det övergripande syftet med uppsatsen är öka kunskapen och förståelsen kring yrkesförare och deras förhållningssätt till läsning, och på så vis önskar vi erbjuda de som arbetar med liknande former av uppsökande biblioteksverksamhet och läsförmedling ett bättre redskap att förstå sina användare.

När det gäller yrkesförarnas förhållningssätt till läsning är det endast ett fåtal som uppger att de läste i hemmet under uppväxten. Vårt material visar att föräldrarnas läsning i någon mån även påverkar barnens framtida läsvanor, även om det finns enstaka undantag. När det gäller föräldrarnas läsning är det ofta moderns läsning yrkesförarna erinrar sig. Vi ser också att många yrkesförare tenderar att placera sig själva i ett underläge, och att de uttrycker sig osäkert kring sina tidigare läserfarenheter. Somliga ger även uttryck åt för att beskriva sin tidigare läsbakgrund i negativa ordalag. Det visade sig att den tidigare läserfarenheten egentligen inte påverkade i vilken grad yrkesförarna använde sig av ljudböcker och vägkrogsbibliotek. Vi ser inte heller något klart samband mellan läsning av pappersböcker på fritiden och användning av vägkrogsbibliotek och ljudböcker. Läsningen på fritiden uppvisade en jämn fördelning mellan de som sade sig läsa ofta, sällan eller aldrig. Samtliga av de yrkesförare vi har intervjuat lyssnar ofta på ljudböcker och använder sig av vägkrogsbiblioteken i förhållandevis hög utsträckning.

När det gäller vilken genre man föredrog att lyssna på var smaken väldigt homogen bland våra informanter. De flesta uppgav att de tyckte om att lyssna på deckare, kriminalromaner, historiska skildringar eller facklitteratur, och de sade sig överlag vara nöjda med vägkrogsbibliotekens utbud. Informanterna uppgav att de inte gjorde någon skillnad mellan kvinnliga och manliga författare, och framhöll att det istället var viktigare om det var en bra ljudbok eller inte. Vi tolkar detta som att det finns en grad av medvetenhet hos våra informanter, och att det möjligen kan ha med samhällets alltmer uttalade krav på jämlikhet att göra. För trots det faktum att man sade sig inte göra någon skillnad mellan manliga och kvinnliga författare visade det sig att så gott som samtliga yrkesförarens favoritförfattare utgjordes av en med manligt kön. Några informanter sade sig välja bort genrer som brukar anses som traditionellt kvinnliga, det vill säga kärleksnoveller och romantiska saker. Att yrkesförarna distanserar sig från dessa genrer skulle kunna svara mot det Hirdman beskriver som det stereotypa genuskontraktet och det strukturella tvång som hon menar båda könen tyngs under i en kultur.

Som skäl för att läsa eller lyssna på böcker framhöll så gott som samtliga allmänbildning och kunskap som en anledning till varför man skulle läsa böcker. När det handlade om deras personliga läsupplevelse var det istället tidsfördriv, avkoppling och underhållning som nämdes. Vi tolkar denna skillnad i svaren på att många av informanterna faktiskt känner krav på sig att de bör läsa för att förkovra sig, även om det inte är deras personliga val till varför de gör det. På så vis kan man säga att folkbildningstanken verkar leva kvar hos yrkesförarna. Det faktum att

väggkrogsbiblioteken har startats på initiativ av facket är troligen också en anledning till att man uppfattar att läsningen bör alstra någon slags bildning.

Vår studie visar att de yrkesförare vi har intervjuat överlag är nöjda med verksamheten och de allra flest använder det i hög utsträckning. Resultatet från våra intervjuer visar en positiv trend gällande läsning. När det sedan kommer till vilken funktion väggkrogsbiblioteken kan tänkas fylla för yrkesförarna har vi lyft fram att de kan bidra till att stärka användarnas självbild och till en viss grad ökat sammanhållningen inom yrkesgruppen mellan de kollegor som läser. En ökad frihetskänsla, och förbättrad arbetsmiljö är också något som väggkrogsbiblioteken verkar ha bidragit till. Förutom tidsfördriv, avkoppling och nöje, ser vi informanternas uttalade vilja och öppenhet till att läsa sådant som de säger att de annars inte skulle ha läst som en god bonus av verksamheten. Beträffande förbättringar av verksamheten lyfter informanterna lyfter fram att beståndet borde utökas eftersom de ofta möts av tomma hyllor. Dock är de överlag nöjda med utbudet som mest består av deckare, kriminalromaner och viss facklitteratur. En annan aspekt som verkar vara angelägen att göra något åt var begränsade utlåningstider och bättre kontroll av vart ljudböckerna tar vägen. Flera informanter säger att de tycker att sortimentet många gånger är väldigt utplockat.

I uppsatsen lyfter vi fram Eddy Nehls tankar om att lastbilsförarna är en yrkesgrupp som många människor tenderar att ha fördomar om. En av förhoppning vi hade inledningsvis med uppsatsen var att bidra till att presentera en mer nyanserad bild av denna yrkesgrupp och deras läsning – något vi tycker oss ha åstadkommit med studien.

12. Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Borås

Högskolan i Borås

Intervjuer med 14 lastbilsförare.

Utskrifter av ljudupptagningar finns i författarnas ägo.

Stockholm

Kulturrådet/Svenska Transportarbetareförbundet

Redogörelse för projektbidrag, "Kultur i arbetslivet"

Stockholm

Förslag till riksdagsbeslut

Ternemar, Tommy m.fl. (2005). Motion 2005/06:Kr345

Sveriges Radio, P1

Tendens "Läs en bok i bilen" sändes 2006-03-23

Tryckta och elektroniska källor

Almerud, Peter (2005). "Arbetsplatsbiblioteken: Folkbiblioteken lägger ned – facken satsar". *Biblioteksbladet* nr: 7.

Almerud, Peter (2004). *Bibliotek i skymundan: En rapport om arbetslivsbibliotek*. Stockholm: Kulturrådet.

Andersson, Bengt-Erik (1994). *Som man frågar får man svar – en introduktion i intervju- och enkätteknik*. 2. uppl. Stockholm: Rabén Prisma.

Andersson, Christina (2005). "Från talbok till ljudbok" Ingår i Christensen Sköld, Beatrice, red. (2005). *Talboken 50 år!* Enskede: Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Arbetsmarknadsstyrelsens webbplats,
<http://www.ams.se> [2006-03-21]

Arbetsplatsbibliotek, (2005). [Broschyr utgiven av ABF och LO-förbunden]
Stockholm: Graphic Digital AB.

Bibliotekspressen, (2004), "Truckerbiblioteket – en succes", nr:18.

Böcker på jobbet: en undersökning av fyra arbetsplatsbibliotek, (1973).
[Undersökningen har genomförts av en arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen i vilken även Litteraturutredningen varit företrädd] Stockholm: Allmänna förl.

Christensen Sköld, Beatrice, red. (2005). *Talboken 50 år!* Enskede: Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Connell, R.W (1996). *Maskuliniteter*, Göteborg: Daidalos AB.

Eklund, Niclas (1999). "Livet är en berättelse": *Om några mäns läsvanor och läsupplevelser på anstalt*. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för Sociologi, Umeå Universitet, 128).

- Ericsson, David (2005). "Ljudböcker gör succé". *Ordfront Magasin*, Nr:12. s. 54-55.
- Furhammar, Sten (1997). *Varför läser du?.* Stockholm: Carlsson.
- Hagelin, Maria & Rosen, Ylva (2000). "*Fast även karlar är människor*": en användarstudie vid Göteborgs stadsbibliotek, Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2000:55).
- Handelsflottans kultur- och fritidsråds hemsida, <http://seatime.se> [2006-01-31]
- Hellman, Per-Axel (1996). *Biblioteket går till sjöss: Kultur-, informations- och fritidsutbudet för ombordanställda i svenskflaggade handelsfartyg.* Borås: Valfrid. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 1996:6).
- Herder, Mats (1986). *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: Studier av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt.* Uppsala: Avd. för litteratursociologi, Univ. : [Lundequistska bokh.] [distributör].
- Hirdman, Yvonne (2003). *Genus: Om det stabila föränderliga former*, 2:a upplagan. Malmö: Liber AB.
- Hjalmarsson, Jenny & Landin, Anna (2001). *Kulturen och kapitalet: Hur, vad och varför ett antal män läser.* Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2001:89).
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart, red. (2003). *Ju mer vi är tillsammans: Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*, SOM-undersökningen 2003, SOM-rapport 34.
- Hans Olof Johansson, red. (1983). *Uppsökande biblioteksverksamhet: en arbetsbok med modeller, resultat och erfarenheter från Gävleborgsprojektet.* [Utgivning i samarbete mellan Avdelningen för litteratursociologi i Uppsala och Bibliotekshögskolan]. Borås: Institutionen Bibliotekshögskolan.
- Johansson, Thomas (2002). "Från mansroll till maskuliniteter: en inledning", ur antologin *Rädd att falla: Studier i manlighet*, 2:a oförändrade upplagan. Stockholm: Gidlunds Förlag.
- Johnsson-Smaragdi, Ulla & Jönsson, Annelis (2002). *TV och bokläsning – samspel eller konkurrens?.* Rapporter om utbildning, 2/2002.
- Kellokumpu, Risto. (1997). "Åkeriarbetaren." I *Alla dagar alla nätter: Fyra transporthistoriska essäer.* Stockholm: Svenska Transportarbetareförbundet.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
- Kåreland, Lena, red. (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt: Skönlitteratur och genus i skola och förskola.* Stockholm: Natur och Kultur.
- Landsorganisationens i Sveriges (LO), webbplats, <http://www.lo.se> [2006-03-21]

Lundgren, Eva (1992). "Att uppenbara det fördolda". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, Nr: 3. s. 3-14.

Molloy, Gunilla (2003). *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*, Lund: Studentlitteratur.

Nehls, Eddy. (2003). *Vägval: Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus*. Göteborg: Etnologiska Föreningen i Västsverige. (Etnologiska skrifter 29) Diss. Umeå Universitet

Nelander, Sven & Goding, Ingela (2004). *Läsa böcker: Hur läsandet av böcker har förändrats bland olika grupper av anställda*. Löne- och välfärdsenheten, LO. Nr: 61.

Nilsson, Ann-Sofie & Svensson, Marianne (2005). "Läsning är inte min grej": en undersökning av några tonårspojkars attityder till läsning. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2005:44).

Sjödén, Kerstin (2006-02-26). "Ljudböckerna är här för att stanna", i *Göteborgs-Posten*, s. 69.

Sjöholm, Carina (1992). "Hellre lite dum än snobbig": en etnologisk studie av en satsning på arbetsplatsbibliotek. Lund: Bokbox.

Sundin, Olof (2003). *Informationsstrategier och yrkesidentiteter: En studie av sjuksköterskors relation till fackinformation vid arbetsplatsen*. Doktorsavhandling vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap / Bibliotekshögskolan. Högskolan i Borås och Göteborgs Universitet. Borås: Valfrid.

Svenska Transportarbetareförbundets webbplats,
<http://www.transport.se> [2006-03-21]

Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Widerberg, Karin (1992). "Hur mycket kvinna får jag vara som vetenskaps-man?", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, Nr: 3. s. 58-63.

Åström, Lissie (1992). "Könsblindhet en fara också för kvinnoforskare", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, Nr: 3. s. 49-57.

Intervjumanual

Hej, jag heter Xxxxx Xxxxx, och studerar på Bibliotekshögskolan. Jag ser att du har skrivit upp dig på intresselistan till vår magisteruppsats om yrkeschaufförers användning av vägmagsbibliotek. Har du tid med några frågor nu eller vill du att vi återkommer någon annan gång? Dina svar kommer att vara anonyma. Och så vill jag höra om du tycker att det är okej att vi spelar in samtalet? Detta för att jag inte ska behöva anteckna medan vi pratar.

1. Inledande frågor om dig själv och ditt yrke

- a) Hur gammal är du?
- b) Hur länge har du jobbat som chaufför? Vad gjorde du innan du blev chaufför?
- c) Berätta lite om ditt yrke. Vilken typ av yrkeschaufför?
(Fjärrtrafik/Vilket gods/Anställd/Egenföretagare)
- d) Bor du i en storstad/mellanstor stad/liten ort?
- e) Är du gift/sambo/ensamstående? Några barn?

2. Frågor om läsvanor

- a) Brukar du läsa ”vanliga” böcker? (Det vill säga *inte* ljudböcker)
- b) Vad föredrar du att läsa? Favoritförfattare/favoritgenre? Vad läser du helst *inte*?
- c) Läser du både manliga och kvinnliga författare? Tycker du att det är någon skillnad? På vilket sätt?
- d) Brukade du läsa hemma när du var liten? Läste dina föräldrar? Vad arbetade dom med?
- e) Vad brukar du göra när du kör?
(Ex. lyssnar på radio eller musik?) [Följ upp – exempelvis vadå för program?]

3. Frågor om vägmagsbibliotek

- a) Hur kom det sig att du lånade på vägmagsbiblioteket första gången? Vilket? Har du lånat på något annat vägmagsbibliotek också?
- b) Vad lånade du första gången du lånade? Hur kom det sig att du lånade just den?
- c) Har uppläsaren någon betydelse?
- d) Brukar du prata om böcker/lästips med någon? Vem?
- e) Hur många gånger tror du att du har lånat den senaste tiden? (Per vecka?)
- f) Vad tycker du om det som finns att låna? Något som saknas i utbudet?
- g) Har du köpt en ljudbok någon gång?
- h) Hur fungerar vägmagsbibliotekets verksamhet tycker du? Några önskemål?
- i) Brukar du besöka biblioteket i din hemkommun? Vad brukar du göra där? Varför inte?
- j) Varför tycker du att man ska läsa, eller lyssna, på böcker?
- k) Vad ger det dig?

Okej, det var alla frågor vi hade. Tack så mycket för intervjun!